

Zicht op... media-educatie en mediawijsheid

Achtergronden, literatuur, projecten en websites

Inhoud

Vooraf 5

Mediawijsheid. De ontwikkeling van nieuw burgerschap 7

Literatuur 39

Tijdschriften, nieuwsbrieven en e-zines 55

Projecten 57

Websites 67

Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland 71

Vooraf

'Media zijn alomtegenwoordig'. 'Ze informeren en amuseren, ze liegen, bedriegen en verleiden; ze maken de wereld kleiner én groter, eenvoudiger en moeilijker tegelijk. Ze maken mensen krachtiger en kwetsbaarder*'.

Negen jaar geleden bracht de Raad voor Cultuur een ongevraagd advies uit over media-educatie. Naar aanleiding van voorgenomen overheidsbeleid met betrekking tot ict en onderwijs pleitte de Raad voor de introductie van media-educatie in het onderwijs. Het advies werd positief ontvangen en genereerde veel discussie maar de, voor de Raad, belangrijkste beleidsaanbeveling - de integratie van media-educatie in de kerndoelen en eindtermen van het onderwijs - werd niet overgenomen.

Onlangs schreef de Raad weer een ongevraagd advies over media-educatie, getiteld *Mediawijsheid. De ontwikkeling van nieuw burgerschap*. De Raad spreekt in dit advies met opzet van mediawijsheid en niet langer van media-educatie, omdat media-educatie in zijn ogen zowel in de praktijk als in het overheidsbeleid te exclusief gericht is op onderwijs, kinderen en jongeren, aanbod en bescherming. Daarnaast, zo schrijft de Raad in zijn aanbiedingsbrief aan staatssecretaris Van der Laan, legt mediawijsheid meer dan media-educatie de nadruk op het zelf maken of produceren van media-inhouden. Het voegt 'mentaliteit' of houding toe als belangrijk aspect van mediawijsheid. 'Burgers moeten zich bewust zijn van de wijze waarop zij media gebruiken en van het effect van dat gebruik op henzelf en anderen', aldus de Raad.

Aangezien de Raad in zijn advies een overzicht van de ontwikkelingen op het gebied van media-educatie schetst, is dit advies – met toestemming van de Raad – overgenomen als inleidend artikel van deze *Zicht op...* Het literatuuroverzicht dat volgt na het advies van de Raad bevat een selectie van tijdschriftartikelen en boeken over media-educatie die verschenen vanaf 2003. Naast deze literatuurselectie behelst deze *Zicht op...* ook een selectie van relevante websites en projecten.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, juli 2005

* Raad voor Cultuur (2005). *Mediawijsheid. De ontwikkeling van nieuw burgerschap*. Den Haag: Raad voor Cultuur; p. 5.

Mediawijsheid

de ontwikkeling van nieuw burgerschap

Raad voor Cultuur

1. Inleiding

Steeds meer mensen kopen hun medicijnen op het internet zonder nog een dokter te raadplegen. Onderzoek wijst uit dat een aanzienlijk deel van de gebruikers van medische websites de betrouwbaarheid ervan afmeet aan het design van de site, de layout, het lettertype en het kleurgebruik.¹ Bij de 'gamerical' is de grens tussen spel, reclame en informatie nauwelijks meer te trekken. Coca Cola begint zijn eigen televisiezender. Consumenten wijzen elkaar de weg naar producten in online gebruikersrecensies. Niet-gouvernementele organisaties zien hun fondsen slinken omdat steeds meer mensen via het internet zelf een humanitaire bestemming voor hun donaties zoeken. Kinderen en jongeren besteden per dag, buiten schooltijd, zes uur aan media. Omdat zij vaak meerdere media naast elkaar gebruiken (de tv staat aan terwijl zij een internetspel spelen) komen die zes uur eigenlijk neer op negen uur.² Vriendenclubs coördineren hun wekelijkse potje voetbal in het park via mobiele telefoons, e-mail en websites. Waag Society ontwikkelt computerapplicaties voor mensen met een verstandelijke handicap.

Langzamerhand krijgt burgerschap een nieuwe invulling. Gedeeltelijk is dit het resultaat van autonome ontwikkelingen die zich onttrekken aan gouvernementele sturing. Gedeeltelijk wordt deze nieuwe, anders opererende burger ook opgeroepen door het beleid van de overheid zelf, die op tal van terreinen de bal naar de burger terugspeelt. In de visie van het kabinet 'dient de verzorgingsstaat te worden hervormd tot een participatiestaat die zich kenmerkt door meer gelijkwaardige verhoudingen tussen burgers en overheid.'³ Burgers worden steeds meer verantwoordelijk voor zichzelf en hun rol in de samenleving. Soms kiezen zij daar zelf voor, soms wordt het hen opgedrongen. In de zorg – waar de druk op het systeem zo groot wordt dat het noodzakelijk wordt veel zorg extramuraal vorm te geven – zullen burgers op termijn hun eigen medische dossiers moeten bijhouden. Nu al worden zij in toenemende mate via verzekeringen verantwoordelijk gehouden voor hun gezondheid en worden zij opgeroepen hun eigen ziekenhuis te kiezen. Bij de ontwikkeling van deze nieuwe burger spelen media een cruciale rol.

Zoals de Raad voor Cultuur in zijn Vooradvies Cultuurnota 2005-2008 heeft beschreven en vervolgens heeft uitgewerkt in zijn advies over eCultuur, raken maatschappij en cultuur steeds verder gemedialiseerd.⁴ Weinig blijft onberoerd door (het effect van) de media; van elementen in een omgeving zijn media de omgeving zelf geworden. Deze tendens houdt nauw verband met technologische

¹ Zie *Setting the Public Agenda for Online Health Search*.

² *Generation M: Media in the lives of 8-18 year-olds*; aangehaald in *Naar een volwassen beleidsveld voor jeugd en media* (Boorn, Nikken, mei 2005).

³ *Kabinetsreactie op adviezen RMO en ROB over politiek en media*; 12 juli 2004 (MLB/M/2004/31.416).

⁴ *Cultuur, meer dan ooit; eCultuur: van i naar e*.

ontwikkelingen (digitalisering, connectiviteit, convergentie) en met de steeds verdere uitbouw van de informatie- en kennissamenleving. Al die aspecten tezamen spelen een centrale rol bij de veranderende positie van de burger. Zonder de mogelijkheden van internet zou de overheid nooit het beroep op de zelfredzaamheid van de burger kunnen doen dat zij nu doet. Tegelijkertijd geven diezelfde mogelijkheden burgers de kans zich aan het democratisch proces te onttrekken. Men kan zich terugtrekken in zijn eigen digitale wereld, zonder nog per ongeluk of ongewild met andere meningen geconfronteerd te worden.⁵ Behalve kansen biedt de medialisering derhalve ook risico's.

Het is op het kruispunt van burgerschap en medialisering dat dit verkennende advies moet worden geplaatst. Om immers als burger optimaal te kunnen deelnemen aan die genetwerkte en van media doordrenkte maatschappij moeten burgers 'mediawijs' zijn. Met die term duidt de Raad op *het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld*. Met opzet gebruikt de Raad niet langer de term media-educatie die centraal stond in zijn advies uit 1996, dat mede de aanleiding vormde voor de analyse die hij hier presenteert. Door niet langer van 'media-educatie' maar van 'mediawijsheid' te spreken, bepleit de Raad de noodzaak van een perspectiefverbreding. Zowel in de praktijk als in het overheidsbeleid is media-educatie momenteel te exclusief gericht op onderwijs, kinderen en jongeren, aanbod en bescherming. De verschuiving die de Raad voorstelt betreft een verbreding van kader, van bereik (niet alleen kinderen maar simpelweg alle burgers, ook buurtbewoners of senioren) en van terrein: mediawijs moeten burgers niet alleen in het onderwijs zijn, of gemaakt worden, maar overal waar media een rol (kunnen) spelen, dus ook in sectoren als gezondheidszorg, volkshuisvesting, veiligheid of vrijetijdsbesteding. Mediawijsheid is daarmee een begrip dat niet in alle contexten en voor alle groepen hetzelfde betekent. In de context van een patiëntenvereniging die een website wil maken worden andere competenties aangesproken dan wanneer het gaat om een groep jongeren die een documentaire wil maken over hun dagelijks leven. In vergelijking met de invulling die aan media-educatie wordt gegeven, verlegt de definitie van mediawijsheid daarnaast het accent van consumptie naar productie van media-inhouden en van reflectie naar expressie. Daarmee wordt ook afstand genomen van het beschermingsidee dat telkens weer de kop opsteekt, zeker als het gaat om jeugd en media. Bovendien voegt de definitie 'mentaliteit' of 'houding' toe als belangrijke eigenschap – een eigenschap die onder meer betrekking heeft op het besef van mediagebruikers en -bepelers over de effecten van hun mediagedrag op zichzelf en anderen.

Bij de processen die leiden tot toerusting van de nieuwe, mediawijze burger spelen zeer verschillende instellingen en partijen een rol. Daaronder vanzelfsprekend alle mediaproducten en het onderwijs, maar ook culturele instellingen – variërend van openbare bibliotheken tot filmfestivals en instellingen voor eCultuur – en instellingen op het grensvlak met andere maatschappelijke sectoren. Die kunnen kennis, *tools* en begeleiding ter beschikking stellen opdat burgers beter vorm kunnen geven aan zichzelf en hun maatschappelijke omgeving.

De overheid heeft in de ogen van de Raad een duidelijke zorgplicht als het gaat om het bevorderen van mediawijsheid. Zij dient zich te realiseren dat zij niet van burgers kan verwachten dat deze zich in toenemende mate hun eigen verantwoordelijkheid realiseren op tal van leventerreinen, zonder dat zij hen de tools en de expertise meegeeft om die eigen verantwoordelijkheid op een voor henzelf en voor de maatschappij bevredigende manier vorm te kunnen geven. Dit punt is extra pregnant vanwege de tweedeling die is geconstateerd in het mediagebruik, waarbij ouderen, werklozen en

⁵ Elektronische programmagidsen monitoren bijvoorbeeld automatisch de voorkeuren van gebruikers en geven hen alleen een overzicht van de programma's die bij die voorkeuren passen.

lager opgeleiden minder en vooral minder kansrijk gebruik maken van de verschillende media dan jongeren, werkenden en hoger opgeleiden.⁶ Het weifelende beleid dat de overheid tot dusver heeft gevoerd op het gebied van media-educatie zou plaats moeten maken voor een beleid dat meer visie kent, een bredere aanpak heeft en grenzen doorbreekt tussen verschillende beleidsterreinen en ministeries.

Web in de wijk

Het leven van alledag krijgt vorm in de wijk. Met die gedachte startte in 2001 het project De Naoberschapsbank in de wijk Bargeres in Emmen, een initiatief van Emmen Revisited (een samenwerkingsverband van de gemeente Emmen, welzijnsinstellingen en woningbouwverenigingen), De Informatiewerkplaats en stichting Brekend Vaatwerk, twee advies- en projectbureaus op het terrein van ict en samenleving. Uitgangspunt van het project is dat in een goed functionerende wijk bewoners elkaar kennen, elkaar ontmoeten en samen activiteiten ondernemen. Een slim gebruik van internet kan die drie functies oproepen en ondersteunen - informeren, communiceren en organiseren zijn immers ook de kenmerken van het medium internet zelf.

Bargeres was een wijk met verschillende leefstijlen, werkloosheid en een geringe betrokkenheid van bewoners bij de wijk als geheel. Met de Naoberschapsbank poogden de initiatiefnemers in dat laatste verandering te brengen. De Naoberschapsbank verschilt van veel andere wijkwebsites, doordat de bewoners van de wijk in dit geval zelf initiatieven nemen en daarover met behulp van een speciaal voor het project ontwikkelde bouwdoos 'in vier klikken' hun eigen website maken en onderhouden. Via deze websites (met teksten, foto's, bewegende beelden en geluiden) informeren ze elkaar over zaken die hen bezighouden. Via het gastenboek of het forum op hun site kunnen zij daarover ook met anderen in gesprek raken. De websites kunnen, als de bewoner dat wil, als link worden opgenomen in het 'wijkverzamelportaal'.

Ook instellingen die bij de wijk betrokken zijn (variërend van zorginstellingen tot scholen, kunstcentra en individuele kunstenaars) kunnen het verzamelportaal van informatie voorzien. Zo werkt het portaal als algemeen informatiepunt over en voor de wijk, met een wijkagenda en een prikbord waarop bezoekers oproepen en vragen kunnen achterlaten.

Een van de succesfactoren van de Naoberschapsbank, en van de Web in de wijk-projecten in Almere en Den Haag die later werden geïnitieerd, is dat voldoende tijd is genomen - tijd om wijkbewoners ervan te overtuigen dat ook zij websites kunnen maken en om (soms al bestaande) activiteiten met websites te ondersteunen. Bovendien werd gekeken bij welke bestaande initiatieven kon worden aangesloten. Ook stelden de organisatoren 'animateurs' aan, die als katalysatoren fysiek in de wijk aanwezig zijn om mensen te enthousiasmeren en te assisteren, en creëerden zij fysieke ontmoetingsplaatsen ('digitale huiskamers') als thuisbasis voor de animateurs en als ontmoetingsplaats voor bewoners. Deze kunnen hier binnenlopen om bijvoorbeeld met krachtiger computers te werken of met apparatuur kennis te maken die ze thuis niet hebben.

Vier jaar na de start gebruiken de wijkbewoners de Naoberschapsbank in Bargeres nog altijd, en naar nog steeds toenemende tevredenheid. Bewoners zijn meer betrokken geraakt, ontmoeten elkaar voor uiteenlopende activiteiten en zetten het webportaal ook in voor lokaalpolitieke kwesties, zoals een discussie over het Oranjekanaal dat de wijk doorkruist.

www.webindewijk.nl

De inzet van het hier voorliggende advies is een samenhangende visie te presenteren die uitmondt in verschillende beleidsvoorstellen. Daartoe kent het advies de volgende opzet: hoofdstuk 2 en 3 beschrijven de ontwikkelingen in het medialandschap en daarbuiten, plus de effecten daarvan op de verschillende spelers binnen dat nieuwe decor. Daarna wordt ingezoomd op het eigenlijke onderwerp van het advies: mediawijsheid. In hoofdstuk 4 wordt daartoe eerst kort de huidige situatie beschreven op het terrein van media-educatie, waarna in hoofdstuk 5 de perspectiefverschuiving van

⁶ Zie SCP, *Achter de schermen*.

media-educatie naar mediawijsheid wordt onderzocht. Hoofdstuk 6 brengt de implicaties van die verschuiving in kaart voor de praktijk in de verschillende relevante sectoren. In het laatste hoofdstuk formuleert de Raad zijn aanbevelingen voor beleid. Aan de tekst zijn in losse kaders verschillende voorbeelden toegevoegd van interessante praktijken.

2. Een veranderde context

Negen jaar geleden bracht de Raad een ongevraagd advies uit over media-educatie.⁷ Naar aanleiding van voorgenomen overheidsbeleid met betrekking tot ict en onderwijs vroeg de Raad aandacht voor de eenzijdige nadruk die in deze plannen werd gelegd op het technisch-instrumenteel gebruik van ict en pleitte hij voor de introductie van media-educatie in het onderwijs. De Raad zag media-educatie als een essentiële voorwaarde voor de verdere ontwikkeling van de 'kennis- en communicatiemaatschappij'. De maatschappelijke betekenis van media, de wijze waarop deze mede vormgeven aan samenleving, cultuur en economie, vereisten, in de ogen van de Raad, dat kinderen de kennis en vaardigheden bezitten om te kunnen omgaan met elektronische media waarin tekst, beeld en audiovisuele middelen geïntegreerd zijn.

Het landschap dat de Raad destijds schetste, heeft sindsdien veel meer reliëf gekregen. Meer dan in 1996 raken culturele, technologische en maatschappelijke ontwikkelingen de kern van de democratie en de rol van de moderne burger daarin. Een beschouwing van die ontwikkelingen leidt dan ook tot de conclusie dat de burger om optimaal te kunnen functioneren mediawijs dient te zijn.⁸

Medialisering

Een van de processen die tot een decorwisseling hebben geleid is de medialisering: het proces waarin media steeds meer de context, inhoud en bemiddelaars worden van informatie, kennis en ervaring. Het is een proces dat wordt ondersteund door een fascinatie voor beelden – een fascinatie die zijn wortels vindt in de behoefte de wereld te begrijpen door hem te visualiseren en die versterkt wordt door de explosieve toename van mogelijkheden om beelden te produceren. Ook de groei van het internet en de verschillende gebruiksvormen ervan heeft de rol van media in de samenleving ingrijpend veranderd. Dat er vrijwel geen enkel cultuur-, kennis- en ervaringssegment is dat niet wezenlijk beïnvloed wordt door media, heeft de Raad ook al in eerdere adviezen gesignaleerd. Van hoe mensen met elkaar communiceren, via de onderwerpen waarover zij het hebben, de dingen die zij van waarde vinden, tot hoe zij zich met elkaar verbonden weten dan wel zich juist van elkaar willen onderscheiden: op al die terreinen spelen media een rol – oud en nieuw, analoog en digitaal. Ze informeren en amuseren, ze liegen, bedriegen en verleiden; ze maken de wereld kleiner én groter, eenvoudiger en moeilijker tegelijk. Ze maken mensen krachtiger en kwetsbaarder. Behalve nieuwe communicatievormen ontstaan er ook nieuwe ergernissen en afwijkingen. Werkelijkheid en media spiegelen zich steeds meer aan elkaar; ze raken dusdanig verstrengeld dat mediale en reële ervaringen soms

⁷ *Advies Media-educatie*, december 1996 (f.96.6219/1).

⁸ De observaties van de Raad in dezen heeft hij gedeeltelijk al eerder geformuleerd – onder meer in het Vooradvies *Cultuur, meer dan ooit* (2003) en de sectoranalyse Media daarin, maar ook in het advies *eCultuur: van i naar e* (2003) en zeer recent in zijn advies *De publieke omroep voorbij. Een nieuwe rol voor de overheid in het publieke mediadomein* (april 2005). Tevens sluiten ze aan bij onderzoeken van het Sociaal Cultureel Planbureau (*Van huis uit digitaal, Achter de schermen, In het zicht van de toekomst*) en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (onder meer *De staat van de democratie* en *Focus op functies*) en bij tal van andere binnen- en buitenlandse onderzoeken en publicaties. De ontwikkelingen worden hier dan ook niet uit den treure beschreven.

moeilijk uit elkaar te houden zijn. Zoals ook het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) zeggen in hun recente studies van het mediabeleid: de media zijn alomtegenwoordig.⁹ Ze worden overal ingezet. Van de Tweede Kamer die zijn debatten via streaming media live openbaar maakt tot poppodium Paradiso die hetzelfde doet met zijn concerten, worden allerlei maatschappelijke en culturele instellingen in feite radio- en televisiestations. Media raken bovendien steeds meer met elkaar verknoopt. Zozeer dat ze niet langer elementen in een omgeving zijn maar die omgeving zelf.

Digitalisering en convergentie

De oorzaken van de toenemende dominantie van de media zijn meervoudig. Zoals de WRR aangeeft in zijn studie naar het in hoog tempo veranderende medialandschap (*Focus op functies*), spelen meerdere ontwikkelingen mee. Deze werken op een ingewikkelde manier op elkaar in. Digitalisering (van informatie) en convergentie (van elektronische apparatuur) spelen in ieder geval een grote rol.

Katholieke scholengemeenschap Etten-Leur

Het begon twaalf jaar geleden, toen een docent in zijn les tekenen aandacht besteedde aan de wereld van videoclip, die steeds seksueler en gewelddadiger werden. Inmiddels is de Katholieke scholengemeenschap Etten-Leur een cultuurprofielsschool met nieuwe media als specialisme en werkt de betreffende docent als cultuur- of in dit geval mediacoördinator. Bovendien is de school een van de vijf voorbeeldscholen binnen Surfnet, waardoor zij beschikt over een glasvezelverbinding en gebruik kan maken van een videoportal (om materiaal te uploaden) en van mogelijkheden voor videoconferencing.

Media-educatie en audiovisuele vorming worden in Etten-Leur vakoverstijgend ingezet, waarbij zowel ruimte is voor reflectie ('kritisch bekijken en beoordelen van bestaande mediaproducten') als voor productie. In de brugklas maken leerlingen een beeldverhaal dat wordt samengesteld uit digitale foto's, en een animatiefilmpje. Vierdeklassers maken een korte film en de eindexamenklassen havo en vwo een schoolsoap.

Toen de school als cultuurprofielsschool van start ging, waren behalve de creatieve vakken ook Nederlands, maatschappijleer, geschiedenis, levensbeschouwing, culturele minderheden en economie betrokken. Een jaar later gingen brugklassers bij biologie hun werkstuk over botbreuken in de vorm van een speelfilm en deden leerlingen bij Frans hetzelfde voor hun spreekvaardigheidstoets. Rapportageteams lopen door de gangen, andere groepjes zitten achter een van de tien montagecomputers die de school rijk is, nog weer andere voeren (met behulp van videoconferencing) in het Engels een gesprek met een aantal dansers van Het Nationale Ballet.

De samenwerking met andere instellingen strekt zich uit tot projecten buiten de school. Samen met Kennisnet nemen leerlingen in het kader van het vak informatica deel aan de projecten Game Maker en ThinkQuest, waarbij ze educatieve spelletjes en websites ontwikkelen. In het kader van Nederlands heeft de school contact met de lokale omroep over de productie van hoorspelen. In samenwerking met Brabant Pop en de kunstacademie St. Joost gaan leerlingen voor Brabantse popbandjes videoclips maken. Van alle kanten komen de verzoeken op de school af; de producten van de leerlingen hebben bovendien al menige prijs gewonnen.

www.k-s-e.nl

Digitalisering heeft zijn stempel gedrukt op vrijwel elk facet van media – van de wijze van produceren tot de manier waarop gebruikers toegang hebben tot *content* – en heeft tal van nieuwe mediavormen mogelijk gemaakt. Interactiviteit, zo kenmerkend voor de hedendaagse media-omgeving, zou zonder digitalisering op deze schaal ondenkbaar zijn geweest. Daarnaast heeft de convergentie van

⁹ SCP, *Achter de schermen*. WRR, *Focus op Functies*.

media-, telecommunicatie- en informatietechnologie ertoe geleid dat er geen principiële verschillen meer bestaan tussen televisie, computer en telefoon. Op de nieuwste generatie televisies kan men e-mailen, op de mobiele telefoon het nieuws zien en op de computer het nieuwe geschiedenis kanaal van de publieke omroep bekijken. Uiterlijk mogen ze dan nog verschillen, in feite kunnen en doen alle apparaten hetzelfde. Omgekeerd zijn op het internet nieuws, overheidsinformatie, een virtueel museum, de openbare bibliotheek en een winkelcentrum maar een muisklik van elkaar verwijderd. Convergentie vergemakkelijkt ook de verknoping van content, mediaformats en technologieën. Alles raakt zo met alles verbonden ('connectiviteit').

Zowel door de brede verspreiding van afzonderlijke media (in het bijzonder televisie en internet) als door de koppeling van al die media is de schaal waarop media functioneren enorm vergroot. Noch in tijd, noch in ruimte zijn er principieel nog veel begrenzingen aan het bereik. Mensen, waar ook in de ontwikkelde wereld – en in toenemende mate ook daarbuiten – kunnen zich vierentwintig uur per dag (laten) informeren en amuseren.

Informatiemaatschappij, kennissamenleving

Het proces van medialisering is nauw verbonden met de informatiemaatschappij en de kennissamenleving. Nog altijd nemen de informatiestromen toe; mede dankzij de ontwikkeling van digitale technologieën zijn deze onderdeel geworden van praktisch alle menselijke activiteiten. Om te kunnen functioneren hebben mensen steeds meer behoefte aan (onmiddellijke toegang tot) informatie.¹⁰ Digitale media en internet maken het mogelijk verschillende informatiebronnen met elkaar te koppelen en voor verschillende gebruikers beschikbaar te stellen. In de kenniseconomie is dit van groot belang voor kennisdeling en kennisontwikkeling. Die kennisontwikkeling is niet alleen voor het maatschappelijk verkeer, maar ook voor de economische concurrentiepositie essentieel; kennis als productiefactor.¹¹ Niet toevallig zet de Lissabonagenda van de Europese Unie (2000) in op een vlotte overgang naar de informatiemaatschappij ten einde Europa's concurrentiepositie te versterken. Opvattingen over wat kennis is, en de processen die tot nieuwe kennis leiden, zijn daarbij sterk aan verandering onderhevig.¹² Dat geldt, mede dankzij de vereenvoudiging van de digitale techniek, ook voor de visie op de verhouding tussen professional en leek waar het gaat om het proces van kennisvorming. Informatieoverdracht, meest via nieuwe media, wordt steeds meer een wisselwerking, waarbij steeds vaker van de kennis van de leek gebruik wordt gemaakt. De gratis internet-encyclopedie Wikipedia is hiervan een uitgesproken voorbeeld: iedereen die dat wil kan onderwerpen toevoegen aan de encyclopedie of correcties aanbrenge in bestaande lemma's. Inloggen is niet nodig, zelfs een gebruikersnaam hoeft niet te worden opgegeven. In de vier jaar van zijn bestaan kent de Engelse versie van Wikipedia inmiddels vier maal zo veel artikelen als de Encyclopedia Britannica en een veelvoud daarvan aan gebruikers.

Nieuwe sociale structuren en de civil society

De 'informatierevolutie' en de samenhangende culturele en technologische veranderingen die zich voltrekken, zetten bestaande sociale structuren onder druk. Oude structuren worden aangevuld met, of vervangen door nieuwe structuren, die anders van karakter zijn en een andere impact hebben.

¹⁰ Zie ook Infodrome, *Controle geven of nemen*.

¹¹ Zie ook Onderwijsraad *Leren in de kennissamenleving* (2003). In zijn zeer recent verschenen advies *Educatie en Media* (juni 2005) sluit de Onderwijsraad hierop aan.

¹² Idem.

Infodrome, in 1999 door de toenmalige regering ingesteld als denktank op het gebied van de informatiesamenleving, ziet in zijn eindrapport *Controle geven of nemen* drie maatschappelijke krachten die bestaande instituties onder druk zetten: deterritorialisering (globalisering, waardoor onder meer nationale wetgeving onder druk komt te staan), vernetwerking (vervanging van gescheiden organisatiepatronen door netwerken van onderling afhankelijke actoren) en vervlechting (vervagen van scheidslijnen tussen bijvoorbeeld publiek en privaat, werk en privé). Het SCP-rapport *Achter de schermen* benoemt deze twee laatste (onder het kopje informalisering) als 'onthiërarchisering van de samenleving' en 'desinstitutionalisering van organisaties en organisatievormen'.¹³ Traditionele gezagsverhoudingen boeten aan belang in – menselijke verhoudingen worden steeds gelijkwaardiger – en traditionele bemiddelaars tussen individu en staat verliezen aan invloed.¹⁴ Het aldoor voortschrijdend proces van individualisering maakt dat steeds minder mensen zich gerepresenteerd voelen door het voorheen geaccepteerde, ooit langs zuilen georganiseerde maatschappelijke middenveld (van gezin, klasse, kerk, vakbonden, politieke partijen). Ook de traditionele vertrouwensrelaties zijn in diskrediet geraakt; mondige burgers vertrouwen eerder zichzelf en elkaar dan zogenoemde experts. Tot voor kort onbetwistbare bronnen van informatie worden gewantwoord of omzeild. Formele spelers hebben niet langer op voorhand het laatste woord. Men haalt zijn kennis zelf van het internet, koopt zijn aandelen zonder bemiddeling door een bank of zoekt zijn eigen, nieuwe, bemiddelaars. Ook politiek en overheid ontmoeten steeds meer scepsis.

Verhalentafel / Register van de dag van gister

Kunstenaar Hans Muller komt met een idee voor kunst en ouderen bij Waag Society, onderzoekscentrum voor oude en nieuwe media. Tijdens een brainstormsessie wordt bedacht dat ouderen misschien wel hun kleinkinderen zouden willen zien met één druk op de knop. Navraag in een bejaardenhuis leert echter dat de bewoners hun kleinkinderen helemaal niet vaker willen zien dan noodzakelijk. Waar zij wel behoefte aan hebben? Aan liedjes, aan beelden, aan de journaals uit hun tijd – de jaren twintig, dertig, veertig. Muller en Waag Society bouwen een Verhalentafel, een meubel met ingebouwde beeldschermen. De computer wordt verstopt, de interface krijgt één knop met twee functies: vooruit en achteruit bladeren. Ook kunnen bewoners hun eigen herinneringen inspreken. Een van de grootste hits is een Polygoonjournaal met beelden van een lokale overstroming uit 1928. Toepassingen uit de digitale cultuur maken zo oude media opnieuw zichtbaar en zinvol.

De eerste Verhalentafel dateert uit 2002; inmiddels zijn elf tafels geplaatst. Gebleken is dat de tafels bijdragen aan de training van het geheugen en de sociale isolatie van bewoners verminderen.

Het pilotproject Register van de dag van gister bouwt voort op de ervaringen met de Verhalentafel. Ditmaal gaat het om een eikenhouten zuil in een art-deco-jasje die het resultaat is van samenwerking tussen Waag Society, Kunstgebouw, Probiblio en mediakunstenares Rosanne van Klaveren. De installatie reist langs openbare bibliotheken in Zuid-Holland. Senioren kunnen ter plaatse verhalen en beelden opvragen en afluisteren, maar ook commentaar leveren of op hun eigen verhalen 'in de zuil' plaatsen door deze in te typen of in te spreken. Ook foto's en voorwerpen kunnen worden ingescand. Desgewenst worden gebruikers daarbij geholpen door de kunstenaar, die bij deze pilot meereist met de zuil, of door het redactieteam dat per bibliotheek uit geïnteresseerde senioren wordt samengesteld. Net als bij de Verhalentafel is de techniek van het Register afgestemd op de gebruiker en worden gebruikers mede-ontwerpers van de inhoud. Zo ontstaat een groeiende verzameling verhalen die het collectief geheugen van de provincie aanvult, samengesteld door mensen die niet altijd in de gelegenheid zijn hun herinneringen en ervaringen vast te leggen.

www.verhalentafel.nl; www.registervandedagvangister.nl

¹³ *Achter de schermen*, p. 15. Het SCP bespreekt de maatschappelijke veranderingen aan de hand van de zogeheten 'vijf i's': individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering.

¹⁴ Shapiro, *The Control Revolution*, spreekt in dat kader van 'disintermediation'.

Met de afbreuk of fragmentatie van bestaande verbanden ontstaan echter ook nieuwe sociale structuren. Het proces van individualisering is geen rechtlijnige ontwikkeling. Paradoxaal genoeg wordt niet alleen de individuele identiteit steeds belangrijker maar ook de afhankelijkheid van anderen. Tegenover de individualisering staan derhalve nieuwe vormen van collectiviteit, zoals het proces ook andere schijnbare tegenstellingen kent: pluriformiteit naast eenvormigheid, techniek naast menselijkheid, schaalvergroting naast schaalverkleining. Bovendien zijn de nieuwe sociale verbanden in de netwerksamenleving meer fluïde dan de traditionele organisatievormen en is de deelname eraan vaker eenmalig.

Ook de achterdocht jegens de politieke macht betekent niet dat burgerlijke betrokkenheid volledig verdwenen is – integendeel. De civil society, omschreven in het SCP-rapport *In het zicht van de toekomst* als 'de sfeer waarin burgers bij uitstek gebruik maken van democratische vrijheden en waarin maatschappelijke organisaties in relaties met elkaar en met overheden democratische verhoudingen realiseren'¹⁵, wint aan kracht. Steeds vaker maken burgers deel uit van autonome maatschappelijke verbanden die de basis vormen van die civil society en los staan van wat Infodrome noemt 'statelijke dwang' en economisch gewin. Burgers zoeken aansluiting bij functionele activiteiten en organisaties in plaats van bij bijvoorbeeld politieke partijen die het geheel van algemene belangen trachten te dekken.¹⁶ Volgens het SCP is het percentage Nederlanders dat langs buitenparlementaire kanalen of via 'onconventionele participatiewijze' positie kiest ten aanzien van ontwikkelingen in de samenleving in de afgelopen jaren voortdurend gestegen. 'Aldus ontwikkelt de Nederlandse civil society zich van een conglomeraat van logge mammoetorganisaties tot een participatoire proeftuin.'¹⁷ Onderdeel daarvan is ook het ontstaan van een nieuw maatschappelijk middenveld van informele, vaak tijdelijke, organisaties, die flexibel zijn en daardoor effectiever dan de oude organisaties die voorheen dat middenveld bezetten. Doordat zij vaak dichterbij de burger staan en minder gehinderd worden door institutionele bureaucratie, winnen zij gemakkelijker zijn vertrouwen. Dergelijke ontwikkelingen – die het zwaartepunt van de politiek gedeeltelijk kunnen verleggen van het landelijke naar het lokale niveau - maken een herijking van de rol van de rijksoverheid noodzakelijk. Infodrome onderscheidt daarbij twee strategieën: de eerste ('moderne sturing') zet radicaal in op het versterken van de sturings- en controlemogelijkheden van de rijksoverheid, terwijl in de tweede strategie ('empowerment van de samenleving') de rijksoverheid kaders ontwikkelt 'waarin burgers, private organisaties en uitvoerders van beleid, hun eigen wensen en pogingen gaan omzetten in versterking van collectieve waarden.'¹⁸

3. Veranderde context, veranderde actoren

De hierboven beschreven ontwikkelingen op cultureel, technologisch en maatschappelijk gebied, oefenen niet alleen hun invloed uit op het decor maar ook op de spelers in die setting. Zowel de (massa)media, als het onderwijs, de cultuursector en de burgers worden er fundamenteel door veranderd. De belangrijkste consequenties hiervan worden hieronder geschetst.

¹⁵ *In het zicht van de toekomst*, p. 181.

¹⁶ Zie ook Infodrome, *Controle geven of nemen*.

¹⁷ *In het zicht van de toekomst*, p. 197.

¹⁸ *Controle geven of nemen*, p. 17.

De (massa)media

De eerder beschreven medialisering betreft niet alleen het veranderd belang van media in het algemeen maar ook de aard en werking van de afzonderlijke media. Media-organisaties zoeken een andere rol, zoeken andere allianties en bewegen zich over traditionele scheidslijnen van functies heen.¹⁹ Convergentie van mediatypen maakt zo dat media behalve producent ook steeds meer platform worden. Men zoekt bij de inhoud, of content, het meest geschikte mediatype; soms zijn dat er meerdere tegelijk. De combinatie van technische mogelijkheden en een veranderde opstelling (ten aanzien) van het publiek, maakt participatie van of interactie met dat publiek steeds eenvoudiger en steeds gebruikelijker (of het daarbij nu gaat om televisie, radio of de geschreven pers). Omdat zeker op het internet de scheidslijnen tussen producent en consument, of beter tussen productie, distributie en vertoning uiterst smal zijn, staat individuen bovendien weinig in de weg om hun eigen verhalen aan de wereld voor te leggen – zonder tussenkomst van omroepen of uitgevers.

Van de functies die media vervullen is informatievoorziening en opinievorming een van de belangrijkste.²⁰ Het functioneren van de democratie wordt er mede door bepaald. De uitoefening van die (publieke) functie staat evenwel onder druk. Dat heeft onder meer te maken met de verdergaande commercialisering van de markt, en met verschuivingen binnen het journalistieke métier van de grote naar de kleine verhalen en van de analyse en de afstand naar de emotie en de menselijke maat.²¹ Door de informalisering of onthiërarchisering van maatschappelijke verhoudingen zijn de media bovendien een grotere machtsfactor dan voorheen. Dit is ten dele een autonoom en onomkeerbaar proces waarin alle betrokkenen een nieuwe rol moeten vinden. Een oplopende concurrentiestrijd tussen politiek en media is er echter het gevolg van.²² Door niet langer louter als gids te willen optreden maar zelf te willen deelnemen aan het maatschappelijk debat, zetten de journalistieke media ook hun eigen geloofwaardigheid op scherp. De achterdocht en scepsis waarmee de journalistiek de politiek ondervraagt, wordt nu ook op haarzelf toegepast.

Onderwijs

Kennissamenleving en kenniseconomie vragen om een nieuw begrip van wat kennis is en leren.²³ Veel kennis veroudert snel. Om als burger en werknemer bij te blijven is 'een leven lang leren' dan ook geen luxe maar een vereiste.²⁴ Dat 'leven lang leren' valt niet (louter) samen met formeel onderwijs. Scholen zijn in een vernieuwd concept van leren onderdeel van een keten; leren gebeurt

¹⁹ Dit geldt niet alleen voor contentproducerende media, maar ook voor faciliterende media-organisaties zoals hardwarebedrijven waaronder kabelmaatschappijen, die behalve andere diensten – internet, telefonie – ook inhoud gaan aanbieden.

²⁰ Zie *Focus op functies* (WRR) en *De publieke omroep voorbij* van de Raad voor Cultuur.

²¹ Vergelijk 'Medialogica: Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek' (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling), 'Macht of onmacht van de media? Enkele kanttekeningen bij een actueel debat', in 'De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat' (WRR), en *Politiek en media, pleidooi voor een LAT-relatie* (Raad voor Openbaar Bestuur).

²² Deze concurrentiestrijd wordt overigens ook door de politiek en de overheid gevoed, die zich steeds meer terugtrekken achter een 'vestingmuur van voorlichters en communicatieadviseurs' en zo het werk van journalisten bemoeilijken. Zie ook Claude-Jean Bertrand en Thijs Jansen, *Volkskrant*, 26 april 2005.

²³ Zie de adviezen van de Onderwijsraad *Webleren, Leren in een kennissamenleving* en *Leren in samenspel*. Zie ook *Kennis als water. 4 vragen over leven lang leren en wat huiswerk* (Stichting Nederland Kennisland).

²⁴ *Kennis als water* haalt de definitie aan van de Europese Commissie van een leven lang leren: 'alle leeractiviteiten die gedurende het hele leven worden ontplooid om kennis, vaardigheden en competenties vanuit een persoonlijk, burgerlijk, sociaal en/of werkgelegenheidsperspectief te verbeteren.' (p. 8) Een leven lang leren is een van de pijlers van de 'Lissabon-agenda'.

niet alleen op school en niet alleen dankzij leraren. Vandaar dat van verschillende zijden wordt bepleit dat behalve formeel leren ook niet-formeel, of niet-schoolgebonden leren, en informeel leren wordt meegewogen en gestimuleerd.²⁵ Erg snel voltrekken de voorgestelde vernieuwingen zich nog niet, al wordt in het formele onderwijs wel geëxperimenteerd met andere, vaak digitale leeromgevingen en komt in de relatie leraar-leerling de nadruk steeds vaker op de lerende te liggen (die meebepaalt wat het leerpad, het leertempo en de kenmerken van de leeromgeving zijn).²⁶

Culturele instellingen

Gezien de overdaad aan informatie en keuzemogelijkheden wordt de behoefte aan betekenisgeving steeds groter. Cultuur voorziet in die betekenisproductie - dat is haar essentie - en wordt daarmee tot een belangrijke spil in alle sectoren van de maatschappij waar informatie een grote rol speelt – niet alleen in de cultuursector zelf, maar evenzeer, om enkele voorbeelden te noemen, in de economie, de politiek of de zorgsector.

In zijn advies *eCultuur: van i naar e* uit 2003 heeft de Raad de invloed van de verschillende ontwikkelingen, in het bijzonder de digitalisering, op de cultuursector meer specifiek beschreven. Digitalisering drukt op verschillende wijzen haar stempel op het culturele veld: ze maakt het culturele instellingen of makers mogelijk dezelfde dingen te doen op een andere en meer efficiënte wijze ('informatisering'), ze maakt nieuwe cultuurvormen mogelijk ('culturele innovatie') en ze geeft aanleiding tot een rolverandering van die instellingen of makers. Deze gedaantewisseling van culturele actoren hangt samen met het feit dat in de informatiesamenleving processen belangrijker zijn dan instituties. Waren culturele instellingen tot voor kort in de eerste plaats begin- of eindstation van culturele producten (makers, eigenaars, uitgevers of vertoners van afgeronde producten), als gevolg van de digitalisering komt hun (potentiële) betekenis meer en meer te liggen in hun functie als 'tussenstation', als bemiddelaar of intermediair. Instellingen leveren halffabrikaten, delen hun kennis en content met anderen, zowel binnen als buiten de culturele setting, en presenteren zich op andere podia.

Burgers

Zoals in de inleiding aangegeven, vraagt de toenemende complexiteit van de hedendaagse maatschappij om zelforganisatie van de burger; ook het overheidsbeleid dat de nadruk legt op de eigen verantwoordelijkheid van de burger, dwingt hem daartoe. Media maken het mogelijk die zelforganisatie een vorm te geven; dankzij media kunnen burgers, tenminste in principe, de greep op hun eigen leven en omgeving vergroten. Om geïnformeerd te zijn, zijn ze niet langer (louter) afhankelijk van gevestigde instituties en traditionele autoriteiten – ze kunnen hun eigen kennis bij elkaar zoeken en daar hun handelswijze op afstemmen. Bovendien kunnen ze die kennis gemakkelijker dan ooit met anderen delen. Dankzij de media kunnen burgers zo ook in politiek opzicht sneller en effectiever hun stem laten horen dan voorheen; media faciliteren op die manier de bloei van de civil society. Daarbij gaat het minder, tenminste in eerste instantie, om de grote beleidsdossiers dan om dat wat burgers

²⁵ Zie daarvoor genoemde adviezen van de Onderwijsraad. Hoe educatieve instellingen zich moeten verhouden tot kennis die mensen met elkaar opdoen in online forums, is nog onduidelijk.

²⁶ De door de overheid beoogde verandering van de besturingsrelatie van het rijk met het onderwijsveld, waarbij de branche taken van het ministerie moet overnemen, maakt eveneens deel uit van de vernieuwing van het onderwijs.

in hun omgeving aantreffen en waarop ze willen reageren. Ook de wijze waarop ze dat doen past daarbij: meer inductief dan deductief.²⁷

Wikipedia

De gratis internetencyclopedie Wikipedia is een goed voorbeeld van de wijze waarop nieuwe media het mogelijk maken dat gebruikers, burgers of bezoekers zich organiseren in informatiegemeenschappen. 'Wiki' is de aanduiding voor een websitevorm die gebruikers in staat stelt eenvoudig inhoud aan te passen. 'Klik op een onderwerp dat je interesseert, waar je iets van afweet, en voeg er iets aan toe, verbeter een spelfout, of schrijf een mooi artikel.' Iedere bezoeker kan, zonder dat hij hoeft in te loggen of een gebruikersnaam op te geven, onderwerpen of informatie aan de encyclopedie toevoegen, veranderen of weghalen. Een geautoriseerde toets op de betrouwbaarheid is er niet; deze toets wordt overgelaten aan de gemeenschap van gebruikers zelf, die op de site ook met elkaar in discussie kunnen gaan over de kwaliteit van het gebodene. Walter Vermeir, betrokken bij het Nederlandstalige Wikipediaproject, omschrijft de houding van Wikipediagebruikers als volgt: 'De gebruikers nemen artikelen die niet aan de grondregels voldoen snel onder handen. In samenwerking zorgen toevallige bezoekers en steeds terugkerende vrijwilligers ervoor dat aarzelende beginnetjes of stellige meningen worden bewerkt tot neutrale, informatieve teksten.' De tendens is dat artikelen steeds vollediger en juist worden en dat fouten snel opvallen en worden gecorrigeerd. Onder het kopje 'recente veranderingen' wordt bijgehouden wanneer wat is gewijzigd, en hoe. De encyclopedie presenteert zo kennis als een permanent en collectief 'werk in uitvoering', waarvan ook de wordingsgeschiedenis te traceren is. Neem de gebruiker serieus en hij zal het systeem verbeteren, lijkt de les van Wikipedia.

Ofschoon het iedereen vrij staat op welke manier dan ook te participeren in het 'gemeenschapsproject van geïnformeerde gebruikers', hebben de Wikipedianen, zoals ze zichzelf noemen op de Nederlandse site, onderling wel normen afgesproken. Deze hebben onder meer betrekking op de neutraliteit van de informatie (geen reclame, geen ideologische statements), op het respecteren van het auteursrecht en op het voorkomen van vandalisme. Daarop letten ook de 'moderatoren' die de site kent, vrijwilligers die in de gelegenheid zijn ongewenste pagina's te verwijderen. Zij bemiddelen ook bij discussies tussen gebruikers.

Na een moeizame start in 2001 kent de Nederlandse encyclopedie inmiddels zo'n 78.000 artikelen. De Engelse site, verreweg de grootste en meest gebruikte, telt nu rond de 600.000 lemma's. De Limburgse variant 824, de Friese 1769 en de Platduitse of Oostnedderduitsche 1646.

www.wikipedia.nl

Als zo vaak staan ook hier risico's tegenover kansen. Dankzij de digitale media kunnen burgers zich gemakkelijker dan ooit informeren over wat voor hen van belang is, maar tegelijkertijd bieden diezelfde media hen de mogelijkheid zich te onttrekken aan informatie die hen niet welgevallig is. Op dezelfde wijze kan de desinstitutionalisering, gecombineerd met de nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van de burger, de vanzelfsprekendheid ondermijnen van democratische beginselen die te maken hebben met solidariteit en het voorkomen van maatschappelijke uitsluiting.²⁸ Een door vrijwel iedereen gedeeld historisch en sociaal domein is niet langer vanzelfsprekend.

²⁷ In *In het licht van de toekomst* (SCP) wordt in dat kader gesproken over de 'politieke knutselaar', de 'ondernemende doe-het-zelver' (p. 197).

²⁸ In *Achter de schermen* (SCP) wordt dat kenmerkend weergegeven in het credo van veel jongeren: 'met mij gaat het goed, met de wereld gaat het slecht'. Het verschil in perceptie dat de uitspraak aangeeft, laat zien dat de waarde van solidariteit opnieuw uitgevonden moet worden.

Conclusie

De veranderingsprocessen die hiervoor zijn beschreven geven de wereld een ander aanzien. Ze raken alle terreinen van het maatschappelijke en persoonlijke leven, beïnvloeden de democratie en geven de burger een andere plaats. Media spelen daarbij een cruciale rol. Als gezegd zou de overheid zonder internet nooit een beroep op de zelfredzaamheid van burgers kunnen doen, althans niet op de manier waarop zij dat nu doet. Dat beroep kan echter alleen effect sorteren als diezelfde burgers, in de woorden van de Raad, 'mediawijs' zijn. Met het SCP in *Achter de schermen* acht de Raad het van zeer groot belang dat ingezet wordt op het vergroten van de mediacompetentie, of liever: de mediawijsheid van burgers.

Alvorens daarop verder in te gaan, eerst een korte beschrijving van hetgeen er nu gebeurt op het gebied van media-educatie.

4. Media-educatie in de praktijk

Het advies van de Raad uit 1996 mondde uit in een pleidooi voor integratie van media-educatie in het onderwijs met een brede, integrale en vakoverschrijdende benadering. In de ogen van de Raad was media-educatie geen op zichzelf staand schoolvak, maar 'een verzamelnaam van kennis en vaardigheden die betrekking hebben op de perceptie en selectie van media-informatie, processen van betekenisgeving, toetsing aan de persoonlijke ervaring, reflectie en als resultaat daarvan het handelingsbekwaam en kritisch omgaan met media.' Het advies onderscheidde een tiental sleutelbegrippen die de Raad kenmerkend achtte voor elektronische media en onze omgang daarmee, en onderzocht in hoeverre deze begrippen, en de bijbehorende competenties, geïntegreerd zouden kunnen worden in de kerndoelen en eindtermen van het onderwijs.

Ofschoon het advies positief ontvangen werd, ook van de zijde van het ministerie²⁹, en op verschillende plaatsen discussie genereerde, is de belangrijkste aanbeveling – de integratie van media-educatie in het curriculum – nooit opgevolgd. Het verschil in visie tussen de beleidsterreinen onderwijs en cultuur bleek daarvoor te groot. Van het eerste enthousiasme van het ministerie bleef daarvoor in de praktijk weinig over. Wel entameerde en financierde de overheid de oprichting in 2000 van de Stuurgroep en het Platform Media-educatie. Waar de Stuurgroep vooral een 'aanjaag- en breekijzerfunctie' had richting het onderwijs en daartoe strategische aanbevelingen deed aan de overheid, wilde het Platform met onder meer een website bestaande uit initiatieven op het gebied van media-educatie bundelen en ondersteunen.³⁰ In 2001 nam de overheid een aanbeveling over van de Stuurgroep om een aantal voorbeeldprojecten te financieren. Zestien experimenten werden als gevolg daarvan uitgevoerd in 2001 en 2002. Eind 2002 liep de formele werkingsperiode af voor de Stuurgroep en het Platform.³¹ De experimenten werden in 2004 geëvalueerd.³²

²⁹ Brief staatssecretaris Nuis aan de Tweede Kamer, dd. 5 februari 1998 (MLN/LB/1997/37.828).

³⁰ In de Stuurgroep waren verschillende sectoren verenigd, van de omroep tot educatieve uitgeverijen en de bibliotheeksector. Van het Platform kon iedere instelling of persoon lid worden die zich bezighield met media-educatie en onderwijs. Het secretariaat voor zowel Stuurgroep als Platform werd gehuisvest bij de KPC-groep, een 'innovatie-instituut' voor het onderwijs.

³¹ De Stuurgroep publiceerde in 2003 een laatste notitie, *Advies Media-educatie 2003*. De aanbevelingen in dat advies werden niet overgenomen. Wel kreeg het Platform de financiële mogelijkheid de website te continueren.

³² *Rapportage Media-educatie 2004*, uitgevoerd door de KPC-groep.

Goede wil

Ondanks het feit dat media-educatie, als gezegd, niet werd geïntegreerd in de formele doelstellingen van het onderwijs, maakt op een aantal scholen media-educatie wel deel uit van het lessenpakket. Meer dan van (overheids)beleid is dat echter het resultaat van jarenlange inzet en passie van individuele docenten en van een bredere blik van individuele schooldirecties.

Op een enkele school na, zijn het vooral instellingen binnen de cultuursector die het onderwerp hebben opgepakt. Zo waren het vrijwel uitsluitend culturele instellingen die reageerden op de uitnodiging van de Stuurgroep Media-educatie om pilotprojecten te ontwikkelen voor media-educatie in het onderwijs.³³

Kijkradio

'Welkom bij Iris Radio. Vandaag hebben we de volgende onderwerpen voor je: geen zin in school, gezond snoep, en kat ontsnapt uit caravan.' Met een vrolijke jingle gaat de nieuwsuitzending van Iris Radio van start. Presentator Freddy, een geanimeerde felgroene kikker, kondigt nieuwsitems en reclameboodschappen aan of stelt vragen aan de verslaggever. Radio Iris is een van de honderden uitzendingen op Kijkradio, een internetapplicatie waarmee kinderen een eigen radioprogramma met beeld en geluid kunnen maken. Voorkennis is niet vereist. Het enige wat je nodig hebt is een pc, een internetverbinding en een microfoon.

Kijkradio, een ontwerp van Marjolijn Ruyg, won in 2003 de Cinekid Prijsvraag Kids & Tools. Met deze wedstrijd probeert Cinekid het creëren van digitaal gereedschap voor kinderen te stimuleren. Kijkradio is een geslaagd voorbeeld van een laagdrempelige internetapplicatie, waarmee kinderen spelenderwijs mediaproducties leren maken. De achterliggende gedachte is dat kinderen door zelf nieuwsitems en reclameboodschappen te fabriceren, inzicht krijgen in de manier waarop media werken en beter in staat zijn professionele producties te beoordelen.

Meedoen met Kijkradio is eenvoudig. Je logt in op de Cinekid-website en volgt de aanwijzingen op het scherm. Met een paar muisklikken kies je een presentator, verzin je een naam voor je radiostation, selecteer je een jingle en creëer je een beeldmerk (de naam van je station in een lettertype en kleur naar keuze). Na een geluidstest kun je van start. Je bepaalt uit welke programmaonderdelen je uitzending bestaat, klikt vragen aan en spreekt tekstjes in. Er zijn verschillende rubrieken (wereldnieuws, sterke verhalen, vieze verhalen, reclameboodschap) die je zelf invult door uit een verzameling beschikbare teksten en vragen je eigen keuze te maken. Voor bijvoorbeeld een 'diepte-interview' kun je kiezen uit diverse kandidaten, zoals president Bush, koningin Beatrix of Frans Bauer, die je de door jou geschreven en uitgesproken teksten in de mond kunt leggen. Wie dat wil kan zijn programma laten bewaren op de website, zodat iedereen de uitzending kan opvragen.

Sinds Kijkradio online beschikbaar is via de website van Cinekid hebben honderden kinderen een eigen radio-uitzending samengesteld. Het aantal te bekijken items bedraagt inmiddels meer dan zestienduizend. Een *voice traveler*, waarmee kinderen elkaar *realtime* kunnen interviewen en en passant leren samen te werken bij het maken van mediaproducties, is in ontwikkeling.

www.kijkradio.nl of www.cinekid.nl/kijkradio

Tot de grote instellingen die zich richten op media-educatie behoren onder meer de openbare bibliotheken. Deze hebben in hun 'Virtuele Mediatheek', die toegankelijk is voor leerlingen, docenten en biblio- of mediathecarissen, onder meer een doorlopende leerlijn media-educatie opgenomen. Deze is samengesteld uit alle in het veld beschikbare projecten, gerangschikt op schooltype en leerjaar.

³³ Daarentegen kwam er geen reactie van educatieve uitgeverijen, reden voor de Stuurgroep om in zijn *Advies Media-educatie 2003* te concluderen dat educatieve uitgeverijen klaarblijkelijk pas geïnteresseerd zijn in een onderwerp als het thema vervat is in kerndoelen en eindtermen.

Daarnaast is er Waag Society, van overheidswege het 'expertisecentrum ict en culturele vakken', dat zelf of in samenwerking met anderen, projecten heeft ontwikkeld als de Gouden @penstaart (een competitie voor de beste website en cd-rom), Monstermedia (over de geschiedenis en rol van media in de maatschappij) en Scratchworx (een onderwijsproject waarin leerlingen performances voorbereiden met beeld en geluid). Ook is er Cinekid, het multimediafestival voor kinderen dat onder meer tools laat ontwerpen voor kindermidiaprojecten. De Kijkradio, waarmee kinderen zelf op het internet radio kunnen maken, is daarvan een voorbeeld. Het Nederlands Instituut voor Filmeducatie heeft cd-roms als Kijken is Kunst en Mov(i)e Up uitgebracht, en Digital Playground laat jongeren op locatie korte filmpjes maken van culturele evenementen die daar plaatsvinden. Genoemde instellingen ontvangen hiervoor rijkssubsidie uit de Cultuurnota.

Buiten het financieringskader van de Cultuurnota zijn er nog verschillende andere initiatieven op het terrein van media-educatie. Daaronder bijvoorbeeld De Kinderconsument, Reclame Rakkers (dat probeert kinderen en jongeren bewust te maken van de werking van reclame), Surf op Safe (een informatieve site van de overheid over veilig internetgebruik) en ThinkQuest (een jaarlijkse wedstrijd voor de beste scholierenwebsite). Ook de webkranten Kidstoday en Rebeltoday, voor basis- en voortgezet onderwijs, vallen hieronder.

In de sfeer van de omroep is er MediaMind, dat de Dag van de Media organiseert voor scholieren waar de winnaars van een televisierecensiewedstrijd een dag lang tijdens workshops een kijkje kunnen nemen in de keuken van het omroepbedrijf, en Mira Media, dat tot zeer recent activiteiten ontplooidde op het gebied van multiculturele media-educatie.³⁴ Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid heeft uit al het audiovisueel materiaal dat het beheert, tot nu toe 10.000 uur geselecteerd voor ontsluiting via het (toekomstige) museum en internet. In het kader van het project Teleblik krijgt het onderwijs, in een gesloten digitale omgeving, vrij toegang tot die audiovisuele bronnenbank. In samenwerking met Teleac/NOT ontwikkelt Beeld en Geluid een aantal generieke modules media-educatie.³⁵

Geringe effectiviteit

Zoals de Raad al concludeerde in het Mediadeel van het Cultuurnota-advies 2005-2008 kent het veld van media-educatieprojecten heel veel verschillende spelers. Rijp en groen, groot en klein: de initiatieven bestaan naast elkaar, worden gefinancierd uit verschillende bronnen en vinden elke keer het wiel opnieuw uit.³⁶ Bovendien laat hun effectiviteit te wensen over. Zowel uit de publicatie van Martine Brinkhuis, *Beeldhonger. Opvoeding en onderwijs in het mediatijdperk*³⁷ als uit de rapportage die de KPC-groep in 2004 heeft gemaakt van de zestien experimenten die door de Stuurgroep Media-educatie in 2001 en 2002 zijn gehonoreerd, blijkt dat media-educatieprojecten een zeer beperkt bereik hebben en geen continuïteit kennen. Zo varieerde het aantal gebruikers van de via de Stuurgroep ontwikkelde programma's van één tot honderd scholen en kregen de projecten zelden of nooit een vervolg na afloop van de periode waarvoor subsidie beschikbaar was.³⁸

³⁴ Recent is MediaMind begonnen met een driedaagse cursus op scholen waarbij kinderen een radio-uitzending maken.

³⁵ Met de opening van het museum, najaar 2006, starten daar ook drie educatieve workshops voor het onderwijs: 'Nieuws maken', 'Soap' en 'TV-taal', een interactieve beeldquiz over codes in de media.

³⁶ Uit *Naar een volwassen beleidsveld voor jeugd en media* (Nikken, Boorn, mei 2005) blijkt dat behalve uit de Cultuurnota en de Mediabegroting projecten ook gefinancierd worden uit de begroting van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (onder meer het Media Expertise Centrum) en Economische Zaken (onder meer De Kinderconsument en Surf op Safe).

³⁷ Uitgeverij De Balie, 2005.

³⁸ De reden die de respondenten aangaven voor de kleinschaligheid is dat projectleiders vaak de weg niet weten naar een uitgebreidere

Behalve door gebrekkige kennisoverdracht, geringe continuïteit en effectiviteit, kenmerkt de praktijk zich ook door het ontbreken van een duidelijke visie op hetgeen wordt ondernomen. Dat geldt eveneens voor de rijksoverheid. Deze heeft een weifelend beleid gevoerd met betrekking tot media-educatie. Gegeven de terughoudendheid van de zijde van de Onderwijsdirecties van het ministerie om media-educatie een formele plaats in het curriculum te geven, was de opdracht van het ministerie aan de Stuurgroep Media-educatie – om als breekijzer te fungeren richting het onderwijs - in zekere zin dan ook van meet af aan onmogelijk. Bovendien kregen behalve de Stuurgroep en het Platform ook verschillende andere initiatieven geld uit de Mediabegroting. Een samenhangende visie lag daaraan niet ten grondslag. Een dergelijke visie is evenwel noodzakelijk wil de potentie van media-educatie gerealiseerd worden.

5. Van media-educatie naar mediawijsheid

In een gemedialiseerde wereld waarin een 'nieuwe burger' zich niet alleen staande moet zien te houden, maar idealiter ook in staat moet zijn die wereld mede vorm te geven, is het nodig media-educatie opnieuw aan de orde te stellen. Het SCP is die mening eveneens toegedaan: 'Het systematisch ontwikkelen van *competenties in het omgaan met media in den brede* is waar het overheidsbeleid nu voor staat.'³⁹ Het SCP komt tot deze conclusie nadat het heeft geconstateerd dat er qua media- en ict-gebruik scheidslijnen ontstaan tussen 'jong en oud (commerciële versus publieke omroep; nieuwe versus oude media) en tussen sociaal-economisch geïntegreerden (hoog opgeleid, werkend, goed inkomen) en minder goed geïntegreerden (laag opgeleid, werkloos, laag inkomen)'.⁴⁰ Deze observatie maakt duidelijk dat de zogeheten 'digitale kloof', die eind jaren negentig werd gesignaleerd en aanleiding was voor minister van Boxtel van Grotestedenbeleid om het project Digitale Trapvelden te initiëren, inmiddels een ander gezicht heeft gekregen.⁴¹ Het gaat niet langer om bezit van of toegang tot moderne media – dat ligt nu voor vrijwel iedereen binnen bereik – maar om het grote verschil in de wijze waarop mensen daar gebruik van maken. Zoals het SCP signaleert, maken kansarme burgers op een beperkte manier gebruik van (digitale) media, terwijl de kansrijken ook de media kansrijk benutten. Waar de eerste groep media vooral inzet om zich te vermaken, gebruikt de tweede groep diezelfde media om kennis op te doen.⁴² Het verschil in mediagebruik zet zo de al bestaande sociale scheidslijnen nog scherper aan. De nadruk van de overheid op 'de eigen verantwoordelijkheid van de burger' die bovendien zelf zijn weg moet vinden door het informatieaanbod, verkleint die kloof of tweedeling niet. Hij lijkt hem eerder te vergroten.⁴³ Het grootste risico dat de medialisering met zich meebrengt, is dan ook dat wie niet mediawijs is, sneller maatschappelijk buitengesloten raakt.

landelijke verspreiding, terwijl daarnaast ook gebrek aan tijd, geld, begeleiding en vraag uit het onderwijsveld een rol speelt.

³⁹ *Achter de schermen*, p. 259; cursivering SCP.

⁴⁰ *Idem*, p. 260 / 261.

⁴¹ Digitale Trapvelden werden in 2000 gelanceerd om bewoners van 'aandachtswijken' in grote steden op laagdrempelige locaties in contact te brengen met ict. Eind 2004 werd het project afgerond.

⁴² Jan Streyaert in een interview in *.nl.Tien Jaar ict en samenleving*, omschrijft die tweede reactie als 'strategisch informatiedrag'. Daarnaast onderscheidt hij nog 'operationeel' en 'tactisch' informatiedrag.

⁴³ In *Achter de schermen* wordt met cijfers duidelijk gemaakt dat het gebruik van informatiemogelijkheden van nieuwe media sterk polariseert.

Mediawijsheid: verbreding van kader, terrein en bereik

Het is met opzet dat de Raad niet langer de term media-educatie bezigt. Ook internationaal is media-educatie een begrip dat op zijn retour is, omdat het in de praktijk zowel te passief is (gericht op begrip en inzicht, meer dan op productie) als te defensief (media-educatie als bescherming tegen negatieve invloeden van de media).⁴⁴ Bovendien heeft het een te sterke focus op formeel onderwijs en is het (daarmee) meer aanbod- dan vraaggericht. Het steeds meer gebezigde 'mediageletterdheid' voldoet beter, maar heeft vanwege zijn talige associaties niet de voorkeur van de Raad. Vandaar dat de Raad spreekt van 'mediawijsheid', hetgeen hij, als ideaalbeeld, als volgt definieert:

Mediawijsheid duidt op het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld.

Deze definitie legt de noodzaak en het doel van mediawijsheid niet in de omgang met de media zelf, maar in het kunnen participeren in het maatschappelijk proces. Bij media-educatie zoals dat tot dusver heeft vorm gekregen in beleid, onderwijs en culturele praktijken gaat het om het aanleren van vaardigheden ten einde afzonderlijke media(producten) te kunnen begrijpen en benutten. Bij mediawijsheid gaat het echter om begrip van het gemedialiseerde karakter van de samenleving als zodanig – opdat men in die wereld actief kan opereren. De termen mediawijsheid en media-educatie sluiten elkaar daarbij niet uit, integendeel: door zijn ruimere scope sluit mediawijsheid media-educatie in: media-educatie als proces van kennisoverdracht dat leidt tot competenties die gezamenlijk tot wijsheid kunnen leiden. Ook de uitgebreide definitie die Unesco in 1999 gaf van media-educatie is in het begrip mediawijsheid terug te vinden.⁴⁵

De verbreding van het perspectief leidt tevens tot een verbreding van het terrein waarop mediawijsheid aan de orde is. Als het gaat om het versterken van de actieve participatie van mensen – van onderop – is mediawijsheid een voorwaarde op willekeurig welk terrein waar media worden ingezet, ook op terreinen als zorg, politiek of zelfs veiligheid en huisvesting. Steeds vaker worden hedendaagse media gebruikt om de samenwerking te faciliteren tussen woningbouwverenigingen en buurtbewoners, ter verbetering van de directe leefomgeving.

Daarnaast betreft het ruimere perspectief ook het bereik: het omsluit meer groepen in de samenleving dan de kinderen en de jeugd waarop het merendeel van de huidige initiatieven zijn gericht (meestal via het onderwijs). Ook buurtbewoners die alternatieven willen aandragen voor de stedenbouwkundige plannen van de gemeente of muzikkliefhebbers die een lokaal internetpopstation willen beginnen, zouden daartoe toegerust moeten kunnen worden. Als mensen wijzer met media om kunnen gaan, media beter kunnen gebruiken om greep te krijgen op en vorm te geven aan hun leven, nemen zij ook meer deel aan het maatschappelijk proces.

⁴⁴ Zie onder andere *Report on Media Literacy and Image Education in Ireland, Netherlands, UK*.

⁴⁵ Voluit luidt die definitie: Media-educatie 1. heeft betrekking op alle communicatiemedia en omvat tekst, grafische elementen, geluid, stilstaand en bewegend beeld, die via technologische middelen wordt overgedragen; 2. stelt mensen in staat de communicatiemiddelen die in hun samenleving gebruikt worden en de werking daarvan te leren begrijpen en vaardigheden te verwerven in het gebruik van deze media om met anderen te communiceren; 3. zorgt ervoor dat mensen leren hoe zij media 'teksten' kunnen analyseren, kritisch kunnen reflecteren en creëren; 4. de bronnen kunnen identificeren, evenals hun politiek, sociale, commerciële en/of culturele belang, en hun context; 5. de boodschappen en waarden die media overdragen kunnen interpreteren; 6. de geschikte media selecteren om hun eigen boodschappen of verhalen te communiceren en hun doelgroep te bereiken; 7. toegang krijgen of vragen tot media voor zowel receptie als productie. (Unesco, *Education for the Media and the Digital Age*, 1999)

Kennis, vaardigheden, mentaliteit

Ofschoon het gezegde anders luidt, heeft niemand de wijsheid in pacht. Wijsheid is geen bezit maar een doel waarnaar gestreefd kan worden, een proces dat nooit is afgerond. Datzelfde geldt voor mediawijsheid. Het is bovendien een begrip dat niet in alle contexten en voor alle groepen hetzelfde betekent. Verschillen in mediagebruik zullen dan ook blijven bestaan; niet iedereen zal en hoeft even mediawijs te zijn.

Villa Bredero

In Amsterdam-Noord ligt het Shell-terrein. Een groot gedeelte van het gebied aan het IJ is door Shell aan de gemeente Amsterdam verkocht die er een 'compacte stadswijk' wil ontwikkelen. Het Bredero College ligt er vlak naast en krijgt op termijn wellicht nieuwbouw op het terrein. Via het project Villa Bredero, dat in september 2005 voor drie jaar van start gaat, is de school nauw betrokken bij de ontwikkeling van het voormalige Shell-terrein.

Villa Bredero is een onderzoeks- en kenniscentrum dat wordt gerund door leerlingen en dat gevraagd en ongevraagd advies geeft over maatschappelijke vraagstukken met betrekking tot de ontwikkeling van het terrein. Daarnaast wordt een spreekuur ingesteld voor buurtbewoners en kent het een documentatiecentrum en een archief.

Leerlingen doen onderzoek, schrijven rapporten en maken buurtjournaals, die via internet en dvd verspreid worden en ook te zien zijn in buurthuizen en het stadsdeelkantoor. Zij kunnen in opdracht van de projectontwikkelaars en het stadsdeel een inventarisatie maken van de wensen en grieven van de bewoners van de achterstandswijk die vlak achter het Shell-terrein ligt, om te zien of ook zij baat kunnen hebben bij de herinrichting van het terrein. Maar zij kunnen ook milieuvraagstukken aansnijden en bijvoorbeeld onderzoeken hoe wordt omgegaan met de vervuilde grond en wat de hoogbouw betekent voor de windturbulentie. Ook vragen over winkelvoorzieningen en voorzieningen voor gezondheidszorg kunnen aan de orde komen.

Het is aan de leerlingen om opdrachten te bedenken, te werven en uit te voeren, om contact te onderhouden met betrokkenen en om zorg te dragen voor publiciteit - onder meer via de website van Villa Bredero waar zij verantwoordelijk voor zijn. De leerlingen uit 4 vwo die Villa Bredero als keuzevak hebben gekozen en er, dankzij een vrijstelling van het ministerie van Onderwijs, ook eindexamen in mogen doen, sturen daarbij ook andere leerlingen van de school aan. Zo nemen leerlingen uit 3 vmbo-t de buurtjournaals op, maar zijn het de keuzevakleerlingen die de redactie vormen en hun medescholieren technisch en inhoudelijk aansturen.

Met ondersteuning door een docent-begeleider werken de leerlingen in groepjes aan hun opdrachten. Waar mogelijk stemmen docenten van het Bredero College de inhoud van de verschillende schoolvakken af op het project: voor het vak aardrijkskunde brengen leerlingen het terrein in kaart, bij handenarbeid werken zij aan maquettes en bij Nederlands schrijven ze publiciteitsmateriaal.

Zowel fysiek als virtueel heeft Villa Bredero een eigen gebouw. Virtueel bestaat dat uit een digitale omgeving waarin elke leerling zijn eigen kamer heeft (om zijn eigen documenten en portfolio te beheren), maar waar ook werkgroep ruimtes zijn waar de leerlingen in groepjes samenwerken aan hun onderzoeksvragen. Leerlingen vormen de directie van Villa Bredero, en samen met de projectleider en de directeur van de school vormen zij ook het bestuur ervan.

www.villabredero.nl (vanaf september 2005)

Onderverdeeld in kennis, vaardigheden en mentaliteit valt mediawijsheid uiteen in verschillende competenties. Bij *kennis* gaat het in de eerste plaats om de kennis die nodig is om mediaboodschappen te kunnen interpreteren, het besef dat media-inhouden (retorisch) geconstrueerd zijn en het vermogen te achterhalen door welke belangen of waardesystemen deze worden gestuurd ('wie is de afzender', 'wat zijn diens belangen'). Behalve om het analyseren en contextualiseren van mediaboodschappen ('hoe verhoudt deze boodschap zich tot andere opvattingen'), gaat het er vervolgens ook om er op te

kunnen reflecteren en er conclusies aan te kunnen verbinden. Tot slot gaat het bij kennis ook om het bewustzijn van de plaats en rol van de media in het persoonlijke en maatschappelijke leven. Idealiter hoort daar ook inzicht bij in het historisch kader waarbinnen de ontwikkeling van de verschillende vormen van communicatie heeft plaatsgevonden.

Om actief deel te kunnen nemen aan de maatschappelijke communicatie, moeten mensen (technische) *vaardigheden* hebben: mensen moeten kunnen kijken, kunnen kiezen en knoppen kunnen bedienen. Zo moet men van informatie niet alleen weten waar deze te vinden is, maar tevens hoe men de mate van betrouwbaarheid ervan bepaalt en vervolgens hoe men de informatie gebruikt. Van groot belang is ook dat men media waar mogelijk niet alleen passief maar ook actief gebruikt; dat men niet alleen consumeert maar ook produceert. Door zelf media-inhoud te maken, heeft men niet alleen meer deel aan het maatschappelijk proces maar begrijpt men ook de werking van media beter.

Naast kennis (inhoud) en vaardigheden (techniek) is ook *mentaliteit* een wezenlijk onderdeel van mediawijsheid: het besef van de houding waarmee men gebruik maakt van media. Welke houding dat is, kan per gebruiker verschillen - actief, passief, kritisch, goedgelovig, enthousiast of cynisch - zoals ook de waardensystemen van gebruikers verschillen. Als mensen behalve passief ook actief participeren en zelf media produceren, zouden ze zich daarnaast bewust moeten zijn van de effecten van hun handelen binnen het domein van de media, en moeten ze daarvoor hun verantwoordelijkheid nemen. Participatie in communicatievormen, van welke aard deze ook zijn, is niet vrijblijvend maar schept verplichtingen. Men moet met andere woorden weten wat men doet als men adressen van pedofielen op het internet plaatst of vanuit zijn huiskamer een webcam op de straat richt.

Bovenstaande onderverdeling bestaat uiteraard alleen op papier. Het gaat immers altijd om de samenhang van de drie aspecten. Zelfs op het niveau waarop mediagebruikers het onderscheid moeten maken tussen welke media-informatie voor hen meer en welke voor hen minder waardevol is, spelen die drie elementen een rol: het veronderstelt een kritische houding (mentaliteit), al dan niet aanwezige voorkennis van de onderhavige materie (kennis) en het controleren of verifiëren van de aangeboden informatie (vaardigheden). De drie aspecten zijn complementair. Zonder vaardigheden blijft kennis abstract, zonder mentaliteit kunnen kennis en vaardigheden in maatschappelijke opzicht ongewenste effecten sorteren. De drie aspecten roepen elkaar ook op. Zo leert de ervaring dat als wijkbewoners zelf websites bouwen (vaardigheden), zij veel meer inzicht krijgen in de problematiek rond digitale veiligheid, betrouwbaarheid of privacy (kennis) en ontdekken dat een constructieve bijdrage aan een discussie ook daadwerkelijk effect kan hebben (mentaliteit).

Als gezegd betekent mediawijsheid niet voor iedereen en in alle contexten hetzelfde. Het is van groot belang te differentiëren. Zo zijn in de zorgsector burgers mediawijs wanneer ze de herkomst en betrouwbaarheid van informatie op het internet kunnen achterhalen en deze kennis vervolgens op een verantwoorde manier kunnen inzetten ten bate van hun eigen gezondheid of kunnen gebruiken in hun contacten met medische instanties. Ook moeten zij mediawijs zijn als zij een website maken voor hun patiëntenvereniging. Niet alleen moeten ze dan de beschikking hebben over relevante software en de vaardigheden om ermee om te gaan, maar ze zouden zich ook de journalistieke mores eigen moeten maken van hoor en wederhoor, en zich moeten realiseren wat de effecten zijn van de woord- en beeldkeuzes die ze maken in het ontwerp van de site.

Gaat het echter om jongeren die een documentaire over hun eigen leven willen maken, dan zijn gedeeltelijk andere mediacompetenties in het geding: weten hoe verhalen gemaakt kunnen worden, kunnen onderscheiden van feit, fictie en mening, begrijpen waar de suggestieve kracht van beelden in schuilt. Bovendien moeten de jongeren kunnen omgaan met camera's, geluidsrecorders en montageprogramma's, bedenken waar ze hun film willen vertonen en inschatten welke invloed de context van de vertoning heeft op (het effect van) de inhoud.

6. Implicaties voor de praktijk

De ontwikkelingen rond medialisering en het veranderend burgerschap gaven aanleiding tot een verbreding van het perspectief op wat voorheen media-educatie werd genoemd. De geschetste perspectiefverruiming moet vervolgens zijn weerslag krijgen in de praktijk. Niet dat wat nu in de praktijk gebeurt geen waarde heeft. Maar binnen een nieuw kader kunnen andere accenten worden gelegd en nieuwe initiatieven ontplooid, en kan ook meer samenhang ontstaan. De verschuiving van educatie naar wijsheid, van jongeren naar burgers en van het onderwijs naar tal van andere velden van het maatschappelijke leven, brengt bovendien projecten binnen het blikveld die zich voorheen ver buiten het terrein van media-educatie bevonden. Dit betreft vooral projecten op het terrein van ict en samenleving die in de loop der jaren vanuit de rijksoverheid zijn geïnitieerd of, in het kader van die maatregelen en regelingen, door het veld zijn gerealiseerd. Daarbij gaat het onder meer om de al eerder genoemde Digitale Trapvelden, maar ook vallen er verschillende projecten onder die subsidie kregen in het kader van de regelingen Digitale Broedplaatsen (ontwikkeling van innovatieve ict-toepassingen voor het sociale domein) en Digitale Pioniers (stimulering vernieuwende publieke content).⁴⁶

Bij het zoeken naar nieuwe accenten binnen dat verbrede kader dient meegenomen te worden dat principes van connectiviteit en convergentie niet beperkt blijven tot de techniek. Deze tekenen ook de ontwikkeling van bredere maatschappelijke processen en organisatievormen. Ook de Raad heeft in zijn advies *eCultuur* al gewezen op het belang van crossovers, onder meer tussen kunst en maatschappij, en tussen school, vrije tijd en de culturele sector. De netwerkgedachte, die in feite de kern of grondstructuur uitmaakt van de informatiesamenleving, komt steeds centraler te staan. Ook voor de uitwerking van beleid en praktijken op het terrein van mediawijsheid zou daarom de netwerkgedachte als uitgangspunt genomen moeten worden.

Die netwerkgedachte kan op verschillende manieren vorm krijgen, afhankelijk van het project in kwestie. Wat van belang is, is dat de verschillende expertises van betrokkenen goed op elkaar worden afgestemd. Welke betrokkenen dat zijn verschilt van project tot project. Er kunnen landelijke (publieke) organisaties betrokken zijn, die hun kennis, ervaring, financiële middelen en hun naam inzetten, maar ook instellingen werkzaam op lokaal niveau, zoals musea, archieven, lokale omroepen en bibliotheken. Het belang van lokale verbindingen – waarvan ook scholen deel uitmaken – wordt steeds groter. Door per project relevante partijen aan elkaar te koppelen, kan beter en effectiever aan de vraag worden voldaan en worden bovendien meerdere doelen tegelijk gediend. Behalve een inhoudelijke verdieping kan het immers ook een versterking betekenen van de sociale cohesie. Tot slot is eveneens essentieel dat er meer ‘van onderop’ dan ‘van bovenaf’ wordt gewerkt. Het doel is immers actieve participatie van burgers in een gemedialiseerde wereld. Dit betekent dan ook dat activiteiten idealiter meer vraag- dan aanbodgestuurd zijn en bij voorkeur niet zozeer voor als mét de beoogde (doel)groepen worden gerealiseerd.⁴⁷

Mediawijsheid is een zaak voor iedereen. Overal waar media gemaakt of gebruikt worden, zou aandacht moeten zijn voor mediawijsheid. De implicaties van de hier gepresenteerde visie betreffen dan ook meerdere maatschappelijke en beleidsmatige sectoren. Bij wijze van voorbeeld wordt hier echter

⁴⁶ Eind 2004 liepen alle genoemde regelingen en projecten af. In .nl. Tien jaar ict en samenleving wordt de geschiedenis van de overheidsbemoeienis met ict en samenleving beschreven en worden de verschillende projecten geëvalueerd.

⁴⁷ Overigens kan aanbod ook vraag genereren. Mensen weten vaak niet welke vragen ze hebben; aanbod kan mensen helpen hun vragen te ontdekken. Voorwaarde is wel dat projecten zo zijn ingericht dat inbreng van gebruikers er onlosmakelijk deel van uitmaakt.

ingezoomd op de terreinen die nadrukkelijk tot het aandachtsgebied van de Raad voor Cultuur behoren. Daarbij wordt ook kort aandacht besteed aan de implicaties voor het onderwijs.

De mediasector

In zijn recente advies over het toekomstig mediabeleid (*De publieke omroep voorbij*) houdt de Raad een pleidooi voor een heldere afbakening van de publieke taak in het mediadomein. Van de verschillende functies die media vervullen, ligt er een publieke verantwoordelijkheid voor nieuwsvoorziening, opinievorming, kunst en cultuur. Via welke media deze publieke functies vorm krijgen (tv, radio, internet, telefonie) is, aldus de Raad, aan een nieuw in het leven te roepen 'publieke media-organisatie'. Ook de versterking van mediawijsheid is een taak van deze organisatie. Dit kan onder meer gerealiseerd worden doordat de publieke media 'voorbeeldig gedrag' (moeten) vertonen. Dat betekent dat programma's (of content) van de publieke media-organisatie ijkpunten moeten zijn ten aanzien van betrouwbaarheid, pluriformiteit, toegankelijkheid, kwaliteit en transparantie.⁴⁸ Publieke mediaproducten moeten hun gebruikers, kijkers en lezers de mogelijkheid bieden of zelfs uitdagen om de gepresenteerde informatie in haar context te plaatsen en te verbinden of te confronteren met andere informatie en media-uitingen; daarnaast moeten de producten tot reflectie uitnodigen of het reflectief vermogen van zijn publiek ondersteunen. Dé waarheid bestaat niet meer, maar men kan mensen wel zo mediawijs maken dat ze beter overweg kunnen met die inherente onzekerheid. Behalve dat zij voorbeeldige content levert, kan de publieke media-organisatie (of, op kortere termijn, de Publieke Omroep) het nieuwe maatschappelijk middenveld ook *tools* aanreiken waarmee burgers actiever kunnen deelnemen aan de samenleving. Naast 'verhalenvertellers' zouden publieke media-organisaties dan ook steeds meer 'docent' of 'begeleider' moeten worden. Gegeven de toenemende nadruk op interactiviteit en communicatie met het publiek, is de stap naar het ten dienste stellen van de kennis en vaardigheden van professionele mediabeoefenaren kleiner dan wellicht lijkt. Als voorbeeld in kwestie kan het internetpopstation 3voor12 van de VPRO dienen, dat zijn naam en zijn technische kennis levert aan lokale popinitiatieven die nieuwe manieren zoeken om hun publiek te bereiken. Zo reflecteert 3voor12 niet alleen zelf op de hedendaagse popcultuur, maar faciliteert het ook anderen dat te doen.

Zoals eerder gezegd is het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid omwille van het audiovisuele archief dat het beheert en de kennis en missie die het heeft, van groot belang voor projecten op het gebied van mediawijsheid. Het is goed dat de instelling haar eerdere ambitie heeft opgegeven om het centrale instituut voor media-educatie te worden. Zij concentreert zich nu nadrukkelijk op het ontsluiten van audiovisueel materiaal (en het toevoegen van metadata), en laat het vervolg ervan voornamelijk aan anderen over. Ook Beeld en Geluid heeft zijn plaats in een netwerk. Door bovendien ruimte te bieden aan de input van de gebruiker - die zijn eigen beelden en geluiden aan de databank van het museum kan toevoegen - tracht het museum de balans te verschuiven van aanbod naar vraag. Helaas kunnen diezelfde gebruikers nog geen materiaal downloaden uit de Bronnenbank in verband met gecompliceerde copyright-afspraken. Een buurtvereniging heeft daarmee niet de mogelijkheid iets te doen met een televisieprogramma dat gemaakt is over het toenemende geweld in haar wijk. In het kader van mediawijsheid is dat een grote beperking en een die vraagt om nader onderzoek.

⁴⁸ Vergelijk *Focus op functies* van de WRR.

Het Geheugen van Oost

'De wijk in' luidde de opdracht die het Amsterdams Historisch Museum zich een paar jaar geleden stelde. De instelling voelde de noodzaak Amsterdammers meer te betrekken bij het museum en wilde meer aandacht schenken aan de recente geschiedenis van de stad. Als eerste project koos zij voor een grondige verkenning van Oost-Watergraafsmeer. Met de tentoonstelling *Oost, Amsterdamse buurt* wilde het museum een beeld schetsen van de geschiedenis van dit stadsdeel, dat zich ontwikkelde van een negentiende-eeuwse arbeidersbuurt tot een hedendaagse multiculturele stadsvernieuwingswijk. Ter voorbereiding gingen museummedewerkers op pad om herinneringen en verhalen van bewoners op te tekenen en objecten te verzamelen voor de collectie. Een beperkt aantal verhalen kreeg een plaats in de tentoonstelling. Om ook alle andere verhalen te kunnen bewaren ontwikkelde het museum in samenwerking met het digitale trapveldje Buurtonline Het Geheugen van Oost, een website met persoonlijke verhalen en foto's over het alledaagse leven in de verschillende buurten van Amsterdam-Oost. De website was zo'n succes dat hij na afloop van de tentoonstelling is blijven bestaan.

Iedereen kan meedoen met Het Geheugen van Oost, door herinneringen aan te dragen en foto's in te leveren. Speciaal opgeleide vrijwilligers schrijven de verhalen op en voegen deze toe aan de website. Wie inlogt op de site kan op goed geluk verhalen aanklikken, maar ook doelgericht zoeken naar teksten die te maken hebben met een bepaalde buurt of straat. Bovendien staan bij elke bijdrage verwijzingen naar soortgelijke herinneringen en verhalen over hetzelfde onderwerp. Welk trefwoord je ook intypt, de zoekmachine diept bijna altijd iets aardigs op. 'Patat' bijvoorbeeld levert twee treffers op. Iemand uit de Indische Buurt memoreert hoe hij in de jaren zestig voor 75 cent een zak patat kon kopen voor het hele gezin. 'Lucks de beste kroket van Oost' luidde de reclamekreet van de winkel die hij zich herinnert. Veel teksten leveren reacties op van anderen, die het oorspronkelijke verhaal aanvullen, corrigeren of actualiseren. Zo blijft de collectie groeien en werkt de website als een virtueel buurtcafé waar bezoekers nieuwtjes en tips uitwisselen over vroeger en nu.

In 2003 werd de website van Het Geheugen van Oost uitgeroepen tot Beste project van een Trapveld, omdat het project erin slaagt de sociale cohesie in de wijk te verbeteren. De jury waardeerde het project als 'geslaagde samenkomst van de menselijke herinnering en het gebruik van nieuwe media om deze ervaringen op te tekenen en te verspreiden.' De website geldt bovendien als een goed voorbeeld van de manier waarop een professionele culturele instelling haar bereik en haar draagvlak kan uitbreiden. Sinds de beleidsomslag heeft het museum een meer divers aanbod en spreekt het ook een gevarieerder publiek aan.

Het succes van Het Geheugen van Oost heeft ertoe geleid dat het initiatief inmiddels navolging heeft gekregen. Naast Het Geheugen van West is ook een start gemaakt met Het Geheugen van Almere.

www.geheugenvanoost.nl

Een belangrijke taak is ook weggelegd voor de regionale, en in het bijzonder de (grotere) lokale omroepen. Meer nog dan de landelijke media-organisaties staan zij dicht bij de alledaagse praktijk waarin mensen mediawijs moeten worden. Weinig ligt dan ook meer voor de hand dan dat zij in samenspraak met lokale partners als culturele instellingen, bibliotheken, centra voor de kunsten en scholen, hun kwaliteiten ten nutte maken door mensen of groepen te begeleiden, of te faciliteren, die hun eigen media(content) willen maken – en dat niet alleen met betrekking tot techniek, maar ook met betrekking tot inhoud en mentaliteit. Ten aanzien van hun eigen werk gelden uiteraard dezelfde verwachtingen als de verwachtingen die ten aanzien van de producten van de landelijke media zijn geformuleerd: het versterken van de mediawijsheid van hun afnemers.

Op grond van de hierboven uiteengezette visie zet de Raad vraagtekens bij een plan dat op instigatie van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn wordt ontwikkeld en dat de oprichting beoogt van een apart instituut voor jeugd en media (het Jeugd en Media Instituut, JMI). In het plan, 'Naar een volwassen beleidsveld voor jeugd en media', schrijven de initiatiefnemers dat het veld van jeugd en media zowel beleidsmatig als in de uitvoering versnipperd is en daardoor weinig effectief. Daarom wordt de oprichting voorgesteld van een centraal kennis- en expertise-instituut dat borg staat voor

betrouwbaarheid en kwaliteit en dat de versnippering tegengaat door alle projecten en instellingen op het terrein van jeugd en media aan zich te binden en mogelijk zelfs te laten fuseren. Het instituut richt zich in de visie van de opstellers van het plan op drie doelgroepen: opvoeders, die ondersteuning, informatie en overzicht behoeven, media-aanbieders, die gebaat zijn bij een 'gids' die hen steunt in het verbeteren van hun aanbod en hun imago, en de overheid, die actuele en gestructureerde informatie nodig heeft over jeugd en mediagebruik om haar beleid te kunnen bepalen. Wil het JMI organisatorisch en bestuurlijk gerealiseerd kunnen worden, is het, aldus het plan, een voorwaarde dat de overheid haar geldstromen rationaliseert en kanaliseert naar het instituut.

Ofschoon het plan niet in alle opzichten even duidelijk is, acht de Raad het voorstel om te komen tot een centraal instituut voor jeugd en media onhaalbaar en onwenselijk. Onhaalbaar omdat uit het overzicht van betrokkenen, dat aan het plan is toegevoegd, duidelijk wordt dat de betrokkenheid van de verschillende partijen sterk uiteenloopt en over het algemeen weinig verregaand is. Onwenselijk onder meer omdat het voorstel sterk leunt op het perspectief van bezorgde ouders en opvoeders en kinderen eerder ziet als betrekkelijk weerloze consumenten dan als actieve of potentiële producenten van media-inhouden. Vanzelfsprekend begrijpt de Raad de zorg die ook door de politiek is geuit over mogelijke ongewenste of zelfs schadelijke aspecten van media voor jonge kinderen. Een speciaal beleidsterrein en een apart expertisecentrum voor jeugd en media is daarop volgens de Raad echter niet het juiste antwoord. De functie om kinderen te beschermen en hen en hun opvoeders te informeren over gewenste en ongewenste media-invloeden wordt in de ogen van de Raad al redelijk vervuld door verschillende bestaande initiatieven en instellingen – onder meer door De Kinderconsument en Reclame Rakkers, en met name door het NICAM (Nederlands Instituut voor de Classificatie van Audiovisuele Media), dat een taak vervult waarvoor de rijksoverheid terecht verantwoordelijkheid draagt. Meer ten principale meent de Raad echter dat het er minder om gaat kinderen te beschermen tegen kwalijke media-invloeden dan om hen (en hun ouders) sterker te maken in hun gebruik van die media. Mede daarom verwacht de Raad meer effect van zijn aanbeveling met betrekking tot media-coaches (zie hieronder) en van de aanbeveling, gedaan in zijn advies *De publieke omroep voorbij*, dat er vanuit de publieke media-organisatie speciale aandacht moet zijn voor kinderen.

Een tweede principiële argument tegen de vorming van het genoemde instituut is dat het met de rug naar de toekomst lijkt te worden gepositioneerd. Als gevolg van zijn centralistische uitgangspunt - het JMI als een centrale bundeling van kennis, functies en praktijken - druist het voorstel namelijk in tegen de huidige technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Die benadrukken immers juist het belang van de decentralisatie van kennis en verantwoordelijkheden, de noodzaak van het ontwikkelen en versterken van netwerken van steeds wisselende samenstelling, de kracht van diversiteit en het belang van onderlinge uitwisseling van autonome spelers in het veld. Het is om deze redenen dat de Raad geen voorstander is van een Jeugd en Media Instituut.

Onderwijs

Het onderwijs mag dan in het verruimde perspectief van de Raad niet langer de enige speler op het veld van de mediawijsheid zijn, een belangrijke speler blijft het wel. Alleen is het niet langer in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van het onderwijs om de maatschappij mediawijs te maken. Zoals al eerder geconstateerd, heeft de praktijk van de afgelopen decennia laten zien dat met hoeveel zorg en passie individuele docenten zich ook met het onderwerp inlieten, media-educatie in het onderwijs weinig vaste grond onder de voeten heeft gekregen. Het feit dat het onderwerp op zijn best versleuteld in de eindtermen en kerndoelen is opgenomen, is daar in belangrijke mate debet aan. Alsnog een pleidooi houden voor de introductie van een vak mediawijsheid in het curriculum van de verschillende onderwijslagen, acht de Raad evenwel weinig zinvol. Noch de introductie van een nieuw

vak noch het in detail beschrijven van kerndoelen en eindtermen past in de huidige trend waarin dergelijke doelen alleen in zeer brede termen worden omschreven opdat scholen meer ruimte krijgen om er hun eigen invulling aan te geven. Niets doen is echter evenmin een optie, aangezien de kinderen en jongeren van nu de gemedialiseerde wereld van morgen zullen vormgeven. Technische vaardigheden zijn daarbij minder van belang – tenslotte zijn scholieren op dat vlak hun docenten vaak ver vooruit – maar met name op het gebied van (historische en esthetische) kennis en mentaliteit (hoe en waartoe gebruikt men media) valt er voor hen nog wel het een en ander op te steken.⁴⁹ Daarvoor geldt echter niet één manier of methode – al was het maar omdat daarvoor de verschillen tussen schoolniveaus, typen en zelfs individuele scholen te groot zijn.

Gegeven het belang van mediawijsheid voor de invulling van modern burgerschap, ligt het voor de hand aspecten van mediawijsheid in te passen in (de uitvoering van) de algemene doelen voor het burgerschapsonderwijs, ten behoeve waarvan de Tweede Kamer recentelijk wetswijzigingen heeft goedgekeurd die het onderwijs verplichten actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen. In zoverre scholen deel uitmaken van lokale netwerken en in de wetenschap dat kinderen en jongeren niet alleen op school en van leraren leren, is het cruciaal om gebruik te maken van bestaande en nieuwe samenwerkingsverbanden. Scholen hoeven niet alle kennis en vaardigheden in huis te hebben; ze kunnen die ook tijdelijk in huis halen of er de deur voor uitgaan. Gedeeltelijk gebeurt dit al, onder meer in de samenwerking van scholen met bibliotheken (via de schoolmediatheek en de Virtuele Mediatheek) en in het kader van cultuureducatie, maar uitgangspunt van het dominante leerconcept is het nog niet.

Het belang van verbindingen met buitenschoolse organisaties laat overigens onverlet dat de school en de docenten zelf goed onderlegd moeten zijn. De beschreven kennis-, vaardigheden- en mentaliteitscriteria met het oog op de ontwikkeling van mediawijsheid vragen om een verdieping die niet alleen van buiten de school kan komen. Het belang van bijvoorbeeld ckv-onderwijs, Nederlands en maatschappijleer is in dezen dan ook zeer groot.

Daarnaast meent de Raad, mede op grond van ervaringen die in het onderwijs zijn opgedaan met de implementatie van ict, dat scholen gestimuleerd zouden moeten worden 'mediacoaches' aan te stellen. Net als in de beste gevallen de ict-coördinator dat deed, of nu de coördinatoren van de cultuurprofiel scholen, draagt de mediacoach zorg voor continuïteit, ontwikkelt hij projecten met buitenschoolse partners en biedt hij begeleiding en inspiratie bij het mediaonderwijs op de eigen school. In principe heeft een dergelijke mediacoach een eerstegraads hbo of universitaire opleiding (vergelijkbaar bijvoorbeeld met de opleiding voor kunstcoördinator), al hoeft niet uitgesloten te worden dat bijvoorbeeld de mediathecaris van de school de functie van mediacoach op zich neemt. Ook zouden mediacoaches vanuit genoemde netwerkverbanden waar scholen in participeren kunnen worden aangezocht.

Op scholen hoeft de bevordering van mediawijsheid geen apart vak te zijn. Bij de pabo's en andere lerarenopleidingen ligt dat anders. Juist daar zou mediawijsheid een essentieel onderdeel moeten zijn van het curriculum – hoe kunnen de toekomstige docenten anders hun toekomstige leerlingen begeleiden?

⁴⁹ De Raad vindt het in dat kader vreemd dat de overheid inzet op het 'computerrijbewijs', dat door de Europese commissie is aanbevolen en vormt krijgt in een doorlopende leerlijn die onder de naam 'Toets-it' loopt van groep 5 van het basisonderwijs tot leerjaar 5 van het voortgezet onderwijs. Zoals uit een onderzoek van het SCP enige jaren geleden al bleek (Van huis uit digitaal), voegt het formele onderwijs weinig toe aan de technische vaardigheden die kinderen hebben met internet en andere media. Het SCP werkt in samenwerking met het Rathenau-instituut op dit moment aan een vervolg op genoemde studie. Een verslag van een eerste bijeenkomst is gepubliceerd onder de titel De digitale generatie. Een blik op de toekomst van de informatiesamenleving via de eerste generatie die is opgegroeid met ICT (mei 2005).

Culturele instellingen

Zoals in hoofdstuk 4 duidelijk werd, hebben vooral culturele instellingen zich actief betoond in het ontwikkelen van media-educatieve activiteiten. Deze waren in hoofdzaak gericht op kinderen en jongeren, binnen en buiten school. De goede initiatieven niet te na gesproken, wordt dat aanbod als geheel bovendien gekenmerkt door gebrekkige kennisoverdracht, geringe continuïteit en effectiviteit en het ontbreken van een visie.

3voor12 Lokaal

3voor12 is een multimediaal project van de VPRO over alternatieve popmuziek: een online popmagazine vol popnieuws, concertverslagen, recensies, columns en natuurlijk veel muziek. Begonnen als klein journalistiek initiatief in 1998, is 3voor12 inmiddels de merknaam voor alle producties van de VPRO over alternatieve popmuziek – of het nu op radio, internet, of digitale televisie is.

Sinds oktober 2003 kent 3voor12 ook lokale edities. Vanuit de gedachte dat de VPRO als landelijke omroep niet alleen moet reflecteren op de samenleving, maar die samenleving ook kan helpen om dat zelf doen, bood 3voor12 zijn diensten aan in Den Haag, waar lokale poppodia nieuwe manieren zochten om in aanraking te komen met hun publiek. De VPRO bouwde een lege (!) site, leverde de tools en zorgde voor technische ondersteuning. Voor de redactionele invulling zorgden de Hagenaars. Pas na stevig intern beraad besloot de VPRO om naast kennis en inspiratie ook de eigen merknaam uit te lenen aan de lokale initiatieven: 3voor12 Lokaal. Inmiddels staan er negen versies van 3voor12 Lokaal online; er wordt nog gewerkt aan onder meer Friesland en Dordrecht.

Via het netwerk van lokale 3voor12-sites, verspreid over het land, brengt het Nederlandse alternatieve popcircuit zichzelf in beeld. Dat kan met weinig middelen. In principe is een club van enthousiaste vrijwilligers met een computer en een goede internetaansluiting voldoende, al zijn een digitale fotocamera en een zekere mate van organisatie 'een pré', aldus de VPRO. Wel zijn er spelregels: er moeten afspraken gemaakt worden over wat wel en niet kan en mag op de site. Deze afspraken hebben vooral met copyrightkwesties te maken, maar ook met afstemming, zodat dezelfde artiest niet door meerdere 3voor12-redacties wordt benaderd.

Ook na de initiële fase blijft de VPRO actief betrokken. Niet alleen biedt de omroep waar nodig technische en, indien gewenst, inhoudelijke ondersteuning, ook worden met een zekere regelmaat bijeenkomsten belegd voor alle lokale 3voor12-makers en hun Hilversumse collega's. Het is in dat familiegevoel dat het succes van de formule schuilt.

3voor12.vpro.nl en 3voor12.vpro.nl/lokaal/

In de verbrede visie van de Raad doen meer culturele instellingen aan de bevordering van mediawijsheid dan alleen de organisaties die nadrukkelijk media-educatie als kerntaak opvoeren. Zo zijn er instellingen als Waag Society die met projecten als De Verhalentafel of het Register van de Dag van Gister (een verhalenzuil die een rondreis maakt langs openbare bibliotheken in Zuid-Holland) experimenteert met vormen om ook ouderen mediawijs te maken. Ook instellingen voor cultuureducatie, filmeducatie en leesbevordering leveren bouwstenen voor het kundig, actief en verantwoord omgaan met media, al is de overlap met mediawijsheid niet volledig omdat dát deel van cultuur- en film-educatie bijvoorbeeld dat zich met artistieke verdieping bezighoudt, niet onder mediawijsheid te rangschikken is. In meer algemene zin geldt de hier gepresenteerde visie voor elke instelling die van media gebruik maakt om haar taak uit te voeren (door middel van onder meer websites, databanken of speciaal ontworpen games). Zoals de Raad al schreef in zijn advies *eCultuur* naderen de cultuur- en mediasectoren elkaar steeds meer.

Specifiek voor instellingen op het terrein van media-educatie impliceert de voorgestelde verbreding naar mediawijsheid dat zij zich meer dan nu zouden moeten richten op productie en mentaliteit. Of zij hun focus op kinderen en jongeren ook naar andere groepen willen verbreden, is aan hen. Wel zouden zij veel meer oog moeten hebben voor kennisdeling. Dat kan voorkomen dat iedereen steeds opnieuw het wiel uitvindt en dat de inhoudelijke ontwikkeling stopt. Dit laatste geldt overigens niet alleen voor genoemde instellingen, maar ook voor instellingen die zich al wel op het bredere terrein van mediawijsheid begeven. Op dezelfde manier geldt in den brede dat betrokkenen, om de continuïteit van een geslaagd project te bevorderen, al in een veel vroeger stadium zouden moeten nadenken over de vraag hoe het een succesvol project of projectresultaat een langer leven beschoren kan zijn. In zoverre instellingen voor deze projecten subsidie krijgen zou een aansporing daartoe in de subsidievoorwaarden kunnen worden opgenomen. Tevens zou via subsidie een premie kunnen worden gezet op kennisdeling en samenwerking.

Dit vraagt van instellingen wel een andere houding. Zoals ook al in het Raadsadvies over eCultuur naar voren is gebracht, zouden instellingen in plaats van naar binnen meer naar buiten gericht moeten zijn – zowel naar collega-instellingen (om kennis en ervaringen te kunnen delen) als naar hun gebruikers en de lokale netwerken waarvan ze deel (kunnen) uitmaken. Dat vergt een meer vraaggestuurde aanpak. Door van buitenaf naar de eigen expertise, collectie of producten te kijken, kan men beter aansluiten bij wat leeft. Actieve betrokkenheid van gebruikers bij de opzet en uitvoering van activiteiten moet worden versterkt, terwijl tegelijkertijd gestimuleerd zou moeten worden dat gebruikers onderling kennis en ervaring uitwisselen. Zo kan men bij het ontwerp van een online kinderkrant, zoals de bedenkers van Kidstoday en Rebeltoday dat deden, beter uitgaan van een communitymodel waarin de kinderen zelf de dienst uitmaken, dan van een top-downmodel waarin volwassenen bepalen wat wel en niet mag, wat wel of niet werkt of wat zinvol is. Versterken in plaats van beschermen of beleren.

Openbare bibliotheken

Voor openbare bibliotheken geldt hetzelfde. Ook voor hen bestaat de noodzaak zich meer naar buiten te richten, intensiever samen te werken met andere (lokale) partijen en meer oog te hebben voor de kracht van communities. Juist vanuit hun kerntaak burgers te ondersteunen bij het verwerven van en omgaan met informatie, vervullen bibliotheken potentieel een zeer belangrijke functie bij het mediawijs maken van mensen. Door hun lage drempel en hun grote en diverse bereik, kunnen bibliotheken een cruciale rol spelen bij het dichten van de (nieuwe) digitale kloof. Bibliotheken beperken zich allang niet meer tot het uitlenen van boeken. Behalve cd's, cd-roms, dvd's en e-books bieden bibliotheken ook digitale databanken en websites aan, gecombineerd met de technologie om deze te raadplegen (pc's met internet, de bibliotheek op internet: bibliotheek.nl). Daarnaast bieden ze, als 'open leercentrum', doelgroepgerichte cursussen, trainingsmodules en faciliteiten aan om gebruikers te leren hun weg te vinden in het brede aanbod van informatiekanaalen. Niet toevallig waren veel openbare bibliotheken de thuisbasis van Digitale Trapvelden.⁵⁰

Naarmate informatiestromen complexer worden, wordt de rol van bibliotheken als betrouwbare bemiddelaar groter.⁵¹ Deze rol zou echter wel aangescherpt en uitgebouwd moeten worden, zowel fysiek als virtueel. Veel van de activiteiten die bibliotheken nu ondernemen om gebruikers te ondersteunen zijn namelijk gericht op het bijbrengen van vaardigheden, zoals de omgang met computers

⁵⁰ Naast de Digitale Trapvelden zijn met Seniorweb cursusprogramma's voor ouderen ontwikkeld rond onderwerpen als downloaden, e-mailen en internetbankieren. Voor ouders van jonge kinderen zijn samen met Surf op Safe modules ontwikkeld rond het internetgedrag van kinderen en jongeren.

⁵¹ Dit was ook al de inzet van het Raadsadvies *Cyberpolis: de elektronische toegang tot overheidsinformatie* uit 2001.

of het zoeken op internet. Het is echter ook van belang dat bibliotheken bemiddelen in betekenisgeving en contextualisering van informatie en, misschien nog wel belangrijker, dat ze mensen leren hoe ze dat zelf kunnen doen. Bibliotheken zouden zich meer dan nu moeten richten op begeleiding en ondersteuning, en zo burgers helpen zich te ontwikkelen tot competente en kritische mediagebruikers en -bespelers. Samenwerking met andere (lokale) partijen – het onderwijs, de cultuur- of erfgoedsector, het welzijnswezen of de media - is daarin een belangrijk element. Zo kunnen verschillende expertises elkaar aanvullen en versterken. Een dergelijke samenwerking kan virtueel vorm krijgen, zoals in Gouda waar bibliotheken samen met lokale musea en archieven hun informatie digitaal en samenhangend aanbieden, maar ook fysiek, zoals in Stein waar bibliotheek, gemeente en GGD een gezondheidstrefpunt hebben opgezet in de bibliotheek.⁵² Dat laatste voorbeeld onderstreept nog eens het belang van openbare bibliotheken als fysieke ontmoetingsplekken. Daarbij zou de fysieke bibliotheek niet alleen de plaats moeten zijn waar mensen media en informatie tot zich nemen, maar ook de plek waar zij deze zelf kunnen produceren, digitaal of anderszins: bibliotheken als *community media centers* en bibliothecarissen als mediacoaches.

In het kader van het participierend burgerschap is het tevens van belang dat burgers in de gelegenheid worden gesteld met elkaar aan de slag te gaan, elkaar te scholen, te informeren en te inspireren. Als betrouwbare hoeders van informatie (wat iets anders is dan hoeders van betrouwbare informatie, want het is niet de taak van bibliotheken informatie te filteren), zouden bibliotheken bijvoorbeeld vanuit de chatomgevingen van hun bezoekers makkelijk bereikbaar moeten zijn als hulp gewenst is bij het zoeken van informatie.

Het proces van bibliotheekvernieuwing waarin de bibliotheeksector zich momenteel bevindt biedt een goede kans om de aangescherpte rol van bibliotheken nader vorm te geven.⁵³ Dit zou zijn weerslag moeten krijgen in de afspraken die gemaakt worden met betrekking tot de te vormen basisbibliotheken. Daarin zou mediawijsheid een volwaardige plaats moeten krijgen naast leesbevordering. Het is vervolgens aan de koepelorganisatie, de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB), om de aangescherpte rol van bibliotheken in te bedden in de meerjarenbeleidsplannen en verder te vertalen in concrete activiteiten. De VOB kan daarbij fungeren als aanjager van experimenten. Tevens zou zij een goed kennisnetwerk moeten opbouwen waarin bibliotheken onderling kennis en ervaring kunnen delen. De nieuwe invulling van deze taak zou idealiter ook meegenomen moeten worden bij het op handen zijnde evaluatieve onderzoek naar de invulling die de VOB geeft aan de besteltaken die bij haar zijn neergelegd.

7. Conclusies en aanbevelingen voor beleid

De samenleving heeft behoefte aan mediawijze burgers. In een wereld waarin media ieders dagelijkse leefomgeving uitmaken, is het zaak dat mensen de kennis, vaardigheden en mentaliteit hebben om zich gemakkelijk en betekenisvol in die omgeving te kunnen bewegen. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt onder meer bij de overheid, zeker als deze zwaar inzet op de zelforganisatie van burgers. De overheid dient burgers de instrumenten te geven, of te laten geven, waarmee zij zich ook daadwerkelijk zelf kunnen (leren) organiseren. Als een overheid steeds meer medische zorg over wil en moet

⁵² Ook in het virtuele kennisdomein werken bibliotheken nauw samen met anderen. Zo beantwoorden bibliothecarissen in de digitale vraagbaak Al@din vragen over alle denkbare onderwerpen. Bij de beantwoording kan Al@din een beroep doen op samenwerkingspartners zoals musea en universiteiten.

⁵³ Het proces van bibliotheekvernieuwing is in 2001 in gang gezet door rijk, provincies en gemeenten om de dienstverlening van de openbare bibliotheken beter af te stemmen op de snel veranderende omgeving en behoeften van bibliotheekgebruikers.

laten aan mantelzorgers, die via media onderling kennis en ervaring uitwisselen, dan veronderstelt dat ook een visie op hoe de kwaliteit van die kennisoverdracht gegarandeerd kan worden. Het SCP, dat eveneens meent dat de overheid een zorgplicht heeft om mensen mediawijzer te maken, verwijst daarvoor onder andere naar de tweedeling in het mediagebruik.⁵⁴ De cijfers roepen het schrikbeeld op van ouderen, lager opgeleiden en werklozen als tweederangs burgers – burgers die het in een maatschappelijke en politieke omgeving waarin zelfredzaamheid (met behulp van met name digitale media) voorop staat, steeds moeilijker krijgen. Niet zozeer omdat ze geen bezit of toegang tot de media zouden hebben, maar wel omdat ze er slechts zeer beperkt gebruik van maken: eenzijdig, passief en weinig reflectief. Van de mogelijkheden die media bieden op het terrein van informatie, communicatie en organisatie wordt niet of nauwelijks gebruik gemaakt. De kloof met hen die dat wel doen, wordt daardoor steeds groter. In een wereld waar kennis en informatie van wezenlijk belang zijn – om zichzelf te kunnen redden en maatschappelijk te kunnen participeren – is zorg om de wijze waarop mensen met media omgaan op zijn plaats. De WRR verwijst in dat verband naar het 'risico van onvoldoende keuzevaardigheid van de burger' die zich een weg moet banen in een 'chaotisch aanbod dat weinig inzichtelijk is en veel kwaliteitonzekerheid geeft'.⁵⁵ De zorgplicht betreft echter niet alleen de risicogroepen. Met het wegvallen van de scheiding tussen producenten en consumenten wordt elke burger een potentiële producent. Dit brengt de burger niet alleen vrijheid en de mogelijkheid om meer maatschappelijke invloed te doen gelden, maar het legt hem ook verplichtingen op. Zoals dat geldt voor de professionele mediamakers, kan eveneens van de 'amateurmaker' gevraagd worden dat hij besef heeft van de rol en het effect van media en dat hij zorgvuldigheid betracht bij het actief gebruik ervan. De Raad vatte dat samen onder het kopje mentaliteit. Ook de zogenoemde kansrijke mediagebruikers, waaronder kinderen en jongeren, ontbreekt het daaraan nog maar al te vaak.

Beleidsaanbevelingen

Op grond van het voorgaande komt de Raad tot verschillende aanbevelingen. Deze zijn gedeeltelijk van algemene aard. Concrete aanbevelingen doet de Raad alleen in het kader van de sectoren die tot zijn directe aandachtsterrein behoren: media en cultuur, met een kleine uitstap naar onderwijs.

Samenhangende visie

De Raad adviseert dat de rijksoverheid zich over de gehele breedte van haar beleid rekenschap geeft van het perspectief met betrekking tot mediawijsheid zoals dat in dit advies naar voren is gebracht. Het belang dat de overheid hecht aan het versterken van de mediawijsheid van haar burgers zou tot uitdrukking dienen te komen in beleid dat, hoe divers in zijn uitwerkingen ook, vanuit een gedeelde visie vorm krijgt. Ter realisering van dat beleid moet adequate financiering worden vrijgemaakt uit de middelen voor innovatiebeleid.

Regeringsverantwoordelijkheid belegd bij OCW

Het te ontwikkelen beleidsprogramma mediawijsheid heeft een nadrukkelijk interdepartementale inzet. De directe verantwoordelijkheid ervoor kan naar de mening van de Raad echter het beste worden belegd bij de minister van OCW. Verantwoordelijk voor cultuur, media en onderwijs zullen ook in de toekomst vanuit dit ministerie belangrijke beleidsimpulsen uitgaan op het terrein van mediawijsheid, terwijl het ministerie tevens, via onder meer het 'ict-regieorgaan', betrokken is bij

⁵⁴ Zie *Achter de schermen*.

⁵⁵ *Focus op functies*, p. 97.

innovatiebeleid. Behalve afstemming tussen de verschillende directies binnen OCW, is ook afstemming noodzakelijk met de departementen van onder meer Algemene Zaken, Binnenlandse Zaken, Economische Zaken, Volksgezondheid, Welzijn en Sport, opdat ook hun beleid inzake ict, democratie en burgerschap vanuit dezelfde visie op mediawijsheid wordt gevoed.

Innovatiebeleid

De Raad dringt erop aan dat het bevorderen van mediawijsheid een prominente plaats krijgt op de (ict)innovatie-agenda van de rijksoverheid. Het maatschappelijke belang van het onderwerp vraagt daarom. Innovatie gaat immers niet alleen om technisch-instrumentele vernieuwing maar ook, en steeds meer, om inhoud, maatschappelijke betekenis en maatschappelijke verankering.

Kennisdeling en netwerken

Het is zaak om kennisdeling op het brede terrein van mediawijsheid te stimuleren, het ontstaan te ondersteunen van sector- en beleidsveldoverschrijdende samenwerkingsverbanden en de vertaalslag mogelijk te maken van de in dit advies voorgestelde visie naar concrete activiteiten. De overheid kan dit mogelijk te maken door bijvoorbeeld een stimuleringsfonds in te stellen of een regeling te ontwerpen, vergelijkbaar met de succesvol gebleken regelingen voor Digitale Broedplaatsen en Digitale Pioniers. Deze combineerden diversiteit, kleinschaligheid en geringe bureaucratie met inhoudelijke begeleiding, onderlinge kennisoverdracht en heldere doelstellingen. Een apart instituut voor mediawijsheid acht de Raad niet het juiste antwoord op de uitdaging van de voortschrijdende medialisering.

Onderwijs

De Raad bepleit de inpassing van de notie van mediawijsheid in de uitwerking van de verplichting voor scholen om actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen. Daarnaast is de Raad voorstander van mediacoaches op scholen, waardoor scholen in de gelegenheid zijn aandacht te geven aan mediawijsheid zonder dat het hoeft te leiden tot een nieuw vak of tot gedetailleerde uitwerking in kerndoelen en eindtermen. Mediacoaches fungeren als spreekwoordelijke spin in het web: zij inspireren, faciliteren en begeleiden vakdocenten, en initiëren mediaprojecten in samenwerking met buitenschoolse partijen. In het kader van het decentraliseringsproces dat de overheid ten aanzien van het onderwijs doorvoert, voert een verplichting mediacoaches aan te stellen te ver. Wel zou een premie kunnen worden gezet op scholen die zich in dit opzicht actief tonen. Overigens zouden mediacoaches ook elders dan in het onderwijs kunnen worden ingezet, bijvoorbeeld in de zorgsector, bij openbare bibliotheken of ter ondersteuning van lokale netwerken (waartoe ook scholen weer behoren). Om in de behoefte aan mediacoaches te voorzien, kan het hbo op korte termijn specifieke applicatiecursussen ontwikkelen. Tevens verdient aanbeveling dat universiteiten een onderwijsaantekening media introduceren voor studenten van relevante studierichtingen.

Cultuurbeleid

Instellingen in het culturele veld die zich op het terrein van media begeven dienen zich rekenschap te geven van het brede perspectief op mediawijsheid zoals dat hier is gepresenteerd. Dit geldt niet alleen voor instellingen die media-educatie of mediawijsheid als kerntaak zien maar ook voor instellingen die (steeds vaker) media inzetten om hun activiteiten vorm te geven. Via subsidievoorwaarden voor projectfinanciering zou scherper moeten worden ingezet op visie, kennisdeling en samenwerking, en op perspectief op continuïteit.

Openbare bibliotheken vervullen een belangrijke rol waar het de mediawijsheid van burgers betreft. Deze rol verdient echter aanscherping, in het licht van de hier gepresenteerde visie. Deze aangescherpte rol zou zijn neerslag moeten vinden in de afspraken die gemaakt worden met betrekking tot

de vorming van basisbibliotheken. Tevens bepleit de Raad dat de invulling van deze taak wordt meegenomen bij het evaluatief onderzoek naar de invulling die de VOB geeft aan de bij haar neergelegde stelseltaken.

Mediabeleid

De Raad is van mening dat het bevorderen van mediawijsheid een structureel onderdeel dient te zijn van mediabeleid. Het moet als taak geformuleerd te worden voor publieke media-organisaties, in casu de publieke omroep, en opgenomen te worden in de prestatiecontracten die de overheid met hen afsluit. Van onafhankelijke en publieke media mag worden verwacht dat deze voorbeeldige content leveren en hun producten zodanig inrichten dat zij de mediawijsheid versterken van hun gebruikers, kijkers of afnemers. Ten aanzien van de media- en journalistiekopleidingen bepleit de Raad dat deze het perspectief van mediawijsheid integreren in hun curricula.

Auteursrechten

Tot slot vraagt de Raad hier aandacht voor het probleem van de auteursrechten dat voor de stimulering van mediawijsheid een obstakel kan zijn. Ofschoon de Raad in principe de visie huldigt dat met publiek geld gemaakte content binnen redelijke grenzen vrij beschikbaar zou moeten zijn voor niet-commercieel gebruik, mag dit principe uiteraard niet het auteursrecht van makers schenden. Onderzocht moet worden of dit auteursrecht, zeker in de context van de toenemende digitale distributie van cultuuruitingen, geen andere vorm zou moeten krijgen. De Raad neemt zich voor hier op korte termijn nader aandacht aan te besteden.

Bijlage 1 – Selectie uit geraadpleegde literatuur

- Boogers, M.M. Lips, 'De wijk op het web: ontwikkeling van wijkwebsites in Nederlandse steden' in *Jaarboek ICT en samenleving 2004* (Boom 2004)
- Brinkhuis, M., *Beeldhonger. Opvoeding en onderwijs in het mediatijdperk* (De Balie, 2005)
- Bron, J., P. Franken, J. van Hoeij, B. de Weme, *Scholen voor actief burgerschap* (KPC Groep / SLO, 2003)
- Citogroep, ECDL Nederland, *Wegwijzer Toets-it. De invoering van een leerlijn ICT primair en voortgezet onderwijs* (2004)
- Driel, H. van (red.), *Beeldcultuur* (Boom, 2004)
- Greenberg, L., G. D'andrea, D. Lorence, *Setting the Public Agenda for Online Health Search* (URAC / Consumer Web Watch; dec. 2003; www.urac.org)
- Goedebuer, *Audiovisuele vorming in het Vlaamse onderwijs* (IAK vzw, Gent, 2004)
- Infodrome, *Controle geven of nemen. Een politieke agenda voor de informatiesamenleving*. Eindrapport (november 2001)
- Kabinetonline, *Eerste nota virtuele ordening. Blauwdruk voor een open samenleving* (2002)
- Merry, P. *Report on Media Literacy and Image Education in Ireland, Netherlands, UK* (deel 4 in een reeks 'Small Scale Studies to map the implementation of Media Literacy and Image Education in Europe' in opdracht van het Directoraat Generaal Educatie en Cultuur van de Europese Unie, 2001)
- Mirzoeff, N., *An Introduction to Visual Culture* (Routledge, London en New York, 1999)
- Nikken, P., G. van den Boorn, *Naar een volwassen beleidsveld voor jeugd en media*, NIZW, Utrecht, 2005
- Onderwijsraad, *Webleren: noodzakelijke ondersteuning voor het leren in de kennissamenleving* (januari 2003)
- Onderwijsraad, *Leren in een kennissamenleving* (februari 2003)
- Onderwijsraad, *Leren in samenspel* (februari 2003)
- Onderwijsraad, *Educatie en media* (juni 2005)
- Raad voor Cultuur, *Advies Media-educatie*, december 1996 (f.96.6219/1)
- Raad voor Cultuur, *Cyberpolis: de elektronische toegang tot overheidsinformatie* (mei 2001)
- Raad voor Cultuur, *Cultuur, meer dan ooit. Vooradvies Cultuurnota 2005-2008* (april 2003)
- Raad voor Cultuur, *eCultuur: van i naar e. Advies over de digitalisering van cultuur en de implicaties voor cultuurbeleid* (juni 2003)
- Raad voor Cultuur, *Spiegel van de cultuur. Advies Cultuurnota 2005-2008* (april 2004)
- Raad voor Cultuur, *De publieke omroep voorbij – een nieuwe rol voor de overheid in het publieke mediadomein* (april 2005)
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), *Medialogica: Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek* (2003)
- Raad voor Openbaar Bestuur (ROB), *Politiek en media, pleidooi voor een LAT-relatie* (augustus 2003)
- SCP, Sociaal en Cultureel Planbureau, *Van huis uit digitaal. Verwerving van digitale vaardigheden tussen thuismilieu en school* (april 2002)
- SCP, Sociaal en Cultureel Planbureau, *Achter de schermen. Een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten* (sept. 2004)
- SCP, Sociaal en Cultureel Planbureau, *In het zicht van de toekomst. Sociaal en cultureel rapport 2004* (oct. 2004)
- Shapiro, A.L., *The Control Revolution – How the Internet is Putting Individuals in Charge and Changing the World We Know* (PublicAffairs, New York, 1999)

Steenhoven, J. vd. (red), *.nl. Tien jaar ICT en samenleving* (Amsterdam, 2004)
Stichting Kennisland Nederland, *Kennis als water. 4 vragen over leven lang leren en wat huiswerk* (2004)
Stuurgroep Media-educatie, *Advies Media-educatie in 2003* (februari 2003)
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), *De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat* (2004)
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), *Focus op functies. Uitdagingen voor een toekomstbestendig mediabeleid* (AUP, 2005)

Bijlage 2 – Referenten

De Raad heeft ter voorbereiding van dit advies met verschillende mensen en organisaties gesproken. Deze zijn hieronder alfabetisch weergegeven. Vanzelfsprekend is alleen de Raad verantwoordelijk voor de inhoud van het advies.

Krijn ter Beek	algemeen secretaris Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling
Martine Brinkhuis	onafhankelijk adviseur cultuur en media
Ad van Dam	voorzitter Vereniging Kontaktgroep Audiovisuele Vorming; werkzaam bij Mira Media
Antoine Gerrits	adviseur bij de KPC-groep, innovatie-instituut voor het onderwijs
Franciska de Jong	hoogleraar Taaltechnologie, Universiteit Twente
Else Rose Kuiper	directeur Brekend Vaatwerk, advies- en projectbureau ict en samenleving
John Leek	manager educatie Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid
Sonja de Leeuw	hoogleraar Theater-, film- en televisiewetenschap, Utrecht
Gabriël Maassen	directeur Nederlands Instituut voor Filmeducatie
Kitty Martens	docent HBO-V, Haagse Hogeschool
Bert Mulder	directeur adviesbureau De InformatieWerkPlaats en lector Informatietechnologie en samenleving aan de Haagse Hogeschool
Peter Nikken, Guido van den Boorn	initiatiefnemers Jeugd en Media Instituut
Marion Oskamp	directeur Media-Mind
Adrie van der Rest	algemeen secretaris Onderwijsraad
Anneke Smelik	hoogleraar Visuele Cultuur, Nijmegen
Norma Verheijen	voorzitter van de voormalige Stuurgroep Media-educatie en werkzaam bij de Vereniging Openbare Bibliotheken
Sonja Vetter-Samuels	onafhankelijk adviseur onderwijsvernieuwing
Henk van Zeijts	hoofd <i>creative learning</i> bij Waag Society

Literatuur

Algemeen

Ästhetische Konstellationen : Neue Medien, Kunst und Bildung / A. Seelinger. – München : Kopaed, 2003. - 447 p. - Met lit.opg. en bijl. – ISBN 3-935686-53-6

In dieser Veröffentlichung geht es um die ästhetischen, medialen und bildungsphilosophischen Herausforderungen der Gestaltung neuer Medientechnologien. Die derzeitigen medien-technologischen Umbrüche sind Ausgangspunkt, um deren Bedeutung für ästhetische Bildungs- und Vermittlungsprozesse kritisch zu untersuchen.

Beeldcultuur / H. van Driel (redacteur). – Amsterdam : Boom, 2004. - 216 p. : ill. - Met lit.opg. en reg. - ISBN 90-8506-004-4

De auteurs gaan in op de veranderende mediagebruiker, de eigenheid van computergames, beelden en kijkers, geschiedschrijving en archivering, het verhaal achter de schermen van de beeldcultuur en op media-ethiek.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Het collectieve geheugen als informatiefilter : hoe we kinderen kunnen leren omgaan met de mediacratie / J. Snoijink

In: Boekman. – Vol. 15(2003)56(jun.24-26)

Kinderen worden door diverse media overspoeld met data. Hoe kunnen we ze leren daarmee om te gaan?

Conferentiemap Kijken Verplicht! 4 juni 2004 / Mira Media. - Utrecht : Mira Media, 2004. - Versch. pag. : ill., tab., fig., graf.

Reader behorende bij de conferentie 'Kijken verplicht!', gehouden op 4 juni 2004 te Utrecht. Op de conferentie stond de toekomst van (multiculturele) media-educatie centraal. De reader bevat met name achtergrondartikelen over media-educatie.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Het dictaat van een staatssecretaris / D. Linssen

In: Boekman. - Vol. 15(2003)56(jun.19-23)

Filmeducatie heeft alleen maar geleid tot een bredere kloof tussen verantwoorde films en films voor vermaak. Een pleidooi voor meer praktijkervaring en minder directieve lessen.

Expertmeeting Gouden @penstaart : woensdag 26 maart 2003 / M. de Waal (verslaglegger). - Amsterdam : Waag Society, 2003. - 15 p. - De Gouden @penstaart is een initiatief van Waag Society en Stichting Lezen en wordt sinds 1999 jaarlijks uitgereikt aan kindermultimedia

Verslag van een expertmeeting over kwaliteitsverbetering van nieuwe media met als doel kennisuitwisseling tussen onderzoekers, ontwikkelaars, producenten en opdrachtgevers van educatieve media stimuleren. Twee vragen stonden tijdens de bijeenkomst centraal. Wat zijn de succesfactoren van nieuwe mediaproducten voor kinderen? En hoe gebruiken we deze succesfactoren bij het ontwerpen van educatief verantwoorde nieuwe media voor kinderen? De expertmeeting werd georganiseerd door Waag Society (Expertisecentrum voor Culturele vakken en ICT) en werd gehouden in het Theatrum Anatomicum in Amsterdam.

Grundbegriffe Medienpädagogik : Wörterbuch für Studium und Praxis / J. Hüther (redacteur), B. Schorb (redacteur). - München : Kopaed, 2005. - 4. vollständig konzipierte Aufl. - 480 p. : fig. - Met bijl., lit.opg. en reg. - ISBN 3-938028-07-6

Ziel des Wörterbuchs: einen Beitrag zur begrifflichen und inhaltlichen Klärung medienpädagogischer Problemfelder zu leisten. Es handelt sich um ein Nachschlagewerk auf dem neuesten medienpädagogischen und medientechnischen Stand, das mehr als eine lexikalische Kurzinformation bietet.

ICT-special / met bijdr. van H. Baggen ... [et al.]

In: Kunstzone. - Vol. 2(2003)10(okt.1-32). -

Themanummer

Themanummer over ICT in het kunstonderwijs. Artikelen onder andere: kennisnet en de kunstvakken door H. Baggen; Itsmylife door J. de Laat en F. van Lokven (project over het bouwen van een eigen

website en kennismaking met toepassingen van nieuwe media in de kunst); Beeldende vorming in zelfstudie door H. van Bleek; Bergbeklimmen leer je in de bergen: de computer als beeldend gereedschap door E. Heijnen; Kunst of technologie? door P. Hermans; De computer in de kunstvakken: van beeldmachine naar 'verbeeldings'machine door A. Rass en E. Wervers; Examens dans en drama vmbmo: voor het eerst een examen met de computer door H. Denissen; Wat is waar en waar kan ik mijn voordeel mee doen? door S. van der Linden.

Kleurenkitsch : witte media in de multiculturele samenleving / H. Theunissen (samensteller), N. Özütok ... [et al.]. - Hilversum : NPS, 2003. - 127 p. : ill.

In deze congresbundel staat de vraag centraal: kunnen of moeten radio en televisie een rol spelen bij integratie? Politici, journalisten, programmamakers, wetenschappers, cartoonisten en schrijvers geven hun visie op het onderwerp.

Kunst of amusement? : kunstopleidingen in het mbo / H. van Schaik ... [et al.]
In: Theater & educatie. - Vol. 10(2004)1(1-92). - Themanummer. - Voorpublicatie bij het theaterfestivalcongres 'Kunst of Amusement' van 2 september 2004

Dit themanummer bestaat uit twee delen. In deel 1 'Achtergronden' schetst de auteur via een interview met de Projectmanager mbo-kunstonderwijs de ontstaansgeschiedenis en de inbedding van deze opleidingen in de ROC's. In een volgend artikel beschrijft hij de beleidsbeslissingen over deze opleidingen die door de politiek zijn genomen. In deel 2 'Ontwikkelingen in de praktijk' gaat een aantal auteurs in op de dwarsverbanden tussen het mbo-kunstonderwijs en de beroepspraktijk. Mede dankzij de informatie van het Platform mbo-kunstonderwijs zijn enkele ROC's geïdentificeerd die al ver gevorderd waren in de samenwerking met de sectoren theater, media, educatie en toerisme.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Media education in Europe / R. Lemmen ... [et al.]
MEJ, media education journal. - Vol. (2005)
37(Spring. 13-27)

This article describes media education in European schools (Belgium, Czech Republic, Denmark, France, Hungary, Northern Ireland, Austria, Russia, Spain, Sweden, Switzerland and Poland).

Media en cultuur : tweelingbroers / M. van de Voorde (redacteur). - Leuven : Davidsfonds, 2004. - 154 p. : tab. - Met lit.opg. - ISBN 90-5826-258-8

Media en cultuur: water en vuur? Ze kiezen niet voor elkaar en toch zijn ze gedoemd om samen 'op te groeien'. Als tweelingbroers. Want cultuur kan niet leven zonder de ondersteunende rol van de media. En media zijn niet alleen cultuurverspreiders, maar zijn zelf het product van onze cultuur. Maar vinden media nog van zichzelf dat ze een 'culturele opdracht' hebben? Standpunten en reflecties.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Media in de klas : mediaopvoeding / P. Nikken
In: De wereld van het jonge kind. - Vol. 30(2003)
8(apr. 244-247). - Met lit.opg.

Media zijn gewild of ongewild naast ouders en school mede-opvoeders van kinderen. Leerkrachten kunnen ouders helpen goede mediaproducties te kiezen door kwaliteitscriteria op te stellen en door bijvoorbeeld het organiseren van een ouderavond over media-opvoeding.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Media-educatie / S. van der Linden
In: Kunstzone. - Vol. 3(2004)10(okt. 10-13)

Media-educatie is geen apart vak in het onderwijs maar is terug te vinden in verschillende vakken zoals Nederlands, maatschappijleer, beeldende vorming, CKV en audiovisuele vorming. Mira Media, een landelijke organisatie op het gebied van media en minderheden, pleit voor een verankering van media-educatie binnen cultuureducatie. Op een conferentie 'Kijken Verplicht' gehouden op 4 juni 2004, georganiseerd door Mira Media, stond de toekomst van media-educatie centraal.

Mediapsychologie / A. Heuvelman, B. Fennis. - Amsterdam : Boom, 2004. - 154 p. : ill., fig. tab. - Met lit.opg. en reg. - ISBN 90-8506-033-8

Mediapsychologie is de wetenschap die zich bezighoudt met de invloed van media op mensen. In tien

hoofdstukken worden het domein van de mediapsychologie, de wetenschappelijke methode en een aantal psychologische processen behandeld die een belangrijke rol spelen bij de invloed van media op ons denken, onze gevoelens en ons handelen. Het boek besluit met een blik op de toekomst van mediapsychologie.

Mediendidaktik: Medien in Lehr- und Lernprozessen / G. Tulodziecki (redacteur), B. Herzig (redacteur), S. Grafe (medewerker), M. Herrlich (medewerker). - Stuttgart : Klett-Cotta, 2004. - 279 p. : fig., ill. - Met lit. opg. en reg. - ISBN 3-608-94231-9

Das Handbuch beschreibt umfassend und wissenschaftlich fundiert die Erkenntnisse für eine Mediendidaktik: lernrelevante Eigenschaften von Medien, wichtige Forschungsergebnisse zur Medienverwendung, didaktische und lerntheoretische Voraussetzungen sowie Merkmale und Bedingungen handlungsorientierter Lehr- und Lernprozesse. Das Handbuch ist für die Ausbildung konzipiert und für den Einsatz an Universitäten, in Studienseminaren, bei der Fortbildung und zum Selbststudium geeignet.

🔗 TIJDSCHRIFTARTIKEL

Nederlands Instituut voor Filmeducatie : filmeducatie als ontdekkingsreis van de smaak / G. Heywegen In: Kunstzone. - Vol. 2(2003)9(sept.21-23)
Naar aanleiding van het tweejarige bestaan van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF) een verslag over het NIF en zijn CKV-producten.

🔗 TIJDSCHRIFTARTIKEL

Het netwerk filmorganisaties : NIF als de spin in het web van filmeducatie-instellingen / G. Heywegen In: Kunstzone. - Vol. 2(2003)12(dec.6-7)
Het netwerk filmorganisaties bestaat uit vijftien instellingen waaronder het NIF (Nederlands Instituut voor Filmeducatie). Alle Nederlandse filmfestivals, grote en kleinere stichtingen maken er deel van uit. Een kennismaking met een aantal filmorganisaties.

A new place for the arts in the twenty-first century / A.R. Morató (redacteur), V.L. Zolberg (redacteur) In: Journal of arts management, law and society. - Vol. 32(2003)4(Winter.243-312). - Themanummer

Includes the following articles: Social configurations of the arts in contemporary society by A.R. Morató and V.L. Zolberg; The culture society: A new place for the arts in the twenty-first century by A.R. Morató; From urban culture to media culture: a case study of Ferrara by M.A. Trasforini; The audience and its legend: a sociological analysis of the Avignon Festival by J.L. Fabiana; Arts, culture, and media in the United States by M. Janeway and A. Szántó; Current challenges for cultural policy: new meanings of community by V.L. Zolberg.

🔗 TIJDSCHRIFTARTIKEL

Nieuwe kansen voor media-educatie / S. van Acht In: Dossier kennis en media. - Vol. 3(2004)6(168-171)

Een schets van de huidige stand van zaken omtrent media-educatie en aandacht voor (de toekomst) het vak media-educatie binnen het voortgezet onderwijs.

Onderwijsdocument Teleblik / Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Teleac/NOT. - [Hilversum] : Teleac/NOT, 2005. - ongepag. - Met bijl.

Teleblik is een nationale audiovisuele bronnenbank. Dit document geeft de onderwijsvisie en de gebruiksmogelijkheden van deze bronnenbank. Er wordt ingegaan op de meerwaarde van audiovisuele bronnen vanuit verschillende invalshoeken: gebruik rond de vakken en leergebieden, gebruik in het kader van onderwijsvernieuwing (nieuwe leren) en het gebruik vanuit het perspectief van media-educatie.

Play, de studiedag : ICT als expressievak : verslag. - Amsterdam : Waag Society, [2003]. - 21 p.

Verslag van de studiedag 'Play: ICT als expressievak' gehouden op 15 mei 2002 te Rotterdam. Docenten, schoolmanagers en beleidsmakers kregen de gelegenheid om kennis te maken met diverse innovatieve en creatieve educatieve projecten, die in het veld ontwikkeld waren. Twee kernthema's, die gericht waren op de meerwaarde van ICT bij de beeldende vakken in het onderwijs, stonden centraal: 'Digital literacy - hoe kan digital literacy, als eigentijdse variant op visual literacy het best worden ontwikkeld?' - 'Welke rol kunnen de creatieve vakken hierbij vervullen?' en 'Media-educatie - wat is het belang van zelf media maken in het leerproces?'

Het project 'boek en film' van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie en Stichting Lezen : conferentie Het Schoolvak Nederlands / M. Nicolaas. - Den Haag : Taalunieversum, 2003. - 3 p.

Lezing gehouden op de conferentie 'Het Schoolvak Nederlands' op 14 en 15 november 2003 te Utrecht over het project 'boek en film' van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie en Stichting Lezen.

Achtergrondinformatie, uitleg en voorbeelden worden gegeven over hoe je met de combinatie film en literatuur in het onderwijs kunt omgaan.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Teaching (popular) visual culture: deconstructing Disney in the elementary art classroom / K.M. Tavin, D. Anderson

In: Art education. - Vol. 56(2003)3(May.21-24, 33-35)

This article discusses the effects Disney has on us. It refers to Disney as a cultural pedagogy because of the enormous influence it has on the vision children get of the world through their films and video's etc. They explore certain elements such as racial, ethnic and gendered stereotypes in Disney films with a class of fifth grade students. The authors call on critical art teachers to investigate how corporations produce knowledge about the world, distribute and regulate information, help construct identity, and promote consumption in visual culture.

Verslag conferentie Kijken Verplicht! / Mira Media. - Utrecht : Mira Media, 2004. - 12 p.

Verslag van de conferentie 'Kijken verplicht!' over interculturele media-educatie. De conferentie is gehouden op 4 juni 2004 in Utrecht en was de afsluiting van het project 'Reality@school', een tweejarig vakoverstijgend media-educatieproject op zestien scholen voor het voortgezet onderwijs. Centraal op de conferentie stond de toekomst van media-educatie met vragen als: Hoe kunnen we de implementatie van (interculturele) media-educatie op de agenda houden? In workshops, presentaties en forumdiscussies hebben deelnemers zich over deze vraag gebogen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Visual culture studies versus art education / P.J. Smith

In: Arts education policy review. - Vol. 104(2003)4(March/Apr.3-8)

This article explores the pros and cons of including visual culture in art education. The author believes a good teacher will incorporate some 'mass-orientated objects and images' but that they should be treated in proportion to their educational worth.

Advies en beleid

Advies educatie en media / Onderwijsraad. - Den Haag : Onderwijsraad, 2005. - 10 p.

De Onderwijsraad spreekt zich in deze adviesbrief aan minister van der Hoeven en staatssecretaris van der Laan uit voor meer aandacht voor de educatieve rol van zowel de private als de publieke omroep. Een van de aanbevelingen die de Raad doet is het creëren van een institutionele verbinding tussen educatieve vraag en programma-aanbod, een zogeheten Centrum Educatie en Media.

Advies media-educatie in 2003 / Stuurgroep Media-educatie. - [S.l. : s.n.], 2003. - 23 p. : tab., fig. - Met bijl. en samenv. - In opdr. van het ministerie van OCenW

Rapportage over de huidige stand van zaken rond media-educatie en een advies over toekomstige acties die nodig zijn om media-educatie zowel binnen als buiten het onderwijs verder te waarborgen.

AV bronnenmateriaal CKV1, 2 en 3 : veldadvisering / L. Corbeij-Bergman (adviseur), T. Beker (coördinator). - Enschede : SLO, 2003. - 22 p. - Met bijl. - In opdr. van het SBKV

Veldadvies over de conceptversie van 'AV bronnenmateriaal CKV1, 2 en 3'. De bedoeling is om te inventariseren hoe docenten audiovisuele (AV) materialen verkrijgen, welke ze gebruiken en hoe ze de AV-materialen didactisch toepassen in de lessen CKV1, CKV2 en CKV3.

Focus op functies : uitdagingen voor een toekomstbestendig mediabeleid / W.B.H.J. Donk (voorzitter), WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid). - Amsterdam : AUP, 2005. - 196 p. : tab. - ISBN 90-5356-733-X. - (Rapporten aan de regering; 71)

Een advies van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) over het mediabeleid. Het rapport geeft een diagnose van de ontwikkelingen die de komende vijf á tien jaar het medialandschap zullen beïnvloeden en formuleert een beleidsvisie. De huidige zienswijze, waarin beleid per medium en per infrastructuur wordt beredeneerd, zou vervangen moeten worden door een visie waarin de functies van het medialandschap centraal staan vindt de raad. De raad heeft voor de publieke omroep concrete aanbevelingen geformuleerd.

Onderzoek en studie

Achter de schermen : een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten / F. Huysmans, J. de Haan, A. van den Broek. - Den Haag: SCP, 2004. - 297 p. : fig., tab., graf. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 90-377-0129-9

Studie naar trends in het media- en ICT-gebruik sinds 1975. Het lezen van boeken, kranten en tijdschriften, het gebruik van radio en televisie en dat van de computer en het internet krijgen afzonderlijk aandacht. Ingegaan wordt op de betekenis van de media voor cultuurspreiding en op de internationale positie van het Nederlandse mediabestel. Daarna wordt onderzocht of het mediagebruik net als het aanbod gevarieerder is geworden en in welke mate het gebruik van het ene medium ten koste gaat van het andere. De uitkomsten krijgen tot slot een vertaling naar een mogelijke herstructurering van het media- en informatiebeleid.

Audiovisuele vorming in het Vlaamse onderwijs / A. Goegebuer. - Gent/Brussel : IAK/CANON, 2004. - 218 p. : graf. - Met lit.opg.

Dit onderzoeksproject gaat enerzijds na in welke mate het audiovisuele beeld en audiovisuele media geïntegreerd worden in de klaspraktijk van het kleuteronderwijs, het lager onderwijs, het secundair

onderwijs en in de lerarenopleidingen in Vlaanderen. Anderzijds wordt het educatieve aanbod van de Vlaamse audiovisuele organisaties in kaart gebracht en geëvalueerd.

Global trends in media education : policies and practices / T. Lavender (redacteur) ... [et al.]. - Cresskill : Hampton Press, 2003. - 200 p. : tab., fig. - Met lit.opg. en reg. - ISBN 1-57273-490-6
An accumulation of papers presented during four recent conferences of the Media Education Research Section of the International Association for Media and Communication Research. Some contributions: Considerations of difference: South African media education initiatives and the politics of identity by J. Prinsloo; The plot thickens: A cultural studies approach to media education in India by K.P. Jayasankar and A. Monteiro; Critical media and cultural studies in new times by C. Luke; A media education for the 21st century by M Alvarado; The active approach in media education by J. Martinez-de-Toda.

Media fascinations : perspectives on young people's meaning making / I. Rydin (redacteur). - Göteborg : Nordicom, 2003. - 167 p. - Met lit.opg. - ISBN 91-89471-20-2

A collection of articles presenting recent Scandinavian studies and case studies on how children use, interpret and negotiate the meaning of popular television programs, computer games and internet. Some of the subjects covered are: media literacy, the gendered nature of the media, the role of children's socio-cultural background, how programming content influences children's meaning, children's interpretations of irony and parody and commercial versus public service programming.

Media-educatie en het 'Nieuwe Leren' : een onderzoek naar de inhoud van media-educatie en de inpassing van media-educatie in het 'Nieuwe Leren' / A. van Acht. - Utrecht : [s.n.], 2003. - 106 p. : fig. - Afstudeerscriptie in het kader van de opleiding Taal- & Cultuurstudies te Utrecht. - Met lit.opg. en bijl.
De centrale vraag luidt: Wat is media-educatie, wat is het belang van media-educatie en in welke vorm kan media-educatie ingepast worden binnen het

'Nieuwe Leren' in het Nederlandse voortgezet onderwijs? In het 'Nieuwe Leren' wordt de klassieke driehoek leraar, leerlingen, leerstof vervangen door de nieuwe didactische driehoek leerlingen, leerbronnen, leerorganisatie. De leerling wordt hierbij centraal gesteld. In deze scriptie worden verschillende visies van auteurs en instellingen die zich met media-educatie bezighouden beschreven. Ook worden een dertiental lespakketten en projecten voor media-educatie nader bekeken.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Moviegoing frequency among Dutch consumers : interaction between audiences and market factors / D. Verdaasdonk

In: International journal of arts management. – Vol. 7(2005)2(Winter.55-65)

This paper reports on a survey of Dutch moviegoers. Since the early 1990's Dutch movie distributors and theatre owners have succeeded in reversing the trend of a decline in cinema attendance. The author claims that flexible scheduling and promotion based on the size of the film's target audience is the cause of this trend reversal. The rise in the level of education of the Dutch population has served to increase audiences in different cultural sectors. This broadening of audience's interests has also influenced moviegoing frequency.

MovieZone opnieuw bekeken : een onderzoek naar de potentiële interesse van CKV1-leerlingen naar andersoortige films / J. Hsu, F. Penning de Vries. - Utrecht, 2004. - 54 p. : tab., graf. - Met bijl. en lit.opg. - Stageonderzoek Universiteit Utrecht, Theater-, film en televisiewetenschap. - In opdr. van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF)
Onderzoek naar de potentiële interesse onder CKV1-leerlingen voor andersoortige films. Daarnaast is gekeken of het Nederlands Instituut voor Filmeducatie door middel van MovieZone op de juiste manier op deze potentiële interesse inspeelt.

Rapportage evaluatie project Boek en Film / J. Krom, V. van Grinsven. - Utrecht : Duo Market Research, 2004. - 28 p. : graf., tab. - In opdr. van NIF

De centrale onderzoeksvraag van dit rapport luidt: hoe beoordelen gebruikers het educatieve materiaal

behorende bij het project Boek en Film. Dit project is bestemd voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs en is opgezet door Stichting Lezen en het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF). Ondervraagde docenten geven aan dat het project waardevol is voor het literatuuronderwijs en de invulling van CKV1. Verder is men zeer positief (19%) of positief (72%) over de manier waarop de combinatie film en literatuur in Boek en Film is uitgewerkt. Ook over de inhoud en de didactiek van het lesmateriaal zijn docenten zeer te spreken. Verbeterpunt is de mogelijkheid om meer te differentiëren per onderwijsniveau.

Trends in het medialandschap : vier verkenningen / W.B.H.J. Donk (redacteur), WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) ... [et al.]. - Amsterdam : AUP, 2005. - 226 p. : tab., graf. - Met lit.opg. en reg. - ISBN 90-5356-734-8. - (Verkenningen: 7)

In deze verkenning worden de dominante economische, sociaal-culturele, technologische en juridische ontwikkelingen geanalyseerd die voor de toekomst van het medialandschap van belang zijn. Het betreft een aantal voorstudies die verricht zijn naar aanleiding van het WRR-rapport nr. 71 'Focus op functies : uitdagingen voor een toekomstbestendig mediabeleid'.

Visual culture / G. Sullivan (redacteur), K.M. Tavin ... [et al.]

In: Studies in art education. - Vol. 44(2003)3(Spring.195-296). - Themanummer. – Zie ook: Vol. 45(2004)3(Spring.234-273)

This issue explores the theme 'visual culture'. Content: Wrestling with angels, searching for ghosts: toward a critical pedagogy of visual culture by K.M. Tavin; Of diagrams and rhizomes: visual culture, contemporary art, and the impossibility of mapping the content of art education by B. Wilson; Studies of the mass arts by L.H. Chapman; Beyond visual culture; seven statements of support for material culture studies in art education by P.E. Bolin and D. Blandy; Interpreting visual culture as cultural narratives in teacher education by N. Pauly.

Visual culture / A.D. Efland ... [et al.]

In: Studies in art education. - Vol. 45(2004)3(Spring.234-273 p.). - Themanummer. - Zie ook: Vol. 44(2003)3(Spring.195-296)

This issue continues the exploration of the theme 'visual culture'. Content: The entwined nature of the aesthetic: a discourse on visual culture by A.D. Efland; Visual culture isn't just visual: multi-literacy, multimodality and meaning by P. Duncum and commentaries by D. Boughton and W.B. Knight and others.

Young people, soap operas and reality tv : Yearbook 2004 / C. von Feilitzen (redacteur). - Göteborg : Nordicom, Göteborg University, 2004. - 255 p. : tab. - Met lit.opg. - ISBN 91-89471-28-8

A collection of articles based on recent research findings from around the world on the influence of soap operas and reality TV on young people. What do children and young people learn from these series? Is it too early for children to gain such a direct, yet false, insight into adult life? Are young people's conceptions of the human body and appearances and their own self-image and behaviour influenced by the ideals of these series? These are some of the questions addressed in this book.

Praktijk - algemeen

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Boek en film

In: Lezen. - Vol.(2003)3(6-7)

Stichting Lezen en het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF) werken samen aan het project Boek en Film om via film en lezen cultuureducatie in het onderwijs aantrekkelijk te maken.

Filmen / S. Blum-Pfingstl ... [et al.]

In: Kunst + Unterricht. - Vol.(2003)276(Okt.3-42). - Met lit.opg. - Themanummer

Das Themenheft *Filmen* legt seinen Schwerpunkt auf die narrativen Aspekte des Mediums. Mit Beispielen aus der Unterrichtspraxis unterschiedlichster Altersstufen und Schularten.

Filmen / A. Weimer ... [et al.]

In: Kunst + Unterricht. - Vol.(2003)277(Nov.4-42). - Met cd-rom. - Met lit.opg. - Themanummer

Themaheft über *Filmen*. Inhalt: Film in der Praxis; Wer hält die Fäden in der Hand?; Vom Buch zum Film; Schribble- und Flimmerbilder; Kameraarbeit als bildnerisches Schaffen; Beispiele aus der Schul-Film-Szene; Filmkulissen und Kunst; Malen mit Licht; Animationsfilm; Montage.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

FilmSet / C. Gunnink

In: Kunstzone. - Vol. 2(2003)6(jun.2-3)

Door met professionele filmmakers scholen te bezoeken maakt het toekomstige kijkerspubliek kennis met de wereld achter de film. Stichting FilmSet functioneert als landelijk intermediair tussen filmmakers en scholen. Zij adviseert in de keuze van filmvertoningen, coördineert gastlessen, levert lesmateriaal en organiseert projecten.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Jeugdige journalisten trekken de wijk in :

KinderPersBuro leert jongeren kritisch met media om te gaan / B. Speleers

In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 6(2003)27(apr.18-20)

Kinderen en jongeren leren op scholen wel lezen en schrijven, maar vaak niet om op een journalistieke manier deel te nemen aan de maatschappij. Het Projectburo Jongeren Onderwijs Media organiseert daarom KinderPersBuro's om kinderen en jongeren een journalistieke houding en een kritisch bewustzijn ten opzichte van de media aan te leren. De beste manier om dat te bereiken, is door de jonge redacteurs in hun eigen buurt nieuws te laten verzamelen om daarmee een krant, website of tv- of radio-programma te vullen.

Media-maniak / M. Boer ... [et al.]

In: Ruif. - Vol.(2003)158(1-32). - Met lit.opg. - Themanummer

Themanummer over media voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 16 jaar met spelvormen die direct in de praktijk toepasbaar zijn. Bevat artikelen over

beeldtaal, de invloed van de media, internet, een eigen radioprogramma maken, spelen met beeld, en een eigen nieuwsuitzending maken.

Speelfilms maken : een handboek voor theorie en praktijk van scenario tot montage / R.B. Lievaart. - Amsterdam : QOleQ Dramaprodukties, 2003. - 271 p. : ill. - Met bijl., begrippen- en filmlijst, lit.opg. en reg. - ISBN 90-805551-3-4

Dit cursusboek over films maken is gebaseerd op een praktische videocursus. In tien lessen komen de volgende onderwerpen aan bod: camera, het shot, découpage, geluid, licht, scenario, regie, productie, opnameleiding, montage. Bedoeld voor zowel amateurcineasten als startende professionals. Op de bijbehorende website zijn links en leestips te vinden voor verdere studie en voor hulp bij het opzetten van een productie.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Teaching Harry Potter and the Philosopher's Stone / M. Hubbard

In: MEJ, media education journal. - Vol.(2004) 35(Spring.49-51)

An outline on how to use the film Harry Potter and the Philosopher's Stone in a lesson on media studies. Points of discussion are among others: language, sound, camera angle and lighting.

Teaching visual culture : curriculum, aesthetics and the social life of art / K. Freedman. - New York [etc.] : Teachers College Press [etc.], 2003. - XIV, 189 p. : ill. - Met lit.opg. en reg. - ISBN 0-8077-4371-2

Visual culture is everywhere: on television, in museums, in magazines, in movie theatres and on the internet. Learning about visual culture is therefore becoming necessary. This book focuses on teaching visual culture. The author provides the theoretical basis on which to develop a curriculum that lays the groundwork for postmodern art education. She draws on social, cognitive, and curricular theory foundations and offers a framework for teaching visual culture from a cultural standpoint.

Typisch Zuid-Holland : amateurfotografen brengen het actuele verleden in beeld / E. van Heijningen (auteur van voorwoord), W. Hilverda (auteur van inleiding). - Rijswijk : Kunstgebouw, 2004. - 104 p. : ill.

Kunstgebouw organiseerde in 2004 het project Typisch Zuid-Holland. Aan de Zuid-Hollandse fotoclubs werd gevraagd een serie van tien foto's te maken over een actueel onderwerp dat een duidelijke band heeft met het verleden. Binnen dit thema werd aan de leden van de fotoclubs gevraagd hun eigen verleden te fotograferen. Acht fotoclubs hebben, onder begeleiding van professionele fotografen en een schrijfdocent, deelgenomen aan het project. Het project resulteerde in acht series van tien foto's die samen een zeer divers beeld laten zien van het typisch Zuid-Hollandse.

De verborgen schrijver : schrijven voor toneel, film en televisie / G. Beukenkamp. - Amsterdam : ITFB, 2003. - 252 p. : ill. - ISBN 90-6403-629-2

Handboek over schrijven van onder andere dialogen, de strijd tussen vorm en inhoud, stijl, structuur en genre. Met behulp van voorbeelden en anekdotes uit de praktijk worden de technieken behandeld die ten grondslag liggen aan het dramaschrijven.

Praktijk – primair onderwijs

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Alle kinderen een filmstek / P. Thomas

In: JSW, jeugd in school en wereld. - Vol. 88(2004)9(mei.27-29)

Beschrijving van een filmproject uitgevoerd met kinderen uit groep 1 en 2. Behalve dat spel een belangrijk element vormde, werden elementen zoals lezen, schrijven, rekenen en het voeren van een gesprek geoefend.

Boek en film : primair onderwijs / NIF, Nederlands Instituut voor Filmeducatie, Stichting Lezen. - Utrecht [etc.] : NIF [etc.], 2003-2004
Aanwezig: Polleke (videoband + lesmateriaal), Sproet (lesmateriaal)

Het lesmateriaal biedt docenten in het primair onderwijs materiaal om door middel van een

boekverfilming aandacht te besteden aan taal, literatuur- en filmeducatie. De leerlingen gaan aan de slag met (praktische) opdrachten. 'Sproet' is bedoeld voor groep 5 en 6, Polleke voor groep 7 en 8.

Klassefilm / NIF, Nederlands Instituut voor Filmeducatie. - Klassefilm is de opvolger van FEN schoolvoorstellingen

Aanwezige lesmappen: Hodder; Ikingut; Kraak; Het Levende Bos; Lilo & Stitch; Loenatik, de Moevie; Minoes; Tom & Thomas; Tsatsiki, vrienden voor altijd; Wallah be; De IJzeren reus; Zulaika
Het filmeducatieproject Klassefilm bevat lesmateriaal over diverse films voor leerlingen uit het basis- onderwijs. De lesmap, bestaande uit een leerlingen- vouwblad (A3 in kleur) en een docentenhandleiding, geeft achtergrondinformatie over de film, thema's en suggesties om de film in te leiden en na te bespre- ken, en filmeducatieve opdrachten.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Mag ik van jou een foto maken? / B. Rosendaal
In: Praxisbulletin. - Vol. 22(2004)4(dec.26-30)
Een fotoproject voor kinderen van de onderbouw. Aan de orde komt: de werking van een camera en het maken en het ontwikkelen van foto's.

Media in beeld [videoband]: hoe maak je een fotoreportage / F. Gerritsen (regisseur), P. Maas (regisseur). - Leiden : Zorn, 2003. - 24 min + docentenhandleiding (4 p.). - I.s.m. de Wereldomroep

Sven heeft een opdracht voor school: hij gaat een fotoreportage maken over de Wereldomroep. Tijdens zijn bezoek aan de Wereldomroep ziet hij hoe daar radio- en televisieprogramma's geproduceerd en uitgezonden worden. Bestemd voor leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs. Het totale lespakket bestaat uit: een docentenhandleiding, een videoband en een wegwerpfotoestel.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

PAF! laat kinderen de wereld van de animatiefilm beleven / I. Bijmagne
In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 7(2004) 32(apr.9-11)

Met PAF! (Project Animatiefilm) maken basisschool- leerlingen niet alleen kennis met de verschillende soorten animatiefilms, maar ze mogen er ook een zelf bedenken en als het idee goed is: ook nog zelf uitvoeren.

Reklame Rakkers [DVD] : mediavaardig en commer- cieel bewust met Reklame Rakkers / Stichting Reklame Rakkers. - Amsterdam : Stichting Reklame Rakkers, 2005. - tab., ill + docentenhandleiding (16 p.) en leerlingenwerkbladen (19 st.). - Gemaakt in navolging op het advies van de staatssecretaris van het ministerie van OCW

Lespakket bedoeld om de mediavaardigheid en het commerciële bewustzijn van kinderen te vergroten, waardoor zij in staat zijn zich te ontwikkelen tot kritische en bewuste kinderconsumenten. Doelgroep: groep 4, 5 en 6 van het basisonderwijs. Ook bruik- baar gebleken voor de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Het waarom van mooi of stom : deel 2 : praten over videoclips / M. van Rossum, R. Eikelenboom
In: De pyramide. - Vol. 58(2004)3(mei.30-33)
Waarom kijken jongeren graag naar clips? Wat zijn clips eigenlijk? Hoe zitten ze in elkaar? Wat is de bijdrage van clips aan onze cultuur? In hoeverre dragen de beelden bij aan de zeggingskracht van de muziek en andersom? Draagt de videoclip iets bij aan de muziekbeleving? Ondersteunt de clip de kracht van muziek? Deze vragen rond het fenomeen clips kunnen onderwerp zijn van een gesprek over door kinderen zelf meegebrachte clips. Lesvoorbeel- den en tips.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Watch that sound : vervolgreeks Rotterdams project Film en Muziek 1 / M. de Boer
In: Kunstzone. - Vol. 2(2003)7/8(jul/aug.13-15)
Eerste aflevering van een reeks artikelen over het Rotterdams project Film en Muziek 'Watch that sound'. In dit artikel komt de bedenker van het pro- ject, muzikant en muziekdocent Jacques van de Veerdonk, aan het woord. Het project is een vervolg op een workshop, die Van de Veerdonk heeft gege- ven, tijdens het Internationale Filmfestival in

Rotterdam. Het project gaat uit van een andere benadering van het begrip schoolconcert. De bedoeling is kinderen op een actieve en creatieve manier om laten gaan met muziek.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Watch that sound : vervolgreeks Rotterdams project Film en Muziek 2 / M. de Boer

In: Kunstzone. - Vol. 3(2004)7/8(jul/aug.24-25)

Tweede aflevering van een reeks artikelen over het Rotterdams project Film en Muziek. Het eerste artikel ging over de bedenker van het project 'Watch that sound' Jacques van de Veerdonk en het basis-idee van zijn project. Dit tweede artikel gaat over de actuele stand van zaken.

Zó gaat het bij Het Klokhuis : en zo maak je je eigen videofilm / P. Geelhoed (eindredacteur), Y. Smits (samensteller). - Rotterdam : Lemniscaat, 2003. - 159 p. : ill., tab. - ISBN 90-5637-559-8

Regisseurs, acteurs, presentatoren en andere makers van Het Klokhuis vertellen wat er komt kijken bij het maken van een Klokhuisaflevering. Daarnaast geeft het boek uitleg en tips over het zelf maken van een videofilm.

Praktijk – voortgezet onderwijs

TIJDSCHRIFTARTIKEL

AV als spin in het web / S. van der Linden

In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)5(mei.33-36)

In een aantal artikelen zal Kunstzone in de komende nummers praktische handreikingen geven voor docenten die zonder het vak AV op school toch aandacht aan audiovisuele vorming willen geven. Dit artikel bespreekt een AV-project voor het voortgezet onderwijs dat elke docent met weinig technische middelen kan opzetten en uitvoeren. Het project is getiteld 'Jouw eigen mening'.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

AV als verplicht vak : een praktijkvoorbeeld uit Apeldoorn / B. Bussemaker

In: Kunstzone. - Vol. 2(2003)5(mei.19-22)

Een voorbeeld van een school die audiovisuele vorming als verplicht vak geeft. Leerlingen van mavo 2

en 3 en havo 2 en 3 krijgen elke week 1 uur verplicht AV. Het cijfer aan het einde van het jaar telt net zo zwaar als de andere cijfers. Bij de invoering is nauw overleg geweest met de consultant van EDU-ART Gelderland, de provinciale steunfunctie-instelling.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

B van Baantjer : Baantjer maakt lezen leuk / S. van der Linden

In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)4(apr.7-8)

Bespreking van het project 'B van Baantjer', een leesbevorderings- en media-educatieproject voor het vmbo. Het project is een onderdeel van Bazar.

B van Baantjer : handleiding : leerjaar 2 /

M. Middelkoop, F. Stienen, A. van Dam (project-leider). - Rotterdam : Uitgeverij Partners, 2005. - 30 p. + cd-rom + videoband - Ontwikkeld op initiatief van Mira media i.s.m. onder meer Stichting Lezen

B van Baantjer is een lespakket voor het vmbo en maakt onderdeel uit van de leesbevorderingsmethode 'Bazar, lezen met plezier in het vmbo'. Het project combineert media-educatie en leesbevordering rondom een aflevering van de televisieserie Baantjer. Leerlingen leren over het lezen, schrijven en visualiseren van een thriller. Met de bijbehorende cd-rom leren de leerlingen hoe het castingproces in elkaar zit.

Boek en film : voortgezet onderwijs / NIF,

Nederlands Instituut voor Filmeducatie, Stichting

Lezen. - Utrecht [etc.] : NIF [etc.], 2003-2004

Aanwezig: Boek en film: de introductie (videoband+ docentenhandleiding), Phileine zegt sorry (DVD+ lesmap+docentenhandleiding), De Tweeling (DVD+ lesmap+docentenhandleiding), Oesters van Nam Kee (DVD+lesmap+docentenhandleiding)

Het lesmateriaal biedt informatie over en achtergronden bij het boek en de film. De lesstof geeft leerlingen inzicht in de verschillende aspecten van de filmproductie, maar probeert ook de link tussen film en literatuur inzichtelijk te maken. De leerlingen kunnen zelfstandig aan de slag met (praktische) opdrachten waarmee ze zowel het boek als de filming beter leren doorgronden. Het materiaal is te

gebruiken zonder het hele boek te lezen. In de docentenhandleiding staan lessuggesties en antwoorden bij de opdrachten. Het lesmateriaal sluit aan bij de vakken CKV1 en Nederlands. Doelgroep zijn leerlingen in het voortgezet onderwijs havo/vwo 4, 5 en vwo 6.

➔ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Bogerman Film Award uitgereikt / A. Vermeulen-Dijkstra

In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)5(mei.15-17)

Bogerman Koudum, een nevenvestiging van Bogerman Sneek, is bezig met het opzetten van een mediaprofiel. Anneke Vermeulen, locatieleider op Bogerman Koudum, beschrijft een filmproject van vier leerlingen vmbo-KT.

Buffy the vampire slayer / D. Murphy ... [et al.]

In: MEJ, media education journal. -

Vol. (2004)35(Spring.3-27). - Themanummer

This issue is composed of five articles dedicated to the American television serial drama Buffy the vampire slayer. The introductory article gives background information and explains its potential use in teaching media studies. The second article is a paper suggesting a number of ways in which the serie can be used in school, focusing on the positive aspects of the show and its suitability for extending learning and gives examples. The use of British characters in American films and television as also in Buffy is discussed in the third article. Dr. Hills delves into the psychology of the characters in the following article. Finally a teacher of Media Studies Higher gives his teaching notes he used on an episode of Buffy called 'Hush'.

➔ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Dag van de Nederlandse Film: initiatief met duidelijke meerwaarde / C. Harkema

In: Dossier kennis en media. - Vol. 4(2005)3(74-76)

Op 25 januari 2005 vond in Amersfoort de zesde Dag van de Nederlandse Film voor havo- en vwo-scholieren CKV plaats. Een impressie en de mening van docenten en leerlingen over de waarde van deze dag voor het onderwijs.

Dicht/Vorm : werk van de nieuwe generatie dichters en animatiefilmmakers / Stichting Il Luster. - Utrecht : Il Luster/PODIUM, 2003. - 2 dl. (47 p. en ongepag.) + videoband + cd-rom

Dicht/Vorm is een multimediaal project op basis van poëzie en animatie. Het project laat jongeren kennismaken met poëzie van de huidige generatie dichters en presenteert poëzie als multimediale kunstvorm. Basis van het project vormen vijftien geanimeerde gedichtverfilmingen. Dicht/Vorm is ontwikkeld voor de Tweede Fase havo en vwo, voor de vakken Nederlands en CKV/CKV1. Het totale project bestaat uit: een lespakket (docentenhandleiding), een bloemlezing, een videoband, een cd-rom en een website.

Digital playground in Zeeland : evaluatie / Scoop, Zeeuws Instituut voor Zorg, Welzijn & Cultuur, Zeeland. - Middelburg : Scoop, 2004. - 7 p. : ill.

Digital Playground is een project rondom educatief mediagebruik en computervormgeving voor (CKV-) leerlingen van het vmbo en het havo/vwo. Het concept voor dit project, dat is ontwikkeld door kunstencentrum Hal 4 in Rotterdam, ligt op het snijvlak van computers, media en kunst. In Zeeland is het project Digital Playground opgenomen in de programmering van het festival Film By The Sea.

Elastiek : handreikingen voor samenwerking bibliotheek & vmbo / A. van der Zanden,

Th. Nissen. - Tilburg : PCB, 2005. - 92 p. + cd-rom : ill. - Met lit.opg. en bijl.

Deze handreiking biedt zowel bibliotheken als vmbo-scholen ondersteuning bij het opbouwen of verbeteren van samenwerking en voorziet in praktische instrumenten om samenwerking structureel vorm te geven. In het boek wordt onder andere ingegaan op de organisatorische en inhoudelijke aspecten van de samenwerking tussen bibliotheek en het voortgezet onderwijs, gericht op de thema's leesbevordering, Bazar, cultuureducatie en media-educatie. De bijbehorende cd-rom bevat praktische instrumenten en hulpmiddelen. De publicatie is ontstaan vanuit het project 'Elastiek', waarbij tien Brabantse bibliotheken gedurende ruim twee jaar hebben gewerkt aan het opbouwen van structurele samenwerking met vmbo-scholen binnen hun werkgebied.

Fotografie : beeldbeschrijving : kijkwijzer vmbo / J. van Overeem. - Den Haag : Gemeentemuseum, 2003. - 8 p. : ill.

Vmbo-leerlingen zoeken in het Gemeentemuseum in Den Haag een foto uit. Vervolgens beantwoorden zij met behulp van een kijkwijzer vragen over het desbetreffende kunstwerk.

Fotografie : kijkwijzer beeldbeschrijving havo vwo / J. van Overeem. - Den Haag : Gemeentemuseum, 2003. - 10 p. : ill.

Aan de hand van deze kijkwijzer maken leerlingen van havo en vwo een beeldbeschrijving van een foto die zij uitkiezen uit de collectie van het Fotomuseum in Den Haag. Er wordt gelet op het beeld, de inhoud en de functie van de foto.

Fotografie : kreativer Kunstunterricht in der gymnasialen Oberstufe / B. Franke. - Donauwörth : Auer, 2004. - 140 p. : ill., tab. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 3-403-03555-7

Fotografie ist ein Teil des kreativen Kunstunterrichts in der gymnasialen Oberstufen im Deutschland. Sie motiviert die Menschen, sich an der Welt der Bilder zu erfreuen und ihre eigene Welt in Bildern darzustellen. Inhaltliche Schwerpunkte: Historische Aspekte der Fotografie, Analysen fotografischer Arbeiten, Anregungen für die eigene fotografische Praxis, Aufgabenstellungen zur Entwicklung und Vertiefung von Schlüsselkompetenzen. Themenangebote für Experimente mit der Kamera runden die zahlreichen Aufgabenfelder ab.

Gerrit van Dijk : lespakket / T. Gloudemans (auteur van begeleidend materiaal), P. Moggre (redacteur), B. Thomassen (redacteur). - Amsterdam : Filmmuseum, 2004. - 2 dl. (24 p., ongepag.) : ill. + DVD (153 min.) + cd-rom. - Met lit.opg.

Lespakket voor het voortgezet onderwijs rond animatiefilmer Gerrit van Dijk. Het lespakket bestaat uit de DVD 'Animated shorts' met animatiefilms van Gerrit van Dijk, een docentenhandleiding waarin kennis gemaakt wordt met de filmmaker Gerrit van Dijk, zijn stijl, technieken en thema's en een cd-rom met het computerprogramma 'Rotoscooper' waarmee leerlingen zelf animaties kunnen maken. Het materiaal is te gebruiken binnen het vak CKV1.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

KCM : een nieuwe manier van leren / R. Hendriks, E. Vermuë

In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)5(mei.11-12)

Op het Montessori College te Nijmegen wordt sinds augustus 2004 het nieuwe vak KCM: Kunst, Cultuur en Media gegeven voor leerlingen vmbo-t. Dit nieuwe programma is onder andere ontwikkeld, omdat het grootste deel van het schoolprogramma van leerlingen vmbo-t te theoretisch is. KCM is een succes geworden en wordt met ingang van komen schooljaar aangeboden op alle vmbo-niveaus.

Klassefilm / NIF, Nederlands Instituut voor Filmeducatie - Klassefilm is de opvolger van FEN schoolvoorstellingen

Aanwezig (docentenhandleiding en lesbrief): An angel for May; Bend it like Beckham; Beyond; Crouching tiger, hidden dragon; Le fabuleux destin d'Amélie Poulain; Girlfight; Hop; Ice age; Kops; Moulin rouge; Shouf Shouf Habibi; Spirited away; There's only one Jimmy Grimble; Een tijd voor dronken paarden

Het filmeducatieproject Klassefilm bevat lesmateriaal over diverse films voor leerlingen uit het voortgezet onderwijs. De lesbrief en de docentenhandleiding geven achtergrondinformatie over de film, thema's en suggesties om de film in te leiden en na te bespreken, en filmeducatieve opdrachten.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

De kloof tussen kunst en kermis / S. Legein

In: Skrien. - Vol. 35(2003)8(okt.32-33)

Het Nederlands Instituut voor Filmeducatie probeert meer aandacht te trekken voor de film bij docenten van het vak CKV. Zij maken lesmaterialen en organiseren speciale dagen voor docenten met professionals uit de filmindustrie.

Kunst in de klas / J. Dirksen ... [et al.]

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 14(2004)2(jun.3-36). - Themanummer

Enkele artikelen: waarom wordt het ene boek wel en het andere boek niet verfilmd; een gesprek met de scenarioschrijver van de film 'De Tweeling'; verslag van een CKV1 project 'Strips in de Klas'; gesprek met de kunstcoördinator van een vmbo school over

de opleiding vmbo-kunst; internet en kunst, het samengaan van aanschouwelijk en interactief onderwijs en een verslag over de website 'Poëzie in Beweging'.

Kunstdatdoenwezelfwel.nl : projectverslag / A. Le Cosquino de Bussy, M. Hofhuis. - Amsterdam : De Bussy Consult, 2003. - 33 p. + videoband (4.44 min.) + cd-rom : ill., tab. - In opdr. van Amsterdams Fonds voor de Kunst. - Met bijl.

In het project 'Kunstdatdoenwezelfwel.nl' gaat het om de kunstbeleving van jongeren. Het is geen project van culturele instellingen of kunstdocenten die denken te weten wat jongeren aanspreekt, maar een project dat alle ruimte biedt aan de leerlingen zelf die zich daarbij gesteund weten door professionele kunstenaars. Het project vond plaats van november 2002 tot oktober 2003 op de vmbo-afdeling van technische school TeC-West en op het Ignatius-gymnasium. In dit projectverslag wordt een beschrijving gegeven van het plan en de realisatie. De leerlingen van het gymnasium filmde de 'making off' van hun project in een beknopte homevideo. De vmbo-leerlingen maakten een professionele korte videoproduktie tot onderwerp van hun project. De bijbehorende videoband en cd-rom 'AmsTeCdance' (beide identiek) bevat een video gemaakt door leerlingen van de studie Licht, Beeld & Geluid van TeC-Amsterdam.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Link / A. de Vries, A. Nicolai

In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)1(jan.39-40)

Beschrijving van een themakatern gemaakt voor CKV1. Het katern, genaamd 'Link' heeft als doel verbinding te leggen tussen het modernisme en het postmodernisme. Het omvat een leerlingenboek, docentenhandleiding en twee DVD's met actuele films en documentaires. 'Link' is een afstudeerproject van twee studenten van de Kunstacademie te Zwolle.

Made in Holland: Nederlandse videokunst uit de jaren zeventig en tachtig : docentenhandleiding / M. de Valk (samensteller), Montevideo, Nederlands Instituut voor Mediakunst. - Amsterdam : Montevideo, 2003 + 2 videobanden (84, 163 min.)

De lesbief is ontstaan naar aanleiding van een expositie 'Dertig Jaar Nederlandse Videokunst'. De lesbief geeft een indruk van twintig jaar videokunst. Het laat de ontwikkeling zien van performance kunst naar narratieve videokunst. Te gebruiken voor CKV2, kunstbeschouwing.

Mediakunst : kijkwijzer vmbo : beeldbeschrijving / J. van Overeem. - Den Haag : Gemeentemuseum, 2003. - 6 p. : ill.

Vmbo-leerlingen zoeken in het Gemeentemuseum in Den Haag een mediakunstwerk uit. Vervolgens beantwoorden zij met behulp van een kijkwijzer vragen over het desbetreffende kunstwerk.

Mediakunst : beeldbeschrijving : kijkwijzer havo - vwo / J. van Overeem. - Den Haag : Gemeentemuseum, 2003. - 10 p. : ill.

Aan de hand van deze kijkwijzer maken havo- en vwo-leerlingen een beschrijving van een kunstwerk dat aanwezig is in het Gemeentemuseum Den Haag en gemaakt is met behulp van nieuwe media, bijvoorbeeld een video(installatie), computeranimatie of computercompilatie. Er wordt gelet op: wat is er te zien?, wat is de betekenis? en wat is het doel van het kunstwerk?

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Moo: using a computer gaming environment to teach about community arts / E. Garber

In: Art education. - Vol. 57(2004)4(Jul.40-47). - Met lit.opg.

Interactive computer environments offer the possibility of being effective supplements to art talk in the classroom. Preservice teachers use these tools to teach local high school ceramics students involved in a public arts project. The goals of the class fit within the definitions of community-based art education. Locally produced art is studied, and connections between art and the life of the community are emphasized. The project focuses on teaching with a MOO (Multi-user domain, Object-Oriented) in an art criticism and aesthetics class. The fail assignment - a class project - is to design a website with related art criticism and aesthetics activities using an interactive computer environment. The audience is students at a local high school working on a public art project.

Movie up [cd-rom]: maak carrière in de film / NIF, Nederlands Instituut voor Filmeducatie. - Utrecht : NIF, 2004 + docentenhandleiding

Filmeducatief spel voor het vak culturele en kunstzinnige vorming in het vmbo en de onderbouw van het havo/vwo. De cd-rom heeft als doelstelling de kennis en waardering van film bij scholieren en docenten te vergroten en te intensiveren. De prijs die er binnen het spel te winnen valt, is het maken van een denkbeeldige film. De prijs wordt gewonnen door spelletjes te spelen, opdrachten te maken en daarbij filmfragmenten te krijgen. De deelnemer wint door op te klimmen in de wereld van de film. Van cameraman tot regisseur, van belichtingstechnicus tot stuntman. Alle werkzaamheden binnen de film worden doorlopen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

MovieZone : een andere manier van 'bioscoopje pakken' / M. Evenhuis, G. Heywegen

In: Kunstzone. - Vol. 2(2003)11(nov.8-9)

Informatie over het CKV1-project MovieZone van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF).

Moviezone : lespakket ckv1 [2003/2004] / Stichting Moviezone, NIF, Nederlands Instituut voor Filmeducatie. - Utrecht : Stichting Moviezone, 2003. - Bestaat uit: docentenhandleiding/ animatiespecial, 2 brochures, 23 factsheets

Lespakket ten behoeve van CKV1. Moviezone biedt een programma dat zich richt op de vertoning van kunstzinnige films voor een jong publiek met als doelstelling de culturele belangstelling van jongeren te vergroten. De docentenhandleiding is anders van opzet dan de voorgaande jaren. In deze versie is de algemene lesmethode vervangen door een speciale aanvulling: de Moviezone Animatiespecial. Deze special besteedt uitgebreid aandacht aan de verschillende technieken en toepassingen van de animatiefilm. Dit deel van het lesmateriaal is ontwikkeld in samenwerking met het Holland Animation Film Festival. De factsheets geven informatie over onder andere de films, de filmmakers en de filmhistorische context. Het lespakket sluit nauw aan bij het 'Advies Examenprogramma havo/vwo CKV1'. Films zijn: Anglobilly Feverson; Apocalypse Now Redux; Bloody Sunday; Blue Velvet; Bowling for Columbine; Cidade

de Deus; Das Experiment; Dog; Dr Jekyll and Mr Hyde. Gerry; L'auberge Espagnol; Le Fils; Le Vélo de Ghislain Lambert; Lilja 4-Ever; Millennium Mambo; Morvern Callar; Núi Albiniói; September 11; Spirited Away; The Good Girl; Van God Los; Y tu mamá también; Zus & Zo.

Moviezone : lespakket ckv1 [2004/2005] / Stichting Moviezone, NIF, Nederlands Instituut voor Filmeducatie. - Utrecht : Stichting Moviezone, 2004. - Bestaat uit: docentenhandleiding, documentaire special, brochure en 21 factsheets

Lespakket ten behoeve van CKV1. Moviezone biedt een programma dat zich richt op de vertoning van kunstzinnige films voor een jong publiek met als doelstelling de culturele belangstelling van jongeren te vergroten. Films dit jaar zijn: 21 grams; Anyway the wind blows; Broken wings; Confessions of a dangerous mind; Dans, Grozny dans (documentaire); Distant lights; Elephant; Èrè Mèla Mèla; Home Road Movies; Mont Blanc; Goodbye Lenin; In this world; Johan Crujff- en un momento dado (documentaire); Lost in translation; Núi Albinói; Oasis; Punch-drunk love; Shara; Summer in the Golden Valley; Swimming pool; Les Triplettes de Belleville; Wilbur wants to kill himself; en Zatoichi. Toegevoegd is een lesbrieftje over de documentaire. Deze special besteedt aandacht aan de documentairefilm: Wat is kenmerkend voor deze filmsoort en welke ontwikkeling heeft de documentaire doorgemaakt? Het doel van het materiaal is meer inzicht te verkrijgen in de verschillende vormen van documentaire en de relatie met andere genres.

Najib en Julia : lespakket / G. Massaro (samensteller), L. Erdsieck (samensteller). - Utrecht : Forum, 2003. - Bestaat uit: docentenhandleiding (45 p.), videoband (45 min.) en krant (12 p.)

Een lespakket over media-educatie en beeldvorming. Najib en Julia is een verhaal over de liefde tussen een Marokkaanse pizzakoerier en een Haags hockeymeisje, maar ook een verhaal over de botsing van twee milieus en twee culturen. Dit lespakket is bedoeld voor leerlingen CKV vmbo en bovenbouw havo/vwo. Aan de hand van het scenario, scènes uit de serie, niet gebruikte opnames en interviews met

de regisseur Theo van Gogh, scenarioschrijver Justus van Oel en de acteurs (onder anderen Najib Amhali en Tara Elders), wordt uitgelegd op welke wijze een tv-serie totstandkomt, maar vooral welke keuzes de makers maken bij het weergeven van de hedendaagse (multiculturele) samenleving en welke invloed deze keuzes kunnen hebben op het kijkgedrag van het publiek en op de daaropvolgende meningen en houdingen. Aan bod komen de keuze voor thema's, de opbouw van het scenario, de totstandkoming van dialogoteksten, keuzes voor camerastandpunten, de montage en opvattingen over acteren.

Noorderlicht lespakket havo/vwo : waarheid en werkelijkheid in de fotografie / T. Broekhuis (auteur van idee), I. Kromhout (medewerker). - Groningen : Stichting Fotografie Noorderlicht, 2004. - 36 p. + lesmappen (8 st.) : ill. - Verschenen in het kader van de Fotomanifestatie Noorderlicht 2004

Doel van het lespakket is dat leerlingen beeldaspecten- en elementen herkennen en begrijpen en dat ze gestimuleerd worden foto's te bekijken, te interpreteren en te waarderen. De docentenhandleiding bevat informatie ter voorbereiding van de les, kopieerbare vraagformulieren, bijbehorende antwoorden en opdrachten. Voor leerlingen zijn er acht lesmappen met de volgende thema's: compositie, licht, kleur, standpunt, beweging, beeldbewerking, serie, en het thema situatie en idee. Iedere lesmap bevat twee of drie foto's van verschillende fotografen. Hierbij horen vragen en opdrachten.

Noorderlicht lespakket vmbo : waarheid en werkelijkheid in de fotografie / T. Broekhuis (auteur van idee), I. Kromhout (medewerker). - Groningen : Stichting Fotografie Noorderlicht, 2004. - 44 p. + leskaarten (7 st.) + foto's (14 st.) : ill. - Verschenen in het kader van de Fotomanifestatie Noorderlicht 2004

Doel van het lespakket is dat leerlingen beeldaspecten- en elementen herkennen en begrijpen en dat ze gestimuleerd worden foto's te bekijken, te interpreteren en te waarderen. De docentenhandleiding bevat informatie ter voorbereiding van de les, kopieerbare vraagformulieren, bijbehorende antwoorden en opdrachten. Per leskaart worden twee foto's van

verschillende fotografen behandeld. Hierbij horen vragen en opdrachten.

Palet Mono : ckv 1 / L. Osse ... [et al.]. - Utrecht [etc.] : ThiemeMeulenhoff, 2004. - 7 dl. + 4 DVD's : ill. - Bestaat uit: leerlingenmagazines Dans, Film, Theater, Muziek en docentenhandleidingen Dans, Film en Theater

Palet Mono is een serie leerlingenmagazines voor het vak CKV1. In elk magazine staat één kunstvorm centraal. Hoofddoel is leerlingen optimaal voor te bereiden op het bezoek aan een culturele activiteit en de verwerking daarvan achteraf te begeleiden. Palet Mono biedt een kijkje voor en achter de schermen van een kunstvorm. Leerlingen leren hoe en waarom een film of dansvoorstelling gemaakt wordt en kunnen met die kennis beter oordelen over wat ze gezien hebben.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Profileren op nieuwe mediatechnieken / S. Jansen, M. Eikenaar

In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)5(mei.18-21)

Een jaar geleden hebben Michiel Eikenaar en Sjaak Jansen, docenten tekenen en CKV op de Katholieke Scholengemeenschap Etten-Leur (KSE) een plan ingediend om in aanmerking te komen als cultuurprofielschool. Schoolbreed en vakoverstijgend zouden alle leerlingen in een doorlopende leerlijn zowel reflectief als productief zich bezig gaan houden met de media. Een stand van zaken.

De ramp [DVD]: verhalen van ooggetuigen / K. Davidse (regisseur), O. ten Kate (auteur van begeleidend materiaal). - [Amsterdam] : Docuzone, [2004] + lesmap vmbo (4 p.) + docentenhandleiding vmbo (2 p.) + lesmap havo/vwo (4 p.) + docentenhandleiding havo/vwo (2 p.)

In de documentaire 'De ramp' staat de watersnoodramp van 1953 centraal. Aan de hand van de herinneringen van overlevenden wordt de gebeurtenis gereconstrueerd. Het lesmateriaal bestaat uit lesmappen voor leerlingen en een docentenhandleiding. Doelgroep: vmbo en havo/vwo. Het lesmateriaal kan zowel binnen het vak CKV1 als in de geschiedenisles behandeld worden.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Scholieren ontmoeten filmmakers / C. Harkema
In: Dossier kennis en media. - Vol. 2(2003)1(18-20)

Op 16 januari 2003 vond in Amersfoort de vierde Dag van de Nederlandse Film voor havo- en vwo-scholieren CKV1 plaats. Leerlingen konden films kijken, praten met Nederlandse filmmakers en zelf achter de camera staan. Een verslag.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

ScratchWorx: leerlingen mixen een multimedia-show / B. Ros

In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 8(2005)
36(febr. 18-20)

Kennismaking met nieuwe media is een verplicht onderdeel van het schoolvak CKV. Hoe kun je leerlingen daar beter kennis mee laten maken dan door ze er zelf mee aan de slag te laten gaan? In het project ScratchWorx maken leerlingen hun eigen multimediale performance.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

VMBO'ers vertellen hun eigen verhaal / B. Ros

In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 7(2004)
33(jun. 7-9)

Dit artikel beschrijft drie programma's die Teleac/NOT maakte voor het vmbo met als thema 'vertellen'. Het eerste programma verscheen in 2003, 'Vertellen in het vmbo'. In vier afleveringen werden leerlingen voorbereid op deelname aan een vertelfestival. Ze leerden basale verteltechnieken en manieren om spreekangst te overwinnen. Het vervolgproject 'Vrienden zonder Grenzen' is een verhaal over de belevenissen van de scholieren Kees en Fatma, die verliefd op elkaar zijn. Leerlingen worden uitgenodigd verder te gaan met het verhaal. Zij kunnen ook reageren op het verhaal via de weblogs, de

digitale dagboeken die enkele bijfiguren uit de soap bijhouden. In het derde project 'Digitaal Vertellen' leren leerlingen hun eigen verhaal digitaal te verbeelden. In een driedaagse workshop leren ze om te gaan met foto- en videoapparatuur.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Vmbo-leerlingen als filmmakers / R. Blokland
In: Kunstzone. - Vol. 3(2004)5(mei. 18-19)

Making Movies is een pilot project van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF). Professionele filmmakers geven workshops speelfilm en animatiefilm op vmbo-scholen. Voor apparatuur, lesmateriaal en begeleiding door professionals wordt gezorgd, maar een film maken doen de leerlingen zelf van scenarioschrijven tot montage.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Xposure: film als onderdeel van het onderwijsprogramma / A. Aerts

In: Dossier kennis en media. - Vol. 4(2005)
3(71-73)

Een beschrijving van het pilot-project Xposure. Xposure is een wedstrijd georganiseerd door SURF-net en Kennisnet met als doel het realiseren van gezamenlijke breedbandige educatieve internettoepassingen. Vijf scholen deden mee aan de pilot. Opdracht was het maken van een filmpje van vijf minuten. Leerlingen bedachten zelf een scenario en hadden een rol als acteur, cameraman, of regisseur en zorgden ook voor de montage. De cultuurprofiel-school KSE (Katholieke Scholengemeenschap Etten-Leur) leverde het winnende filmpje. De auteur van dit artikel onderzoekt hoe leuk en leerzaam film als onderdeel van het onderwijsprogramma kan zijn.

Tijdschriften, nieuwsbrieven en e-zines

E-nieuwsbrief media-educatie / Platform Media-educatie. - Digitaal tijdschrift via website www.mediaeducatie.nl. – Aanwezig vanaf 2004.

L.A. Multimedia: Magazin für Medien und Bildung. – Braunschweig : Westermann. - ISSN 1432-8267. - Voortzetting van: Medien und Bildung. - Aanwezig van 1997 tot en met 2004.

Medien praktisch. - Frankfurt am Main : GEP, 1986-2003 - ISSN 0171-3957. - Aanwezig van 1986 tot en met 2003.

MEJ, media education journal. - Glasgow : AMES c/o Scottish Film Council. - Aanwezig vanaf 1985.

Merz = Medien + Erziehung: Zeitschrift für Medienpädagogik. - Frankfurt am Main : Peter Lang. - ISSN 0176-4918. - Aanwezig vanaf 1984.

Nieuwsbrief de Mediafabriek : nieuwe media & kunst en cultuureducatie / Kunstgebouw, Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland. - Rijwijk : Kunstgebouw. - Aanwezig vanaf 2005.

Skrien : maandblad voor film en beeldcultuur. - Amsterdam : Skrien. - Voorheen: Skrien, maandblad voor film & televisie. - ISBN 0166-1787. - Aanwezig vanaf 1997.

Projecten

Het projectloket cultuur op internet (onder meer te vinden op www.cultuurnetwerk.nl en op www.cultuurplein.nl) is een verzameling van projectbeschrijvingen op het gebied van cultuur-educatie. Het projectloket wordt onderhouden door Cultuurnetwerk Nederland met ondersteuning van Erfgoed Actueel en de Stichting Lezen. Het is mogelijk te zoeken op thema, doelgroep, niveau etc. Hieronder is een selectie opgenomen van projecten die zijn ontwikkeld op het gebied van media. De selectie bevat korte samenvattingen van de projecten. Wilt u meer informatie over een project, dan kunt u in het projectloket naast de beschrijvingen ook informatie vinden over de vakken waarbij het project ingezet kan worden, bijbehorende materialen, tijdsduur, kosten, leerdoelen en adresgegevens.

Naast beschrijvingen van projecten die momenteel in uitvoering zijn en/of worden aangeboden, kent het projectloket een archief met projecten die zijn beëindigd maar nog ter inspiratie kunnen dienen.

100 jaar Western van het Filmmuseum

De western is misschien wel het bekendste filmgenre dat er bestaat. Het Filmmuseum wil met dit project een tipje van de sluier oplichten van dit bijzondere genre. Leerlingen worden meegevoerd naar het Wilde Westen, volgens de filmindustrie, en mogen zelf kiezen welke cowboy zij zouden casten in hun eigen western. De western is uitermate geschikt om inzicht te geven in het fenomeen genrefilm. Het project bestaat uit leerlingenboekjes met opdrachten voor leerlingen, een docentenhandleiding, een filmvoorstelling in het Filmmuseum en, voor scholen in Amsterdam, een voorbereidende les met gastdocent op school. Dit project is speciaal ontwikkeld voor CKV-leerlingen van het vmbo. De film die vertoond wordt in dit project is Silverado (Lawrence Kasdan, VS 1985, Colombia TriStar Films).

In schooljaar 2003-2004 is 100 jaar Western voor het eerst aangeboden. De Western is niet het meest populaire genre onder leerlingen, maar ze weten er veel vanaf. Eenmaal aan de slag blijkt het genre meer interessante aspecten te hebben dan in eerste instantie verwacht. Zo heeft het genre over de jaren heen aardig wat veranderingen ondergaan en zich aangepast aan het publiek. De bespreking van de positie van de vrouw en de rol van Indianen en Afro-Amerikanen in de Western leiden tot interessante discussies en inzichten. De lesmap bestaat uit 4 opdrachten, achtergrondinformatie, werkbladen en foto's. In de lesmap komen klassiekers aan bod zoals Once upon a Time in the West, maar ook een bijzondere ode aan het genre; de Thaise film Tears of the Black Tiger. Na het filmbezoek kunnen leerlingen een eigen poster maken. Ze kiezen of maken zelf een beeld en bedenken een eigen slogan.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (vmbo)

Adventure van Teylers Museum en Waag Society

Adventure is een mixed-mediaspel voor scholieren van 13 tot 18 jaar, dat zich deels in het Teylersmuseum afspeelt en deels op de computer. De spelers komen in contact met Minx, een meisje uit de toekomst dat hun hulp inroept om het museum te redden. De hebberige erfgenaam van Pieter Teyler wil de complete collectie van het museum verkopen. Het is aan de spelers om deze ramp te voorkomen. Door allerlei opdrachten uit te voeren kunnen zij de collectie veilig stellen. In de museumzalen doen de spelers inzichten op die ze nodig hebben voor het Adventure. Zo leveren schetsen van Michelangelo, een oude muntencatalogus en het schilderij van de Ovale Zaal informatie die nodig is om het spel te kunnen spelen.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase)

Animatie Workshops van Ontwerpbureau The Sign

Hoe maak je een hele korte animatiefilm? Leer, speel en doe mee. Aan de hand van een heel kort verhaaltje maken leerlingen met behulp van gekleurde klei, knipsels uit tijdschriften en diverse andere materialen een filmpje. Ooit gekeken naar 'Buurman en Buurman', 'Wallace and Gromit', 'Pingu' en nog vele andere filmpjes? In deze workshop gaan de deelnemers zelf een productie maken. Gewapend met een videocamera, digitale fotocamera en een laptop komt de docent op locatie deze workshop verzorgen.

Doelgroep: primair onderwijs, voortgezet onderwijs en volwasseneneducatie

Animatiebox van UCK, Holland Animation Film Festival (HAFF) en filmtheater 't Hoogt, Utrecht

Zelf een Animatiefilm maken! Animaties spreken tot de verbeelding van kinderen. Je komt ze in verschillende vormen overal tegen: in videoclips, reclames en in programma's zoals Nickelodeon, Z@ppelin en Villa Achterwerk. In dit project maken kinderen zelf een animatiefilmpje. Ze verzinnen een verhaal en gaan in kleine groepjes aan het werk om hun verhaal tot leven te brengen. Ieder groepje gebruikt hiervoor een eigen animatiebox met een digitale videocamera. Voor de animaties maken kinderen gebruik van klei, tekeningen en andere voorwerpen. Het is ook mogelijk om vooraf een speciaal geselecteerd programma animatiefilms te bekijken in 't Hoogt. Een animatiemaker is na afloop aanwezig om vragen van kinderen te beantwoorden.

Doelgroep: primair onderwijs (bovenbouw)

Boek en Film van Nederlands Instituut voor Filmeducatie en Stichting Lezen – voortgezet onderwijs

In 2002 is er begonnen aan een basislesprogramma Boek en Film over verfilmde literatuur. Dit lesmateriaal bestaat uit een drietal lessen voor het voortgezet onderwijs waarin de docent van de school zelf aan de slag kan om het thema boek en film in de klas te behandelen. Dit basislesprogramma was klaar in 2003 en wordt daarna aan het onderwijs aangeboden. Er is lesmateriaal beschikbaar van Boek en Film rondom 'Oesters van Nam Kee'. Daarnaast is er lesmateriaal beschikbaar over 'De grot'. Van laatstgenoemde film kan tevens de video of DVD worden besteld.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase)

Boek en Film - Polleke van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie en Stichting Lezen – primair onderwijs

Het project Boek en Film omvat lesmateriaal bij boekverfilmingen. Het lespakket over Polleke, naar de boeken van Guus Kuijer, bestaat uit les- en leessuggesties, kopieerbare opdrachtvellen, videoband, het boek Camera loopt ... actie van B. Dumon Tak (over de totstandkoming van de film) en een kortingsbon voor de Polleke-omnibus.

Doelgroep: primair onderwijs (bovenbouw)

De Box van de SKVR, Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam

Dit animatieproject is bedoeld voor kinderen, die zelf onder begeleiding een animatiefilm leren maken. Het idee is ontwikkeld door Erling Ericsson uit Zweden, die gebruik maakte van de uitvinding van een digitale camera. Hij ontwierp een soort open doos waarboven een digitale camera is gemonteerd. In de doos kunnen kinderen hun tekeningen, collages of kleifiguren neerleggen en een tekenfilm opnemen. Zij verzinnen eerst een verhaal, werken dit vervolgens in beeld uit en produceren tenslotte het geluid erbij.

Doelgroep: primair onderwijs en buurthuizen

Digital Playground van Digital Playground

Het programma bestaat uit twee onderdelen: het maken van beeld- en geluidsopnamen met een digitale camera of memorecorder, en een computerworkshop waarin het opgenomen materiaal wordt verwerkt tot een digitaal werkstuk met (bewegend) beeld en geluid. De deelnemers kunnen kiezen uit vier multimedia workshops: foto-, geluid- of videobewerking en het maken van een website (Still, Sound, Moving en Global). Het maken van eigen opnamen leert de jongeren keuzes te maken, kritisch te zijn en op een andere manier te kijken naar beelden. Door hen vervolgens de (digitale) technieken waarmee die beelden worden gemaakt te laten ervaren, toepassen en begrijpen, leren ze hoe ze met beelden kunnen verleiden, manipuleren en beïnvloeden. De deelnemers worden gemotiveerd om zelf te spelen met betekenissen en met artistieke basisprincipes als vorm, kleur, compositie en ritme.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (tweede fase)

Dodelijke affaires van Het Concertgebouw, Orkater, het Nederlands Philharmonisch Orkest en het Filmmuseum

In samenwerking met het Filmmuseum biedt het Nederlands Philharmonisch Orkest het project Dodelijke affaires aan voor CKV1-leerlingen. Scholen bereiden het bezoek voor door in twee lessen aandacht te besteden aan muziek en film. Aan de hand van het lesmateriaal kunnen luister-, kijk- en speelopdrachten worden gegeven. Een beperkt aantal scholen dat in de regio Amsterdam ligt, kan bovendien een speciaal lestraject uitvoeren, dat wordt begeleid door docenten van het Filmmuseum en van het Concertgebouw.

Tijdens het bezoek aan het Concertgebouw zien leerlingen filmfragmenten en horen zij composities van Vincent van Warmerdam, die worden gespeeld door het Nederlands Philharmonisch Orkest. Binnen het vak CKV zijn de kunstzinnige vakken samengevoegd en wordt op thematische wijze aandacht besteed aan de verschillende disciplines. Het Concertgebouw, het Filmmuseum, het Nederlands Philharmonisch Orkest en Orkater hebben de handen ineen geslagen en een voorstelling ontwikkeld die bij de opzet van het vak CKV aansluit. 'Dodelijke affaires' is een multidisciplinaire voorstelling die zich afspeelt in een gefingeerd tijdperk dat overeenkomsten vertoont met de jaren '20 van de voorgaande eeuw. Toch is een dodelijke obsessie voor een geliefde iets van alle tijden. Hoofdfiguur is 'De Man', een componist, die doof is vanaf zijn geboorte, maar hunkert naar erkenning. In zijn kindjaren is hij zich van zijn doofheid niet bewust. Zijn ouders schermen hem van de nadelen af. Maar de ontdekking ervan is dramatisch, want die valt samen met de verschijning van de beeldschone en getalenteerde zangeres Louise Gold, voor wie hij onmiddellijk een grote liefde opvat.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (tweede fase)

E-motion van Triade, stichting voor kunsteducatie Den Helder e.o.

E-motion is een tentoonstellingsproject van video- en mediakunstwerken dat gedurende twee weken op school kan worden opgesteld. De kunstwerken van video- en mediakunstenaars dagen de leerlingen uit tot onderzoek en discussie. Het project probeert op originele wijze in te spelen op de huidige beeld- en zapcultuur. Tijdens inleidende lessen oriënteren leerlingen zich op de media, onder andere door het kijken naar videoclippen. Terwijl de tentoonstelling op school staat, bezoekt een kunstenaar de leerlingen en maken leerlingen een animatie op de computer.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming)

Filmblik Rotterdam van International Filmfestival Rotterdam, Theater Lantaren/Venster, Cinerama Filmtheater

Het Rotterdamse filmeducatieproject Film Zoals Je Nog Nooit Hebt Gezien! gaat sinds schooljaar (2004–2005) in een geheel nieuw jasje verder als Filmblik Rotterdam! Nieuwe films, nieuwe lesbrieven, nieuwe vormgeving en dit alles nog beter toegesneden op de Rotterdamse scholen. Scholen kunnen vijf bijzondere films en een compilatie van korte animaties gaan bekijken in Cinerama Filmtheater en Theater Lantaren/Venster op een dag en tijd naar keuze. Het filmprogramma is ontwikkeld voor vmbo, mbo, havo en vwo. Bij de films zijn nieuwe uitgebreide lesbrieven ontwikkeld voor ieder niveau. Daarnaast is er de mogelijkheid een inleiding voor de filmvertoning te bespreken en/of een filmles op school te boeken.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase), beroepsonderwijs en volwassenen-educatie

Filmklassiekers van Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF) in samenwerking met het Filmmuseum

Filmklassiekers is een project van het NIF en het Filmmuseum. Bij vijf films uit de Klassiekertour van het Filmmuseum is lesmateriaal ontwikkeld voor het vak CKV1 en CKV2 voor het voortgezet onderwijs. De films worden vertoond in filmtheaters in heel Nederland op aanvraag van scholen. Het educatieve materiaal is los van de filmvertoning verkrijgbaar.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (tweede fase)

i-Art: rituelen van Gemeentemuseum Den Haag en Koorenhuis, Centrum voor Kunst en Cultuur, Den Haag

i-Art is een lessenserie (4 tot 9 lessen), ontwikkeld in samenwerking met het Koorenhuis, op basis van een cd-rom en een website (www.i-art.nl) en is bedoeld voor leerlingen vanaf 2 havo/vwo, of vanaf 3 vmbo. Leerlingen combineren naar aanleiding van een thema hun werk in beeld (tekeningen, schilderijen) en woord (verhalen) – met een persoonlijke selectie uit de collecties van het Gemeentemuseum Den Haag. Met dit materiaal wordt een tentoonstelling ingericht in een 3D-tentoonstellingsruimte op de website. Door zelfstandig doen en nadenken ontwikkelt de leerling op een nieuwe en vooral persoonlijke manier inzicht in kunst. Inzicht waarbij het niet zozeer gaat om kunsthistorische feiten, maar vooral om eigen associaties en motivatie. Thema: rituelen.

Doelgroep: voortgezet onderwijs

IDFA educatie van IDFA (International Documentary Filmfestival Amsterdam)

Het IDFA (International Documentary Filmfestival Amsterdam) wordt jaarlijks georganiseerd en is inmiddels uitgegroeid tot het grootste en belangrijkste documentairefestival van de wereld. Educatie speelt het hele jaar door een prominente rol binnen de organisatie van IDFA. Doel van het IDFA scholierenprogramma is leerlingen kennis te laten maken met en te enthousiasmeren voor het genre documentaire. Naast inzicht in de werking van film bieden documentaires leerlingen de mogelijkheid een oordeel te vormen over datgene wat in de wereld gebeurt, dichtbij en ver weg. IDFA biedt een aanbod van documentairetitels zowel op video in de klas als in voorstellingen tijdens het festival op het witte doek: deze voorstellingen tijdens IDFA worden ingeleid en indien mogelijk is de maker aanwezig. Ook ontwikkelt IDFA tijdens het festival workshops waarin leerlingen zelf filmpjes maken.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase)

JongerenPersBuro van Digitaal Trapveld Cybersoek, Amsterdam

Wekelijks komen er 9 leerlingen bij elkaar in Cybersoek, een digitaal trapveld in Amsterdam, om samen een televisieproductie te maken over een onderwerp naar eigen keuze. De deelnemers leren in 10 weken een eigen televisieproductie te maken, een verhaal te vertellen in beeld en geluid. Ze kiezen in subgroepjes van drie jongeren een eigen onderwerp gaan aan de slag met een storyboard, krijgen les in camerabediening, interviewtechnieken, verhaalopbouw, beeldtaal en het gebruik van geluid. Ze leren omgaan met de apparatuur door onmiddellijk (bijeenkomst 1) elkaar te filmen en de beelden terug te kijken. Daarnaast krijgen zij te horen hoe je een verhaal moet opbouwen door van foto's een storyboard te maken. Belangrijk is dat de deelnemers zelf bepalen wat het onderwerp van hun televisieproductie wordt. Het onderwerp moet haalbaar zijn om in tien weken een leuke productie over te maken, dus het handigst is een onderwerp 'dicht bij huis' te kiezen.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming)

Klassefilm van Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF)

In het project Klassefilm gaan leerlingen onder schooltijd naar een speciaal voor hen geselecteerde film die wordt vertoond in een plaatselijke bioscoop of filmtheater. Voor het programma worden negen speelfilms geselecteerd, vier voor het primair onderwijs en vijf voor het voortgezet onderwijs. Bij elke film hoort een lespakket met achtergrondinformatie en opdrachten die zoveel mogelijk aansluiten bij het onderwijsprogramma. Klassefilm is een jaarlijks terugkerend project. Voor de uitvoering van Klassefilm werkt het NIF nauw samen met regionale en lokale bemiddelende instellingen en bioscopen en filmtheaters. De bemiddelende instellingen bieden Klassefilm aan bij de scholen in een bepaalde stad of regio, verwerken de inschrijvingen en onderhouden het contact met de plaatselijke bioscoop.

Doelgroep: primair onderwijs (onder-, midden- en bovenbouw), voortgezet onderwijs (basisvorming, tweede fase)

Lola Rennt met workshop camera van Filmtheater 't Hoogt Utrecht, in samenwerking met Stichting Filmset

In de film Lola Rennt haalt regisseur Tom Tykwer alles uit de kast: snelle muziek, verrassend camerawerk, fotomontages en animatie. In twintig minuten moet Lola 100.000 DM bij elkaar krijgen voor haar vriend Manni. Deze 20 minuten zien we drie keer, op totaal verschillende wijze. De film biedt een goede basis voor een workshop camera die het volgende in zal houden: Wat is beeldtaal? Hoe kan je een verhaal vertellen zonder woorden? En wat voor effect heeft een bepaald camerastandpunt op de kijker? In deze workshop gaan leerlingen zelf met camera's op zoek naar de beste manier om hun korte verhaaltje te vertellen. Onder leiding van een cameraman leren ze op een andere manier te kijken naar de (misschien wel niet zo) alledaags werkelijkheid.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (tweede fase)

Media onder het mes van Mira Media en Teleac/NOT

In dit project staat de relatie tussen de leerlingen en de televisie centraal. In de dramaserie 'Media onder het mes' wordt de kijker geleidelijk aan duidelijk wie de ontploffing op school heeft veroorzaakt. Onderwijl blijkt iedereen een eigen verhaal te hebben: de plaatselijke nieuwsdienst, de verschillende leerlingen, docenten, de directie etc. De serie bestaat uit zes afleveringen. Bij iedere aflevering zijn opdrachten.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming)

MediaMind 2005 van de Publieke Omroepen

Met MediaMind leren jongeren kritisch reflecteren op de dagelijkse stroom televisieprogramma's en krijgen ze de kans zelf een reportage te maken voor radio en tv! MediaMind, dat twee jaar geleden met veel succes werd gelanceerd, is gemakkelijk inzetbaar tijdens de lessen CKV1, Maatschappijleer en Nederlands in de bovenbouw van havo/vwo. Dit jaar kan ook de bovenbouw van het vmbo deelnemen.

MediaMind omvat een lespakket, de Mediawedstrijd en de Dag van de Media op 19 januari 2006. Op 15 september 2005 van 14.30 - 16.00 uur zendt MediaMind op Nederland 1 zes Schooltv-programma's uit van Teleac/NOT die docenten in hun lessen kunnen gebruiken: 'De Geboorte van een Nieuwsitem', samengesteld door redacteuren van het NOS Journaal, 'Publieke Omroepen' en 'Who's got the power' over de invloed van de media. Daarnaast de programma's 'Film: entertainment of statement', 'Fotografie' uit de serie Kunstlicht en het nieuwe programma 'Soap, geen kunst aan?'. De bijbehorende vragen en opdrachten van Teleac/NOT zijn te vinden op omroep.nl/mediamind en kunnen gratis worden geprint en in de lessen gebruikt.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase)

Mov(i)e up van Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF)

Mov(i)e up is een cd-rom die is vormgegeven als een computergame. Door dit format worden de leerlingen aangesproken in hun eigen (beeld)taal. Bovendien biedt het format van een game het voordeel dat de gebruiker uitgenodigd wordt vanuit een actieve positie aan de slag te gaan met het medium film. Uitgangspunt is dat leerlingen actief worden ondergedompeld in de materie van film, en op die manier meer waardering krijgen voor dit medium.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming)

MovieZone van Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF)

MovieZone wil met haar aanbod film onder de aandacht brengen als kunstdiscipline. In 29 filmtheaters in Nederland vertoont MovieZone structureel films die speciaal voor de doelgroep zijn geselecteerd. Via de films in het MovieZone-programma kan de interesse gewekt worden voor andere uitingen van kunst en cultuur, maar ook voor allerlei maatschappelijke onderwerpen. Nieuw in de zesde editie van MovieZone is de samenwerking met het project DICHT/VORM. MovieZone brengt met DICHT/VORM de animatiefilm terug als voorfilm in de bioscoop. De korte animatiefilms zijn gemaakt door jonge filmmakers op basis van gedichten van jonge dichters.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (bovenbouw)

Museumkunstcomputer van Museum Het Valkhof Nijmegen

Hoe ziet een tentoonstelling over een 'nachtmerrie' eruit? Is die eng of juist lekker spannend? Waar aan denken 8-jarigen bij 'droom', 'thuis' of 'feest'? In 2003 is het educatieve project 'Museumkunstcomputer' in Museum Het Valkhof van start gegaan. Aan 10 computers in Het JuniorLab kunnen leerlingen uit groep 5 t/m 8 (8- 12 jaar) van het basisonderwijs aan de slag als conservator en hun ideale - virtuele - tentoonstelling in Museum Het Valkhof samenstellen.

Stel je voor. Je zet de computer aan, logt in en bent in Museum Het Valkhof. De receptioniste nodigt je uit om een tentoonstelling te maken over 'nachtmerrie', 'droom', 'thuis' of 'feest'. Vervolgens ga je als een echte conservator aan de slag. Met het geld dat je hebt, kies je voorwerpen uit het museumdepot (gratis) of koopt ze in een kunstgalerie of van een kunstenaar. Daarmee richt je de twee museumzalen in. De museumwanden mag je een kleurtje geven, je bedenkt een titel voor de tentoonstelling en natuurlijk moet je zorgen voor goede beveiliging. Kies je voor honden, videocamera's of bewakers? Ook maak je een publiciteitsplan, zodat de tentoonstelling bekendheid krijgt.

Terug op school lees je op de site van Museum Het Valkhof een recensie over de tentoonstelling: is hij goed of niet? De computer heeft dat uitgerekend. Daarnaast krijg je op de site informatie over het echte werk van een echte conservator in Museum Het Valkhof. Hoe heeft de conservator de tentoonstelling 'Woody van Amen & Collectie Becht' gemaakt? Waar leent hij zijn schilderijen? Wat voor problemen kwam hij tegen? En wat heeft een perspresentatie met de expositie te maken?

Doelgroep: primair onderwijs (midden- en bovenbouw)

Mijn huis is mijn thuis van Stichting Walden

Mijn huis is mijn thuis is een ict/animatie/rap-project over het (t)huis van de toekomst. Maat + ruimte zijn bepalend voor een woning. Aan de hand van constructies, details en plattegronden bouwen leerlingen hun (t)huis van de toekomst. In rap weerklinkt de sfeer - van (t)huis? Maat, ruimte en klank worden samengevoegd in een animatiefilm met rap op cd-rom. De filmpjes en raps worden getoond op de eindmanifestatie. Elke vorm van wonen is door de leerling zelf ontworpen, nadat aan de hand van voorbeelden en oefenmateriaal is overwogen hoe de woning van hun dromen eruit zal zien. In begeleidende brieven lichten de leerlingen hun keuzes toe. De brieven hebben met elkaar gemeen, dat zij zijn gericht aan een toekomstig zelf, de persoon die zij over 10 à 15 jaar verwachten te zijn. Want eenmaal groot zien zij zichzelf al zitten. In dat huis in de buurt of in de villa in het Gooi of op een andere begerenswaardige plek op aarde. Maar zullen ze er straks ook echt zitten? Wordt de werkelijkheid een droom of wordt de droom werkelijkheid?

Doelgroep: voortgezet onderwijs (vmbo)

NAA in de Klas van het NAA (Nederlands Audiovisueel Archief)

Leerlingen en docenten kunnen via internet toegang krijgen tot een deel van de NAA catalogus, waarin het Nederlandse audiovisueel erfgoed is opgeslagen. De films of radio- en televisieprogramma's die worden gevonden, kunnen door de gebruiker op zijn of haar eigen computer worden afgespeeld. Het systeem werkt op het principe van 'streaming media on demand'. Het digitale beeld- en geluidssignaal wordt niet in de computer opgeslagen, maar stroomt als het ware door de computer heen. De gebruiker kan het materiaal te allen tijde oproepen en er naar kijken en luisteren, maar er verder niets mee doen. Wel kunnen de 'links' naar het materiaal worden opgenomen in docentenmodules, zodat leraren er zelf een les mee kunnen maken. Leerlingen kunnen er digitale projectdossiers mee vullen.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase)

Open Doek van Filmtheater 't Hoogt, Utrecht

't Hoogt is in juni 2004 gestart met Open Doek, een nieuw programma dat zich richt op het vak CKV, of dit nu klassikaal of individueel wordt ingevuld. Voor Open Doek roept 't Hoogt (nog) niet professioneel filmtalent op een korte film in te leveren. De spelregels zijn simpel: maak een korte film, animatiefilm, videoclip, korte documentaire, een-minuten-filmpje, de lengte mag maximaal 15 minuten zijn. Films kunnen worden aangeleverd op VHS of DVD. Eens in de 4 maanden organiseert 't Hoogt een middag waar de ingezonden films op volgorde van binnenkomst in de grote zaal vertoond worden.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (bovenbouw, vmbo)

PAF! (Project Animatie Film) van Nederlands Instituut voor Animatiefilm (NIAf) en Brabants Instituut voor School en Kunst (BISK)

PAF! staat voor Project Animatie Film. Het is een samenwerkingsproject van het NIAf en het BISK, financieel ondersteund door de provincie Noord-Brabant. In PAF! kijken kinderen van groep 7 en 8 naar een viertal animatiefilms en hoe deze gemaakt worden. Via een docentenhandleiding en een

website krijgen ze extra informatie over animatiefilm en over de animatiefilmers. Via de website kunnen ze ook vragen stellen aan de animatiefilmmakers. Daarnaast maken ze een storyboard van een zelfbedachte animatiefilm. De beste inzendingen worden samen met een professionele animatiefilmer in één dag in de klas verfilmd. Om het nog leuker te maken zendt Omroep Brabant een aantal van deze klasse-animaties uit.

Doelgroep: primair onderwijs (bovenbouw)

De ramp van Nederlands Instituut voor Filmeducatie in opdracht van DocuZone

In de documentaire 'De ramp' die werd uitgebracht door Docuzone, staat de watersnoodramp van 1953 centraal. Aan de hand van de herinneringen van overlevenden wordt de gebeurtenis gereconstrueerd. In het begeleidend materiaal worden op toegankelijke wijze filmische en geschiedkundige aspecten van de film behandeld. Het uitgangspunt hierbij is om deze aspecten niet binnen afzonderlijke vakgebieden maar geïntegreerd aan te bieden.

Doelgroep: voortgezet onderwijs

SOAPS van het Wereldmuseum Rotterdam

In het Wereldmuseum Rotterdam stond t/m 31 december 1998 de multimediale tentoonstelling SOAPS over negen eigentijdse soapseries uit de Verenigde Staten, Brazilië, Zuid Afrika, Turkije, Egypte, China, Indonesië, Japan en Nederland. De tentoonstelling zoomde in op drie thema's: helden, relaties en maatschappelijke kwesties.

Het CKV1 programma bestaat uit de twee video's 'De Helden' en 'Impressies', een docentenhandleiding en leerlingenmateriaal. In 'De Helden' introduceert Jimmy Geduld bovengenoemde thema's aan de hand van fragmenten uit de negen soaps. 'Impressies' is een filmische beschrijving van inhoud en vorm van de tentoonstelling 'SOAPS', ter vervanging van een bezoek aan de tentoonstelling. Het programma is met succes door veel leerlingen en docenten gebruikt binnen het vak CKV1 bij het thema 'De Helden'.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (tweede fase havo/vwo)

Van Script tot Bioscoopstoel van Stichting FilmSet

Naar aanleiding van de opnames van de Nederlandse korte film 'Bach was Deaf' wordt leerlingen in woord en beeld uitgelegd wat er precies allemaal nodig is voor het opnemen van een film. Foto's worden begeleid door tekst en uitleg, en kleine interviewtjes met leden van de cast en crew. De hele praktijk van het filmmaken in Nederland wordt op deze manier in vogelvlucht belicht. De informatie zal worden aangevuld met een film- en literatuurlijst, waarop suggesties staan voor verdere studie. Daarnaast worden er diverse vragen en stellingen geponeerd, waar leerlingen zelfstandig of onder begeleiding van hun docent mee verder kunnen. De lesbrief kan door docenten en leerlingen zelfstandig worden gebruikt, maar ook ondersteund worden door gastlessen. Uiteraard zal 'Bach was Deaf' ook beschikbaar worden gesteld aan scholen die naar aanleiding van de lesbrief geïnteresseerd zijn in het eindresultaat.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming en tweede fase)

De Vliegende Hollander, een wereldreis door de films van Joris Ivens en de 20e eeuw van de Europese stichting Joris Ivens

Uitgangspunt van deze reis door de 20e eeuw is het oeuvre van documentairmaker Joris Ivens. Op de website zijn meer dan honderd open- en meerkeuzevragen te vinden die on line kunnen worden beantwoord en zijn tientallen filmfragmenten, (interactieve) illustraties en meer dan 100 pagina's tekst te vinden. Ook kan de leerling achtergrondinformatie oproepen zoals een begrippenlijst,

tijdbalken, Ivens' filmografie, een korte biografie en meer informatie over de legende van de Vliegende Hollander. Er is gekozen voor een hedendaagse vormgeving en een non-lineaire opzet, zodat leerlingen en docenten zelf delen kunnen selecteren die hun interesse hebben of die in hun lesprogramma passen.

Doelgroep: voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

www.docschool.nl van IDFA (*International Documentary Filmfestival Amsterdam*)

Het IDFA (International Documentary Filmfestival Amsterdam) wordt jaarlijks georganiseerd en is inmiddels uitgegroeid tot het grootste en belangrijkste documentairefestival van de wereld.

Educatie speelt het hele jaar door een prominente rol binnen de organisatie van IDFA. Doel van het IDFA scholierenprogramma is leerlingen kennis te laten maken met en te enthousiasmeren voor het genre documentaire. Bij alle documentaires hoort lesmateriaal voor de leerlingen en een handleiding voor de docent. Een deel van dit lesmateriaal is te vinden op de website www.docschool.nl, leerlingen kunnen hier zelfstandig ontdekken wat documentaire is. Daarnaast kunnen scholen kiezen voor een Masterclass op school waarin een documentairemaker in de klas over het vak komt vertellen aan de hand van fragmenten en in dialoog met de leerlingen. Virtueel plein waarop de leerlingen zelf op ontdekking gaan. Opdrachtenblad kan uitgeprint worden.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming, vmbo)

www.wijvannova.nl van Bernice Siewe *Fotografie en Nova College Amsterdam*

Leerlingen met verschillende culturele achtergronden presenteren zich persoonlijk op het internet, met behulp van foto's, teksten, filmpjes en geluid. Het beeld staat centraal. De site, en het hele project, is opgezet om een ontmoetingsplek te creëren voor leerlingen onderling. Door eraan te werken, leren de leerlingen zichzelf te onderzoeken. Door de site te bekijken, komen leerlingen meer over elkaar te weten. Een krachtig, mooi en inspirerend instrument in een school met heel verschillende leerlingen.

De site is dynamisch, omdat nieuwe leerlingen steeds hun verhaal kunnen toevoegen.

Doelgroep: voortgezet onderwijs (basisvorming, tweede fase)

Websites

Platforms en instellingen

www.beeldengeluid.nl

Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid beheert de grootste audiovisuele collectie van Nederland met meer dan 650.000 uur Nederlandse films, documentaires, muziek en televisie- en radioprogramma's. De catalogus is on line, ook zijn er diverse thema's en hoogtepunten digitaal te bekijken en te beluisteren. Onder het kopje 'onderwijs' is de Gids voor Mediastudies te vinden waarin alle instellingen in Nederland genoemd worden op het gebied van hoger en wetenschappelijk onderwijs die zich (mede) bezighouden met audiovisuele media.

www.cinekid.nl

Stichting Cinekid streeft naar kwaliteitsbevordering in beeldcultuur voor kinderen en wil een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van kwaliteitsgevoel van kinderen in de omgang met beeldcultuur. Cinekid doet dit door kinderen (en hun ouders) in festivalvorm en in workshops onder leiding van professionals kennis te laten maken met film, televisie en digitale producties van hoge kwaliteit. Tevens is Cinekid een platform voor internationale professionals (docenten, televisiemakers) die werkzaam zijn op dit terrein. Daarnaast ontwikkelt Cinekid laagdrempelige tools die kunnen worden gebruikt als creatief instrument op de computer. Met bijvoorbeeld Kijkradio kunnen kinderen on line een radiouitzending maken.

www.filmeducatie.nl

Het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF) is een nationale projectorganisatie die actief is in het samen ontwikkelen van filmeducatieve activiteiten voor kinderen, jongeren, studenten, volwassenen en docenten.

www.filmeducatienoord.nl

Film Educatie Noord Nederland richt zich op jongeren, docenten en culturele instellingen in Noord Nederland. Activiteiten zijn onder andere het verzorgen van lesprogramma's voor scholen van voortgezet en beroepsonderwijs en het ontwikkelen van educatieve software op het gebied van film. Hoewel Film Educatie Noord Nederland zich in eerste instantie op film richt, wordt ook aandacht besteed aan televisie en nieuwe media.

www.filmtheaters.nl

De Associatie van Nederlands Filmtheaters (ANF) verzorgt een speciale consulentaak voor de ruim 100 non-profit vertoners (filmtheaters, filmhuizen en filmcircuits). De aangesloten filmtheaters bieden vaak uitgebreide filmeducatieve activiteiten (cursussen, lezingen, specials en bijzondere voorstellingen).

www.jeugdenmedia.nl

Het Expertisecentrum Jeugd & Media heeft twee doelen. Ten eerste een goed media-aanbod voor de jeugd bevorderen. Ten tweede opvoeders steunen bij de media-opvoeding.

www.jpn.nl

Jeugd Persbureau Nederland (JPN) is de landelijke motor achter de lokale Kinder- en Jongeren Persbureaus (KPB en JPB). Deze methode zorgt voor een intensievere deelname van de jeugd aan de media en stimuleert de ontwikkeling van een kritisch bewustzijn naar media. De Persbureaus worden opgezet in samenwerking met welzijnsorganisaties, buurthuizen, scholen en digitale trapveldjes.

www.krantindeklas.nl

Stichting Krant in de Klas is de educatieve dienst van de Nederlandse Dagbladen. Krant in de Klas probeert jongeren via het onderwijs tot kritische krantenlezers te maken. Ze doet dit onder meer door het maken van lesmateriaal en het beschikbaar stellen van gratis kranten.

www.media-educatie.nl

De Stichting Media-educatie wil de mediacompetentie ontwikkelen: leren bewust, kritisch en selectief om te gaan met de media. Ze doet dit praktijkgericht en met name voor het onderwijs. Ze ontwikkelde het project Kinderstudio en gaf in 2000 een kennisinventarisatie naar media-educatie uit.

www.mediaeducatie.nl

Het Platform Media-educatie heeft enige jaren gefunctioneerd om inhoud en activiteiten op het terrein van media-educatie op elkaar af te stemmen met het oog op aansluiting in het onderwijs.

www.mediafabriek.org

Mediafabriek is een platform van Kunstgebouw (Stichting kunst en cultuur Zuid-Holland) voor projecten en ontwikkelingen op het gebied van (nieuwe) media in relatie tot kunst- en cultuureducatie.

www.miramedia.nl

Mira Media, een landelijke stichting (voorheen STOA), streeft naar diverse en pluriforme media, die een weerspiegeling vormen van de diversiteit in de samenleving. Mira Media wil de schakel zijn tussen de media en de multiculturele samenleving. Verder werkt zij aan het vergroten van de mediavaardigheid van kijkers en luisteraars, zodat zij leren kritisch om te gaan met het media-aanbod.

www.stichtingfilmset.nl

Stichting FilmSet organiseert filmeducatie vanuit de beroepspraktijk. Door met professionele filmmakers scholen te bezoeken maakt het kijkerspubliek kennis met de bijzondere wereld áchter de film.

www.waag.org

Waag Society, maatschappij voor oude en nieuwe media, is een kennisinstituut op het snijvlak van cultuur en technologie in relatie tot de maatschappij, het onderwijs, de overheid en het bedrijfsleven. Zij ondersteunt het integreren van ICT in de cultuurvakken van het onderwijs onder andere door het ontwikkelen en/of begeleiden van projecten en het verspreiden van kennis over integratie van nieuwe media.

Praktijk

<http://beeldbank.schooltv.nl>

De Schooltv Beeldbank is een gratis on line database met honderden korte videoclips. Het gaat over allerlei mogelijke onderwerpen die relevant zijn binnen het onderwijs. Er is een beeldbank voor peuters en kleuters, voor het basisonderwijs en voor het voortgezet onderwijs. Gedragen door Teleac/NOT en Kennisnet.

<http://proto.thinkquest.nl/~ara110>

What makes a movie? Prijswinnaar van de webstrijd Thinkquest voor kunstopleidingen. Website over het maken van film. Bedoeld voor studenten en ckv-docenten die hier on line lesmethoden kunnen uitproberen.

www.cultuurnetwerk.nl/weblinks/digicursussen.htm

Overzicht van centra voor de kunsten met een digitale werkplaats en/of cursusaanbod digitale media.

www.digital-playground.nl

Het educatieve multimediasproject Digital Playground is de hoofdactiviteit van de afdeling Digitale Media van Hal 4 in Rotterdam. Het laat jongeren vanaf 14 jaar kennis maken met de creatieve kanten van de computer en de hedendaagse beeldcultuur, met als doel meer begrip te krijgen voor de invloed en de totstandkoming van beelden. Voorheen een jaarlijks Rotterdams festival, nu permanent beschikbaar, ook voor andere plaatsen. Ook geschikt voor het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV).

www.docschool.nl

Docschool is ontwikkeld in samenwerking met het International Documentary Filmfestival Amsterdam (IDFA). De website is bedoeld om leerlingen van de onderbouw van het voortgezet onderwijs bekend te maken met de documentaire.

www.familyweb.nl

Onder de naam FamilyWeb bieden de Overijsselse bibliotheken on line en interactief producten aan betreffende media-educatie. De digitale producten vormen samen een doorlopende leerlijn. Bestemd voor kinderen uit het basisonderwijs, vmbo-leerlingen, (Turkse) volwassenen en senioren.

www.hetklokhuis.nl/doe/pakjecamera/intro.html

Op de website van het Klokhuis staat een uitgebreide handleiding voor het maken van een filmreportage.

www.kb.nl/coop/detective

De Internet Detective is een on line cursus om de betrouwbaarheid van informatie op internet te leren inschatten. Gratis toegankelijk na registratie. Er zijn ook aanvullende materialen beschikbaar, zoals een powerpointinstructie, handouts en een docentenhandleiding.

www.monstermedia.nl

Monstermedia is de werknaam van een on line media-educatie project, geïnitieerd door Kunstgebouw en gerealiseerd in samenwerking met Waag Society. Het project wordt gefinancierd door het Prins Bernard Cultuurfonds Zuid-Holland en het VSB Fonds.

Binnen Monstermedia wordt het mediabewustzijn van kinderen via een spannende interactieve omgeving gestimuleerd op een manier die aansluit bij hun belevingswereld. Het project wil kinderen op speelse wijze actief en receptief laten ontdekken dat de nieuwe media niet zomaar uit de lucht zijn komen vallen. Kinderen leren over de geschiedenis en rol van de (moderne) media op de maatschappij en de vormende waarde ervan met betrekking tot eigen gedrag, beleving, fantasie en wereldbeeld. In de projectopzet worden kinderen niet alleen aangesproken als mediaconsument maar ook als actief mediaproductent.

www.ontwerpatelier.nl/KindenMedia

Ontwerpatelier Kind en Media is een digitale studie-omgeving over media-educatie bestemd voor pabostudenten.

www.replay4me.nl

Het media-educatieproject Reality@school speelde zich af op 22 scholen voor voortgezet onderwijs verspreid over heel Nederland. Het project helpt leerlingen bewust te worden van de beïnvloeding en beeldvorming door de media. Met als uiteindelijk doel dat ze kritisch leren omgaan met de interculturele informatie die radio, tv en internet aanbieden.

Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland

Voor iedereen die vanuit zijn studie of beroep te maken heeft met kunst- en cultuureducatie is het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland van belang. In het centrum van Utrecht, vindt u een uitgebreide en unieke collectie publicaties over kunst- en cultuureducatie.

Collectie

Naast talloze monografieën bevat de collectie circa 175 binnenlandse en buitenlandse (vak)tijdschriften, vele lesmethoden, les- en projectmaterialen voor zowel basis- als voortgezet onderwijs, handboeken, naslagwerken en onderzoeksrapporten. Een aparte collectie is de instellingendocumentatie van centra voor de kunsten en van landelijke onderwijs- en culturele instellingen. Deze omvat naast jaarverslagen en beleidsplannen ook nota's van landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden. Materialen uit de instellingendocumentatie zijn ter plekke te raadplegen, maar zijn niet te lenen.

Openingstijden

Het studiecentrum is voor publiek geopend op maandag van 13.30 tot 17.00 uur en van dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 tot 17.00 uur. Raadpleeg de website van Cultuurnetwerk Nederland, www.cultuurnetwerk.org, of bel, 030-236 12 00 voor afwijkende openingstijden in verband met feestdagen en vakantieperiodes.

Catalogus on line: www.cultuurnetwerk.org > ga naar producten > bibliotheek

De catalogus van het studiecentrum is op internet te raadplegen. Publicaties zijn op verschillende wijzen te vinden in de catalogus. Ook geeft de catalogus on line informatie of een publicatie aanwezig is of uitgeleend.

Lenen

De meeste materialen zijn te lenen en kunnen per post aan u toegestuurd worden. Indien u wilt lenen moet u ingeschreven zijn bij het studiecentrum. Voor het inschrijven is een identiteitsbewijs (paspoort, rijbewijs, Europees identiteitsbewijs) alsmede een recent afschrift van uw giro- of bankrekening (vanwege de adresgegevens) noodzakelijk. Aanmelding als lid is ook schriftelijk mogelijk. Stuur met uw aanmelding een kopie van uw identiteitsbewijs en van een recent giro- of bankafschrift mee.

Leden

Personen en instellingen kunnen lid worden van het studiecentrum. Leden betalen geen leengeld voor materialen en krijgen 50 procent korting op literatuurselecties. Bovendien ontvangen leden gratis *Zicht op...*

Een lidmaatschap kost voor particulieren € 20,50 per jaar en voor instellingen en scholen € 34,50 per jaar. Een lidmaatschap kan op elk moment ingaan en wordt jaarlijks stilzwijgend verlengd. Opzeggingen (alleen schriftelijk) dienen voor 1 december van het nieuwe kalenderjaar in het bezit te zijn van Cultuurnetwerk Nederland.

Colofon

Zicht op... media-educatie en mediawijsheid is een uitgave in de serie *Zicht op...* van Cultuurnetwerk Nederland.

Hoofredactie: Marie-José Kommers

Inleidend artikel: Raad voor Cultuur

Selectie literatuur, projecten en websites: Dienst Informatie & Documentatie

Productie

Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Drukwerk

&producties bv

Cultuurnetwerk Nederland

Ganzenmarkt 6

Postbus 61

3500 AB Utrecht

Telefoon 030-236 12 00

Fax 030-236 12 90

E-mail info@cultuurnetwerk.nl

Internet www.cultuurnetwerk.org

Zicht op... is gratis voor leden van het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland. Deze uitgave is in pdf-formaat kosteloos beschikbaar op www.cultuurnetwerk.org. Geïnteresseerden kunnen ook tegen betaling van de verzend- en administratiekosten een exemplaar bij Cultuurnetwerk opvragen, zolang de voorraad strekt.

Eerdere nummers van *Zicht op...* op www.cultuurnetwerk.org (een selectie):

Amateurkunst

Cultuureducatie in de nieuwe onderbouw

Sociale cohesie en cultuureducatie

Centra voor de kunsten

Cultuureducatie en basisonderwijs: beleid en praktijk

CKV in het vmbo

Samenwerking in de cultuureducatie

Een kwarteeuw onderzoek naar kunsteducatie

Museumeducatie

© Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2005